

Fortiden løfter fremtiden

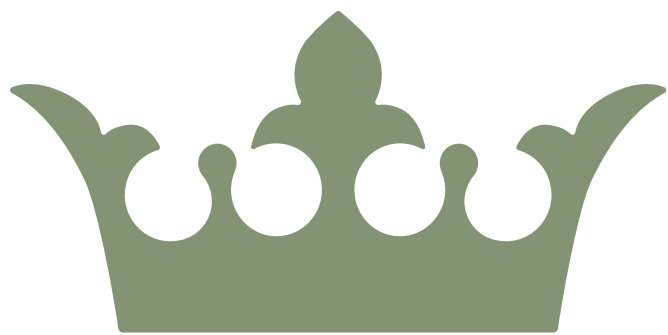
HERTUGERNES AUGUSTENBORG

GENETABLERING AF HERTUGERNES AUGUSTENBORG

Masterplan
December 2022

INDHOLD

5 **Indledning**

1 Augustenborgs kulturarv og dens historiske betydning

8 **Hvad er det for en skat, Augustenborg gemmer på?**
10 Hvad viser kulturmiljøanalyserne?
12 Temasider: Et dyk ned i historien
18 Den immaterielle arv - Hertugernes Augustenborgs historiske betydning

22 **Ekspertudsagn**

2 Når fortiden løfter fremtiden

27 **Augustenborgs vækstcentrifuge: Vækst, arbejdspladser, turisme og bosætning**

30 **Sådan styrkes turismeudviklingen**
Turismeudvikling som vækstdynamo i Sønderborg
Hertugernes Augustenborg løfter Sønderborg til ny liga
31 Tal og fakta om turismen i Sønderborg og Sønderjylland
Værd at vide om kulturturisme
34 Foreløbig stikprøveanalyse: Turisme i Augustenborg

36 **Sådan styrkes erhvervsudviklingen**
Stigende turismeomsætning og detailhandel
Løft af håndværksvirksomheder og -fag
Iværksætter i Augustenborg
Terroir og de lokale fødevarer
38 Fakta om Augustenborgs og Sønderborgs erhvervsliv

40 **Sådan styrkes bosætningen**
Sønderborgs kunstcenter
Rammen om det gode liv
Værdien af kulturarv
Den vigtige diversitet
42 Fakta om bosætning i Augustenborg

3 I Augustenborg sættes alle Sønderborgs styrker i spil

47 **Samspil med Sønderborgs styrker sikrer flyvehøjde**

50 **Grøn og bæredygtig genetablering af Hertugernes Augustenborg**
Hertugernes Augustenborg skal være et forbillede for bæredygtig bevaring af kulturarv
Sønderborgs bæredygtige løsninger videretænkes i Augustenborg
Cirkulær tilgang i genetableringen af Hertugernes Augustenborg

52 **Hertugernes Augustenborg som UNESCO verdensarv**
Den danske UNESCO-Nationalkommision og Augustenborgs potentiale

54 **Målsætning for genetablering af Hertugernes Augustenborg**

4 Den fysiske genetablering

58 **Projektets omfang: Hvad omfatter genetableringen af hertugernes Augustenborg?**

59 Projektets tre zoner
60 Augustenborgs historiske bystruktur som nøgle til reetablering
62 Tre B'er skaber sammenhæng
65 Kort
67 Forbindelsen til vandet
68 De bærende indsatser

5 Borgerinddragelse og proces

73 **Den afgørende borgerinddragelse**
74 Foreløbig organisering af de fire Augustenborg-spor
75 Arbejdet i de fire Augustenborg-spor
76 Augustenborg-spor 1: Historie
78 Augustenborg-spor 2: Kultur
79 Augustenborg-spor 3: Natur
80 Augustenborg-spor 4: Turisme & erhvervsudvikling

82 **Tidslinje og next step**

6 Handlingskatalog

Handlingskatalog for genetableringen af Hertugernes Augustenborg
86
87 Oversigt udvalgte indsatser og initiativer
Handlingskatalog for:
88 Bærende indsatser BI1 - BI12
92 Historie-sporet H1 - H10
97 Kultur-sporet K1 - K8
107 Natur-sporet N1 - N17
109 Turisme & erhvervsudviklings-sporet TE1 - TE9

112 Skematisk oversigt

7 Økonomi

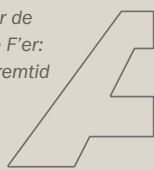
121 **Anlægsoverslag**
122 Økonomisk overslag for bygningspulje i Augustenborg

Projektlogo / visuel identitet

Potentialet

Logoets to grafisk stramme, moderne dele symboliserer den del af byen, som omkranser slotsaksen - og danner derfor et A - for Augustenborg

Samtidig er de to spejlede F'er: Fortid og fremtid

Arkitekturen

Logoets A-form associerer til de mange gavkvisthuse, der udgør hertugbyens bærende bebyggelsesmønstre

Rokokkoens symetribrug

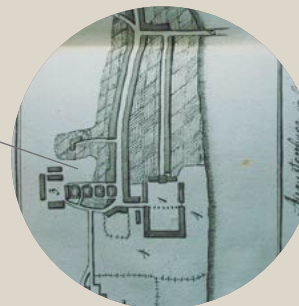
'Augustenborg' følger logoets skrå linjer og danner en trekant, mens ordet 'Hertugernes' er trukket mod venstre for dels at pege bagud i tiden, dels som referencer til rokokkoens symetri-brud.

Typografi

Skrifttypen i projektnavnetrækker hedder Cresci. Det er en gengivelse af et romersk alfabet af renæssanceskrivemesteren Giovan Francesco Cresci, hvis bogstaveringsvirtuositet forudgjorde barokkens overdådighed. Lignende typografi kendes bla. fra tidlige mønter

Hertug-historien

Simplificeret hertugkrone med rokokko-ornamentering

Kulturmiljøet

I logoets negative del ses slotsaksen og den centrale slotsplads i perspektiv

Fortiden løfter fremtiden
HERTUGERNES
AUGUSTENBORG

INDLEDNING

I Augustenborg findes en enestående kulturskat, hvis store potentiale bare venter på at blive foldet ud. For i Augustenborg ligger en komplet hertugby med slot, slotskirke, palæer, park og en by fuld af gamle barokhuse. Den gamle hertugby er ganske enestående på både dansk og europæisk plan og er samtidig vidnesbyrd om et afgørende kapitel i Danmarks, Grænselandets og Europas historie.

Det er en kulturskat, som vi i Sønderborg ønsker at beskytte, bevare og berige, imens tid er. For mange af de barokke bygninger lider under manglende vedligehold, og tidligere tiders renoveringer har i forskelligt omfang bragt dem væk fra deres oprindelige stil og udtryk. Derfor har vi i Sønderborg kommune allerede igangsat det projekt, der skal bringe centrale dele af Augustenborg tilbage til hertugtidens arkitektoniske helhed og særpræg.

Augustenborg som vækstcentrifuge for hele Sønderborg

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg er Sønderborgs hidtil mest ambitiøse kulturhistoriske projekt. Projektet vil sikre, at en værdifuld kulturskat og vores fælles kulturarv bevares for fremtidige generationer. Men samtidig kan genetableringen af Hertugernes Augustenborg igangsætte en vækstcentrifuge for hele Sønderborg kommune og skabe et fyrtårn, der sætter os på land- og verdenskortet. Genetableringen af Hertugernes Augustenborg kan nemlig løfte bosætning, erhvervsudvikling og turisme i hele Sønderborg. Derfor handler projektet ikke kun om at bevare bygningsarven, men også om at nytænke og udvikle vores arv for at skabe vækst i hele Sønderborg-området.

I Augustenborg mødes Sønderborgs særlige styrker

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg styrker og integrerer de særlige styrkepositioner, der allerede i dag definerer Sønderborg. Augustenborgs unikke materielle og immaterielle kulturarv mødes således med Sønderborgs styrker inden for bæredygtighed, grøn omstilling, internationalt udsyn, læring og turisme. Hermed opstår en ganske særlig synergi, der giver projektet yderligere styrke og et potentiale, der rækker langt ud over blot bevarelse. Derfor har én opfordring lydt igen og igen fra repræsentanter fra bl.a. nogle af Danmarks største fonde og den danske UNESCO Nationalkommission i forbindelse med deres besøg i Augustenborg: TÆNK STORT.

Det falder os heldigvis ikke svært i Sønderborg, for det er på den måde, at vi f.eks. har fået en ny havnefront, en motorvej, et universitet, ProjectZero og meget mere. Når vi tænker stort i Sønderborg, har ambitioner det med at blive til virkelighed – og når Augustenborg tænkes stort, er det umuligt at komme uden om en ambition om en fremtidig optagelse af det genetablerede Augustenborg på UNESCOs verdensarvsliste. For Hertugernes Augustenborg rummer en så betydningsfuld materiel og immateriel arv i europæisk kontekst, at den genetablerede hertugby har potentialet til det.

I Masterplanen for genetablering af Hertugernes Augustenborg inviteres du med ind i ambitionen og på rundtur i Augustenborgs enestående kulturarv. Det er en rejse, der ikke kun strækker sig århunderer tilbage i tiden. Den rækker også langt ind i fremtidens Augustenborg og Sønderborg, præget af vækst, udvikling og positive bosætningskurver. For i Hertugernes Augustenborg løfter fortiden fremtiden.

Masterplanens indhold

Nærværende masterplan belyser Augustenborgs materielle og immaterielle kulturarv og kortlægger den vækstcentrifuge, som genetableringen kan igangsætte. Hertil kommer en række ekspertudsagn om værdien af Augustenborgs kulturarv samt potentiale som UNESCO Verdensarv. Masterplanen omfatter også det foreløbige analysegrundlag til brug som fremtidig nulpunktsanalyse for projektet, ligesom der er opstillet foreløbige konkrete mål for projektet.

Endvidere indeholder masterplanen projektets fysiske zoner samt bærende handlinger og indsatser, herunder bl.a. etablering af en byfond, udarbejdelse af bevarende lokalplan, renovering af bygninger, gader, pladser og arealer m.m.

Den igangsatte borgerinddragelse, der er organiseret i fire særlige Augustborg-spor, er også en væsentlig del af masterplanen, og resultatet af denne indsats er sammen med projektets andre indsatser, opsamlet i masterplanens dynamiske handlingskatalog.

Sidst men ikke mindst indeholder masterplanen for genetableringen af Hertugernes Augustenborg projektets budget.

Som baggrund for masterplanen er der udarbejdet en omfattende kulturmiljøanalyse af Augustenborgs bygninger og byrum samt en SAVE-registrering af Augustenborgs bevaringsværdige huse, ligesom kommunen har udarbejdet handleplaner for bygningerne i den historiske bydel. Disse er ikke medtaget i nærværende handlingsplan men forefindes som supplerende bilagsmateriale.

Erik Lauritzen
Borgmester, Sønderborg

KAPITEL 1

AUGUSTENBORGS KULTURARV OG DENS HISTORISKE BETYDNING

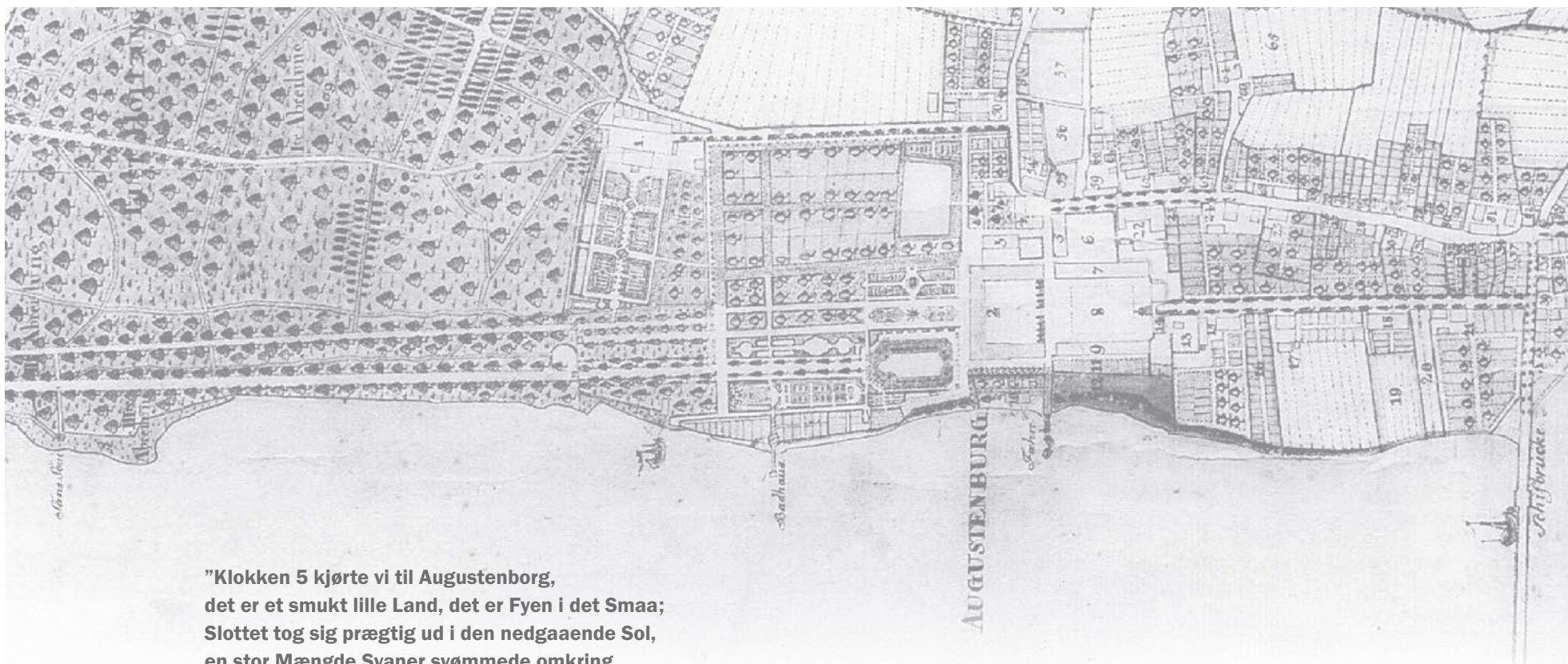

Augustenborgs kulturarv og dens historiske betydning

HVAD ER DET FOR EN SKAT, AUGUSTENBORG GEMMER PÅ?

”Klokken 5 kørte vi til Augustenborg, det er et smukt lille Land, det er Fyen i det Smaa; Slottet tog sig prægtig ud i den nedgaaende Sol, en stor Mængde Svaner svømmede omkring, jeg tænkte paa de græske Prindsesser i »Svanehammen«, der badede sig.”

H.C. Andersen i sin dagbog 11. september 1844

Da H.C. Andersen i efteråret 1844 besøgte Augustenborg Slot, gik hans vej til slottet gennem den smukke og unikke barokby, der var vokset op omkring slottet. Den gamle hertugby var ikke større end en stor landsby, men alligevel var den noget ganske andet. For til trods for sin lidenhed var byen udpræget urban, befolket af hoffolk, handlende og håndværkere. Landbrug fandtes kun i form af den fyrstelige avlsgård i den lille bys udkant, og kulturelt skilte byen sig stærkt ud fra det opland, den var centrum for.

Hertugernes Augustenborg kan bedst betegnes som en miniudgave af barokkens slotsby, dvs. et bysamfund vokset op omkring et fyrsteligt slot og visuelt tydeligt underordnet og tilpasset dette slot. Alene selve slottet med staldgård og andre tilknyttede bygninger, herunder den smukke og tidstypiske kirke, er Danmarks mest storslåede senbarokke slotsanlæg. **Men samtidig er det af meget stor kulturhistorisk værdi, at der i tilknytning til slottet ikke blot er park og palæ, men også et lille bysamfund, der både historisk og stilmæssigt er så tæt forbundet til slottet og hertughoffet.**

At det hele stort set er skabt over godt 40 år (1764-1807) betyder, at byens private huse stilmæssigt lægger sig op ad det forbillede, slottet er. Det er med til at gøre Augustenborg helt enestående. I Danmark findes der kun ganske få andre eksempler på en sådan barok slotsby som f.eks. Møgeltønder, Tranekær og Fredensborg. Men ingen af disse byer har dog et totalt udtryk som slotsby, der kan måle sig med Augustenborg. Slot, kirke, staldgård, park og by udgør en lille fyrstelig verden, som ud over hertugen, omfattede al den service, der var nødvendig, samt enkelte forretningsfolk, som så en mening i at lægge sig tæt til dette sted.

Hertugernes Augustenborg er i dag et af de mest interessante og unikke steder at studere fyrsteligt formsprog og selviscenesættelse. Dette skyldes, at de magtfulde Augustenborg'ere på den ene side var de eneste hertuger i helstaten Danmark og havde fyrstelige privilegier over deres undersåtter. Ligeledes kunne slægten, der nedstammede fra Christian 3., påberåbe sig arveret til den danske trone. Men på den anden side var deres reelle magt og selvstændighed begrænset. Dette dilemma betød, at den symbolske arena blev meget mere vigtig, end hvis hertugerne havde haft fuld selvstændighed og magt. Augustenborg Slot og by skal derfor både ses, tolkes og forstås som hertugernes manifestation og iscenesættelse af sig selv som hertuger.

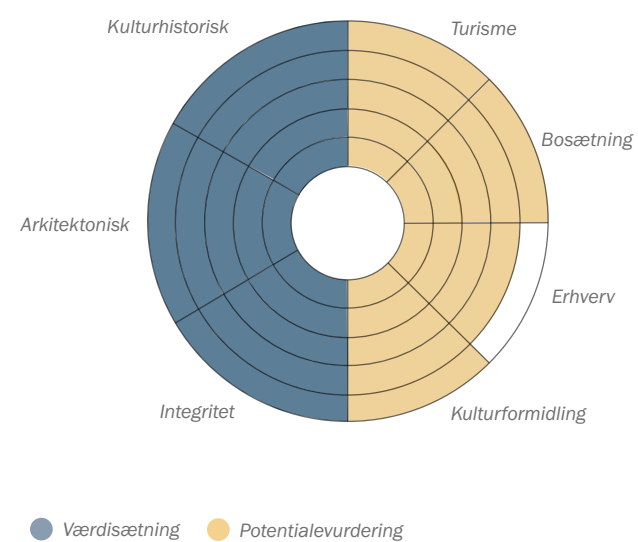
HVAD VISER KULTURMILJØANALYSERNE?

Århus Arkitektskole har med støtte fra Realdania gennemført projektet "Umistelige Kulturmiljøer i Danmarks yderområder", hvor ca. 900 danske kulturmiljøer er blevet screenet. Projektet har omfattet analyse af 37 kulturmiljøer i Sønderborg Kommune, herunder Hertugernes Augustenborg. Augustenborgs kulturhistoriske værdi og udviklingspotentiale vurderes i undersøgelsen at være i top på alle parametre. Hertugernes Augustenborg er således det kulturmiljø i Sønderborg, der vurderes at have størst værdi og potentiale. Men også på landsplan er hertugernes Augustenborg ganske bemærkelsesværdig.

For af de ca. 900 screenede kulturmiljøer i Danmark opnår Augustenborg en af de højeste scores og placerer sig dermed blandt de absolut mest interessante og bevaringsværdige kulturmiljøer i Danmark.

Projektets konklusioner er blevet underbygget af Rønnow Arkitekter, der er specialiseret i bevaring og udvikling af betydningsfulde historiske bygninger og miljøer. Rønnow har således udarbejdet en omfattende kulturmiljøanalyse af Augustenborgs bygninger og byrum, og den store analyse er en væsentlig del af grundlaget for planerne for genetableringen af Hertugernes Augustenborg.

Rønnow konkluderer i analysen, at Hertugernes Augustenborg har potentiale til at følge byer som Ribe og Christiansfeld, hvor 2/3 af turisterne besøger byen pga. kulturarven.

● Værdisætning ● Potentialevurdering

Fotos: Museum Sønderjylland

H. C. Andersen læser op for den augustenburgske hertugs familie, 1845.
Fotografisk gengivelse af tegning af Carl Hartmann.

H C Andersens i orkanens øje

H.C. Andersen befandt sig i orkanens øje, da han i 1844 besøgte Augustenborg, og mere end nogen sinde mærkede han brydningerne omkring de nationale og politiske spørgsmål. Han ville helst undgå diskussioner i forhold til det højspændte forhold, der ligefrem gjorde ham utilpas. Men i sin dagbog noterer han bl.a., hvordan Sønderborgs borgmester er "noget antidansk", og at Andersen selv "gjælder for den eneste fornuftige Danske". Han noterer ligeledes, at "her er i Slesvig ingen Antipati mod det danske Sprog, men de føler i denne Sympatiernes Tid, Drift at slutte sig til Tyskland, som vi at slutte os til Skandinavien, lad hver følge sit."

H.C. Andersen var internationalist og europæer, og samtidig følte han sig uden tvivl hjemme og godt tilpas hos hertughoffet på Augustenborg. Men alligevel tenderer det til bevidst politisk blindhed eller naivitet at sammenligne de tysktalende slesvig-

holsteneres krav om tilslutning til Tyskland med den danske sympati for det skandinaviske broderskab. H.C. Andersen konkluderede på samme vis i et brev til den indflydelsesrige embedsmand Jonas Collin, at de nationale modsætningsforhold ganske enkelt måtte være overdrevne:

"Jeg føler ellers saa godt, som slet ikke til disse ulykkelige Brændinger mellem Danmark og Hertugdømmerne; her hos Hertugens tales ligesaa meget Dansk, som Tydsk; danske Blade og danske Bøger er her nok af. Schleswigholstenerne ere mig meget venlige og gode [...] Jeg troer virkelig ikke, at de Mennesker hjemme, som skrige og skrive, ret kjende Forholdene herovre og Stemningen; naturligviis bevirker Overdrivelse hos de Enkelte i hvert Partie at det Onde bliver værre! Men der kommer vel fredeligere Tider! – De kan ikke tro hvor smukt Familie-Livet er, hvor klog og elskværdig Hertugen aabenbarer sig."

ET DYK NED I HISTORIEN

Hertug Ernst Günther af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1609-1689) og Prinsesse Augusta af Glyksborg (1633-1701).

Hertug Christian Carl Frederik August af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1798 - 1869) med familie under en præsentation af fire fuldblodsheste i parken ved Augustenburg Slot. Fotografi efter maleri af Albrecht Adam, 1838.

Fra landsby til Hertugby

Augustenburg bys kerne har både en historie og en fremtræden, som er uden sidestykke i Danmark. Til 1651 lå der på stedet en ganske almindelig landsby. Omgivelserne begyndte at ændre sig over de næste ti-tyve år, da hertug Ernst Günther anlagde et nyt herresæde, opkaldt efter hans kone, prinsesse Augusta. Det er sket mange andre steder i Danmark, og som udgangspunkt var selve herregården også som så mange andre opført med tæt forbindelse mellem herskabshjem og landbrug. I begyndelsen af 1700-tallet begyndte der imidlertid at

gro en lille by op på stedet, og i 1733 flyttede hertugen samtidig landbruget nogle hundrede meter mod nord. Begge dele markerede visuelt og symbolsk, at stedet skilte sig ud fra almindelige herregårde og tydeligere blev fyrsteresidens. I 1764 kunne hertugfamilien udvide sine godser meget betydeligt, så man blev herrer over det halve af Als. I årene 1764-76 skabtes det nuværende slot og de fleste af de tilknyttede bygninger, og samtidig indledtes et større privat byggeri. Byens storhedstid strakte sig således fra 1764 til 1848.

Den augustenborgske linje

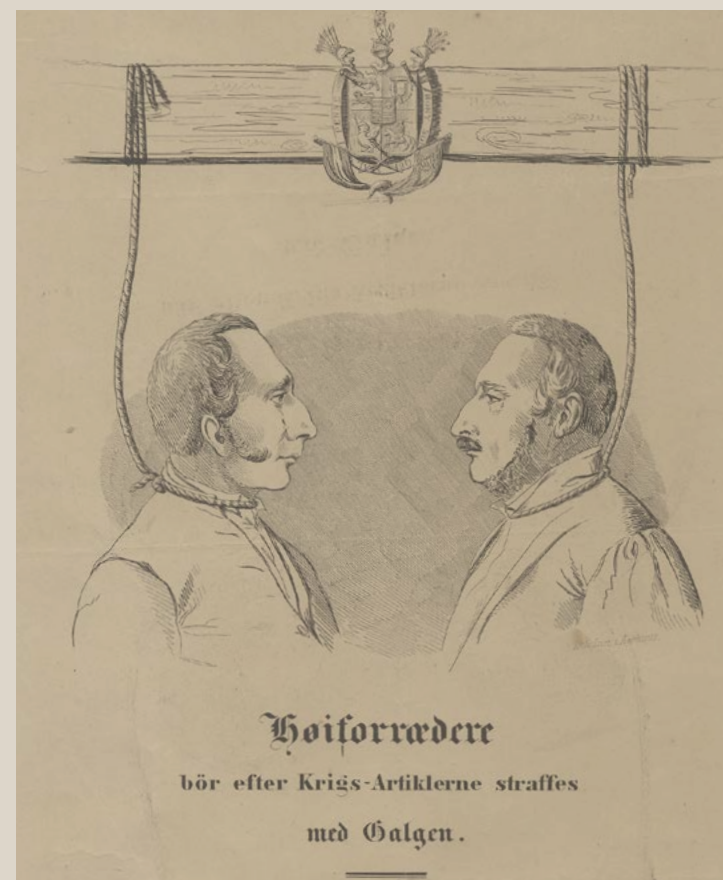
Augustenborg'erne – fra hertuger til landsforrædere

Augustenborg'ernes arveret til både den danske trone og hertugdømmerne Slesvig og Holsten spillede hovedrollen i alle deres dispositioner. Augustenborg-slægten nedstammede fra Christian 3. og havde arveret til den danske trone, hvis den oldenborgske mandsstamme skulle uddø. Kravet var blevet væsentligt styrket i 1786, da hertug Frederik Christian 2. af Augustenborg giftede sig med prinsesse Louise Augusta af Danmark – og der samtidig begyndte at tegne sig et billede af, at kongeslægten ville uddø, da Frederik 6. ingen arvtager havde.

Da hertug Frederik Christian døde, overtog hans søn hertug Christian August arvekravet og fór gennem 1830'erne og 1840'erne frem på alle fronter. Augustenborg'erne lagde ikke en finger imellem: Kongeriget Danmark og begge hertugdømmer skulle have en fælles augustenborgsk regent, når Frederik den 6. døde! Men Frederik 6. gjorde det klart, at den senere Christian 8. skulle efterfølge ham, hvilket skete i 1839. At kongeriet havde valgt en anden efterfølger, var hertug Christian August tvunget til at acceptere, men konflikten var åbenlys. Efter at Christian 8. i 1846 udsendte et åbent brev, hvor arvefølgen blev fastlagt uden at tilgodesee augustenborg'ernes arvekrav, fortsatte hertugen i stedet kampen for at sikre arveretten til Slesvig-Holsten. Hertugen mente, at den bedste måde at gøre dette på, var ved at indgå i et fællesskab med den nationalistiske slesvig-holstenske bevægelse, der ønskede at løsrive sig fra Danmark. Hermed var kursen mod konflikt for alvor sat.

Hertug Christian August II, Litografi efter tegning af Carl Hartmann, 1846.

Smædeblad med hertugen af Augustenborg Christian August og hans bror, prinsen af Nør, Frederik Emil August. Litografi, 1848.

Fotos: Museum Sønderjylland

Alt sættes på spil:

Treårskrigen 1848-1850

Christian 8. døde i januar 1848, og i marts frasagde hans søn, Frederik 7., uden modstand sig sin enevældige magt. Vejen var hermed banet for de national-liberales krav om en fri forfatning for Kongeriget og Slesvig. Det opfattede både hertugen og den slesvig-holstenske bevægelse som et stort tilbageskridt. Dels var det et klart nederlag for augustenburg'ernes arveret til Slesvig, og dels var det en direkte manifestation af, at kongeriet Danmark og hertugdømmet Slesvig hørte sammen – og altså en konfrontation med hertugens og bevægelsens krav om at løsrive Slesvig-Holsten fra Danmark og i stedet indgå i det tyske forbund.

Modsvaret fra augustenburg'erne og den slesvig-holstenske bevægelse blev dannelsen af en slesvig-holstensk oprørsregering, hvor hertug Christian Augusts bror, prins Frederik af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (Prinsen af Nør) blev udnævnt til krigsminister. Han gennemførte straks et kup mod fæstningen i Rendsburg, hvilket var startskuddet til Treårskrigen. Augustenburg-hertugerne spillede en nøglerolle i krigen, hvor de led et altødelæggende nederlag og blev stemplet som landsforrædere.

Med den danske sejr i Treårskrigen tabte Augustenburg-hertugerne Augustenburg, som de måtte flygte fra. Hertugens besiddelser blev overtaget af den danske stat, og både hertug Christian August og hans bror Prinsen af Nør blev stemplet som landsforrædere og var genstand for danskernes grænseløse foragt. F.eks. blev Christian Augusts kontrafej benyttet i bunden af danske natpotter...

Et hold kvindeseminarister poserer for fotografen, dateret 1900-1905. Fotograf: Richard Reich.

Kongebesøg i Augustenburg, 13. juli 1920 i anledning af Genforeningen. Fotograf: J. Boisen

En hertugresidens bliver psykiatrisk hospital

Ikke mange år senere kolliderede dansk og tysk nationalisme igen i spørgsmålet om Slesvigs skæbne – og denne gang endte det med et dansk nederlag. Med nederlaget i 1864 blev Augustenburg sammen med resten af Sønderjylland en fjern provins i det stortyske rige.

Derfor kunne Augustenburgslægten genhverve Augustenburg – til gengæld for, at den sidste hertug, Ernst Günther 2., overfor kejser Wilhelm 2. af Tyskland gav afkald på alle rettigheder til provinsen Slesvig. Augustenburg blev dog aldrig igen fyrsteligt residens. I stedet fulgte institutionstiden, hvor slottet med tilhørende anlæg og bygninger blev benyttet til lazaret, kaserne og kvindeseminarium.

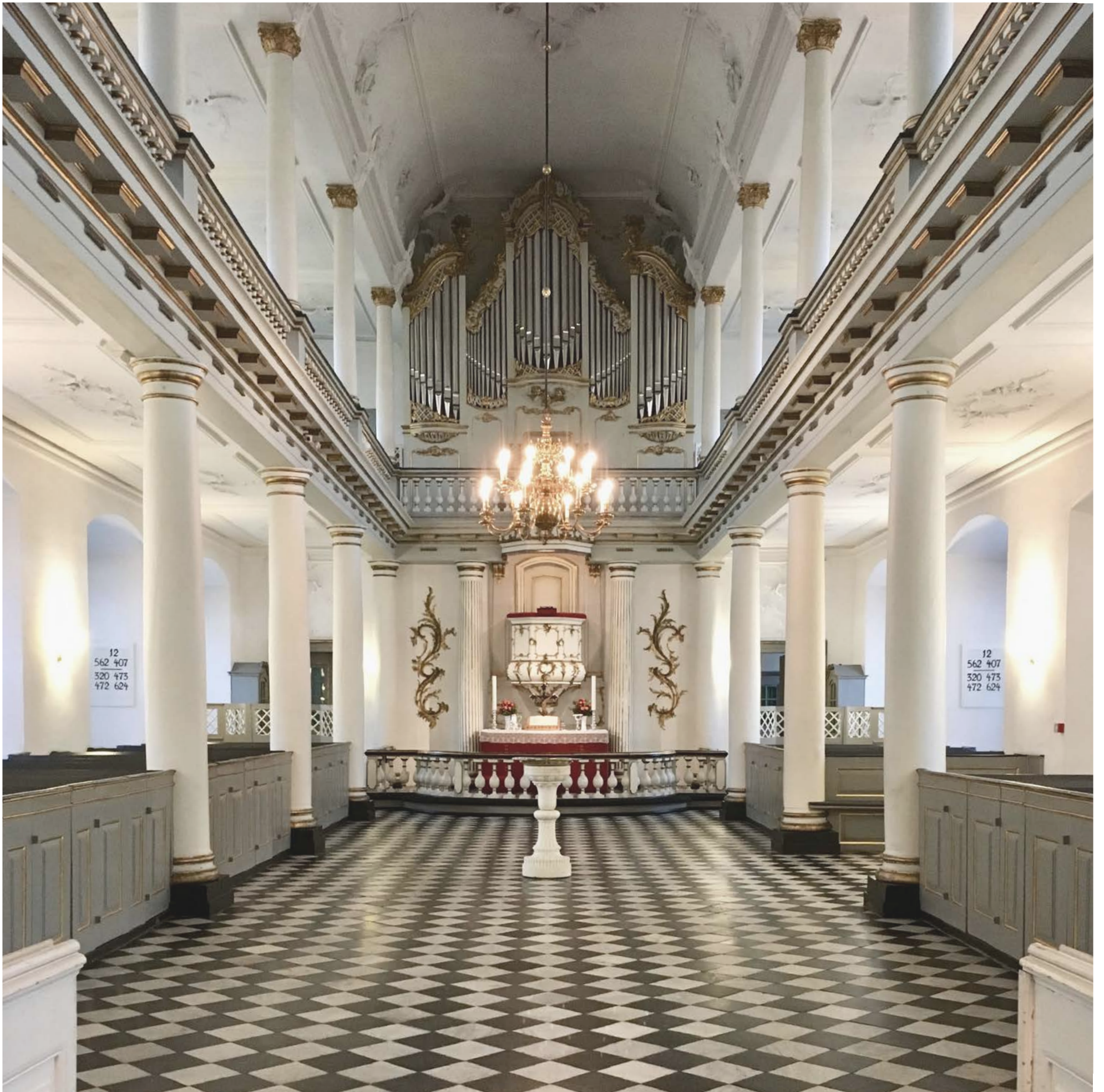
Det var først med genforeningen i 1920, hvor Augustenburg atter blev dansk, at der blev sat endeligt punktum for ejerforholdet omkring Augustenburg Slot. Da Ernst Günther 2. af Augustenburg døde i 1921, var Augustenburg Slot således under definitiv overdragelse til den danske stat. Ingen i Danmark følte dog det store behov for at mindes eller værne om hertugerne, deres arv og historie, og det fyrstelige slot blev nærmest helt symbolsk indrettet som psykiatrisk hospital.

Kort over hertugdømmet Slesvigs oprindelige udstrækning.
Udført af Johannes Mejer, Husum, 1650

Til højre: Augustenborg slotskirke blev opført sammen med slottet i 1770-1776. Den smukke kirke i rokokostil ligger i den nordlige af slottets fløje. Døbefonden af Cararamarmor er en gave fra Zar Alexander. Oprindeligt var kirken forbeholdt det hertugelige hof og embedsfolk, men er i dag fungerende sognekirke.

DEN IMMATERIELLE ARV - HERTUGERNES AUGUSTENBORGS HISTORISKE BETYDNING

Det er ikke alene den arkitektoniske og kulturhistoriske værdi, der gør Hertugernes Augustenborg så bevaringsværdig. Også betydningen for Danmarks, Grænselandets og Europas historie spiller en afgørende rolle. For Hertugernes Augustenborg ligger i hjertet af det dansk-tyske grænseland, hvor nationalismens fremmarch fra 1830'erne satte bølger i gang, der både skulle ende med at ændre Europakortet og dansk identitet og selvforståelse for altid.

Augustenborg'erne og hertugdømmet har spillet en nøglerolle i den nationalistiske kamp mellem dansk og tysk, der på godt og ondt har formet Grænselandet. De nationalistiske bølger, der skyllede ind over Europa, betød et endeligt for Augustenborg'erne, der satte alt over styr i en bitter, rethaverisk og efter flertallets mening landsforræderisk kamp om magten, æren og det hele kongerige. Blot få år efter H.C. Andersens besøg sluttede hertugernes tid på Augustenborg således brat og dermed også byens storhedstid, der strakte sig fra 1764 til 1848.

Men på trods af den både turbulente og voldsomme historie, der præger Augustenborg-hertugerne og Grænselandet, er der ikke desto mindre i dag både efterladt et enestående kulturmiljø og en kostbar immateriel arv om grænsedragning, mindretal og fredelig sameksistens i Augustenborg.

I krydsfeltet mellem krig, fred og national identitet

Hertugernes Augustenborg er en af de mest væsentlige historiske vidnesbyrd om det dansk-tyske grænselands historie og kulturarv, der har formet nutidens moderne grænseland. For i Augustenborg mødes alle de faktorer og særkender, der gør grænselandet og den fælles historisk betingede kulturkreds så unik. Hertugbyen er således et af de fornemmeste eksempler på, hvordan den særlige geografiske beliggenhed og mentalitet i århundreder gjorde det sønderjyske område til brændpunkt og centrum for såvel konflikt og krig som for udvikling, fremskridt og nye idéer. Denne vekselvirkning og historie om krig, venskab, national identitet, mindretal og demokrati har formet og rundet det dansk-tyske grænseland.

Hertugernes Augustenborg kan trække en direkte linje til den særlige kultur og arv, der præger Grænselandet, og som har lagt kimen til fredelig og kulturel sameksistens, globalt udsyn og evne til at samarbejde på tværs af grænser, kulturer og skel. Hertugernes Augustenborg er en vigtig brik i historien og de europæiske storpolitiske begivenheder, der har ført til, at Grænselandet i dag har sin egen kultur og identitet, hvor to nationaliteter lever og trives side om side og mødes i respektfuld vekselvirkning.

Slaget ved Dybbøl
i 1864 (reenactment).
Historiecenter
Dybbøl Banke

Til højre:
Hertug Ernst Günther
ved 50-årsjubilæet for
Preussens sejr i 1864
på Dybbøl Banke
28. juni 1914.
Museum Sønderjylland

Dét, der ikke virkede andre steder, virker her

Augustenborg ligger på en af verdens få, velfungerende demokratisk valgte grænser. Det var idéen om folkets selvbestemmelsesret, der banede vejen for den demokratiske grænsedragning efter Første Verdenskrig. I 1918 fremlagde den amerikanske præsident Woodrow Wilson sin 14-punkts fredsplan for Europa, hvor folkets selvbestemmelsesret stod som helt centralt element. Princippet blev et redskab til at reorganisere Europas landkort og dermed grundlaget for grænsedragninger og mange af de nye statsdannelser, der skete på grundlag af Versaillestraktaten.

Det gjaldt også i Slesvig, hvor den dansk-slesvigske politiker H.P. Hanssen krævede national selvbestemmelsesret til sønderjyderne. I 1920 delte to folkeafstemninger derfor hertugdømmet Slesvig efter befolkningens sindelag. Den dansk-tyske grænse afspejlede overvejende den faktiske sprog- og kulturgrænse, selvom der uundgåeligt blev efterladt både et dansk og tysk mindretal på hver sin side af den nye grænse.

Eftertidens historikere har fældet hård dom over folkets selvbestemmelsesret som bærende princip for at trække statsgrænser langs de sproglige og kulturelle grænser. Som den anerkendte historiker og nationalismekspert E.J. Hobsbawm har utrykt det:

"It simply did not work. The logical implication of trying to create a continent neatly divided into coherent territorial states each inhabited by a separate ethnically and linguistically homogeneous population, was the mass expulsion or extermination of minorities. Such was and is the murderous reductio of absurdum of nationalism in its territorial version... [and] mass expulsion and even genocide began to make their appearance on the southern margins of Europe during and after World War 1"

Kun ganske få af de grænser, der blev trukket på baggrund af folkeafstemninger efter Første Verdenskrig, viste sig velfungerende, og kun enkelte eksisterer i dag. Den ene af dem er den dansk-tyske grænse.

Trods nogle forsøg på grænserevision i både 1930'erne og 40'erne har grænsen fungeret lige siden og har sammen med de efterfølgende mindretalsordninger bidraget til fred og stabilitet i Grænselandet. Dette er ganske unikt i Europas historie, og derfor rummer Augustenborgs og Grænselandets historie værdi og læring om velfungerende sameksistens. Det er yderst relevant i en nutid, hvor folkeafstemninger har fået et usædvanligt comeback, og hvor nye konflikter fortsat udspringer af kulturelle forskelle, mindretal og sproglige barrierer.

Woodrow Wilson

H.P. Hanssen

Fotos: Museum Sønderjylland

Dansk eller tysk?
Valgplakater fra folkeafstemningen 1920

"De, som blev tilbage". Erik Henningsen, akvarel 1920.
Danskisindede flensborgere på kajen i Flensborg dagen efter den tabte folkeafstemning 14. marts 1920

En kilde til global inspiration og læring

Hvor nationale mindretal overalt i verden har været centrum for alvorlige konflikter og i værste fald etniske udrensninger, er de danske og tyske mindretal udtryk for det modsatte. Det skyldes i meget høj grad det faktum, at målet i Grænselandet ikke har været kulturel eller andre former for assimilering men derimod at beskytte og styrke mindretallene og deres særkender. Det stod klart med vedtagelsen af København-Bonn-traktaterne i 1955, der fastlagde mindretallets rammer og rettigheder.

København-Bonn-traktaterne slog ring om borgernes frie ret til selv at vælge nationalt tilhørsforhold – et tilhørsforhold, der ikke måtte stilles spørgsmål ved eller efterprøves af nogen myndighed. Ligeledes sikrede traktaterne formel lighed samt de rammevilkår, der gjorde det muligt at opbygge egne institutioner og organisationer, der er en forudsætning for, at de respektive mindretal kan udleve egen kultur, traditioner, sprog m.m.

I dag tæller det tyske mindretal i Danmark omkring 15.000 indbyggere og det danske mindretal i Tyskland ca. 50.000. Begge mindretal trives og er velfungerende med bl.a. egne børnehaver, skoler, biblioteker, kulturelle foreninger, sociale klubber, museer, politiske partier, nyhedsmedier m.m.

Alene i Sønderborg Kommune er der fire tyske børnehaver og to tyske skoler, ligesom det tyske mindretalsparti, Slesvigsk Parti, har været fast repræsenteret i Sønderborg Byråd siden 2005, senest med tre mandater ved kommunalvalget i 2021.

Den særlige mindretalsmodel, der er blevet opbygget i det dansk-tyske grænseland er enestående og en kilde til global inspiration og læring. Den rummer en nøgle og konkret værktøjskasse med instrumenter til fred og sameksistens.

Modellen beskytter ikke kun mindretallenes kultur, sprog, uddannelse og institutioner men også styrker og danner rammen om videreudvikling og trivsel. Det er denne stolte arv, som Hertugernes Augustenborg og byens historie er en del af.

Foto: Lars Salomonsen

Hvert år mødes det danske mindretal til De danske Årsmøder i sydslesvig.

Danmarks stats- og udenrigsminister H.C. Hansen (th.) hilser i forbindelse med underskrivelsen af Bonn-København-erklæringen på den tyske kansler Ardenauer i Bonn 29. marts 1955. København-Bonn-traktaterne slog ring om borgernes frie ret til selv at vælge nationalt tilhørsforhold.

Mindretallene på begge sider af grænsen har bl.a. egne børnehaver, skoler og kulturinstitutioner.

Foto: Thomas Tolstrup

” Man taler ofte om, at de mennesker, der bor i et grænseland, skal være brobyggere. Men man skal huske, at et grænseland både er et sted, hvor der er en bro, og et sted hvor der er en grænse, der skiller. Der er forskel, og man skal ikke kunstigt udjævne forskellen.”

*HM Dronning Margrethe
i interview i forbindelse med Genforeningen 2020*

Foto: Ulrich Grinderslev-Schwartz/TV 2

Mirco Reimer-Elster. USA- og Tysklands-analytiker, politisk kommentator og forfatter:

I HJERTELANDET MELLEM TO NATIONER

” Spørgsmålet om dansk eller tysk kan måske virke simpelt, men svaret er ofte komplekst og ikke sort-hvidt. Det er netop dét, der i min bog er mindretallenes store styrke – at det nationale tilhørsforhold og sindelag ikke behøves sættes på formel.”

Jeg er født og opvokset i Slesvig by på den tyske side af grænsen. Min bedstemor taler flydende dansk, har gået i dansk skole og været aktiv i flere af det danske mindretals organisationer. Hun identificerer sig ikke som tysk men primært som én, der kommer fra Slesvig-Holsten. Min mor derimod er tysk og lærte aldrig dansk. Hjemme talte vi tysk, men i min danske skole var sproget selvfølgelig dansk. Uden for skolen talte vi næsten udelukkende tysk – på nær når vi på mindretallets fodboldhold var ude til kamp, for så var det en stor fordel, når modspillerne ikke forstod, hvad vi sagde. Som voksen har jeg både oplevet danskere rose mig for mit gode danske og tyskere været imponeret over, hvor godt tysk jeg taler.

Spørgsmålet om dansk eller tysk kan måske virke simpelt, men svaret er ofte komplekst og ikke sort-hvidt. Det er netop dét, der i min bog er mindretallenes store styrke – at det nationale tilhørsforhold og sindelag ikke behøves sættes på formel. Den amerikanske sociolog og politolog Seymour Martin Lipset har sagt, at den, der kun kender ét land, kender intet land. Det er der meget sandhed i. Som en del af de danske og tyske mindretal rundes man af to nationer, og det giver en særlig bagage. Det giver større tolerance og bredere udsyn. For mig har det på mange måder gjort mig til en bedre analytiker,

fordi det for mig altid har været naturligt at se og forstå tingene fra flere forskellige sider.

I dag tilhører jeg begge mindretal. Jeg har valgt at bo i Danmark og er dansk gift, så det er blevet min mindretalsopgave at holde det tyske i live i min familie og give det videre til mine børn. Hvor jeg selv gik i dansk skole, er min ældste datter lige startet i O. klasse på den dansk-tyske Sankt Petri Skole i København. For at vokse op i hjertelandet mellem to nationer er en gave. Det giver mulighed for at tage det bedste fra to verdener og gøre det til sit helt eget. Ingen kan eller skal give dig en opskrift på, hvad du vælger til og fra i den sammenhæng. Det er i virkeligheden netop det, der i min bog er mindretallenes nok vigtigste eftermæle. Det er for mig arven efter Bonn-København-erklæringerne, der har sikret befolkningernes ret til selv at definere deres tilhørsforhold uden at blive underlagt sindelagskontrol. Det eftermæle giver jeg videre til mine børn i fuld tillid til, at de selv vil træffe de for dem rigtige valg, når den tid kommer.

Mindretallene står stærkt og trives. De er vigtige og relevante så længe, vi opfatter dem som værende vigtige og relevante. Det er ikke en naturlov, at det vil forblive sådan til evig tid. I en tid, hvor der igen er krig i Europa, og hvor

konflikter fortsat udspringer af mindretal og nationale tilhørsforhold, fremstår det ekstra tydeligt, hvor privilegeret de danske og tyske mindretal er i grænselandet. Vi kan prise os lykkelige for at være et sted, hvor mindretallene ikke skal kæmpe for deres eksistensberettigelse eller ønsker at vende tilbage til deres respektive moderlande. I stedet for er der opstået et særegent grænseland med to mindretal, der begge opleves som værd at værne om.

Mindretallene er dog så små, at de ikke vil kunne reproducere sig selv. Hvis der ikke løbende kom nye medlemmer til, ville mindretallene med tiden dø ud. Mindretallene på begge sider af grænsen er heldigvis attraktive og tak for det. Det må aldrig blive gjort til et problem. Den største trussel mod mindretallene er for mig ikke deres attraktivitet, men en slet skjult sindelagskontrol, hvor mindretalsledere vil bedømme, hvornår man angivelig er en del af det ”ægte mindretal”. Det samme gør sig gældende for snakken om, hvornår man angivelig er nok tysk eller dansk. Et mindretal skal ikke foregive, at det er mere dansk end danskere eller mere tysk end tyskere. Til gengæld burde både flertalsbefolkningerne og mindretallene hylde hver og enhver, der aktivt vælger et andet lands kultur og skikke til i det omfang, vedkommende selv finder passende.

VI BÆRER GRÆNSELANDETS KOMPLEKSE HISTORIE MED OS

G Grænselandets historie og genforeningen i 1920 har haft skelsættende betydning for hele Danmark. Med genforeningen blev Danmark fuldbyrdet som klassisk nationalstat, dog med mindretal på hver side af grænsen. En langvarig national konflikt om det slesvigske område fik sin afklaring.

Den proces, som Danmark og dets sydlige grænseland på godt og ondt har været igennem, har sat sit varige aftryk på Danmarkskortet og på vores selvforståelse, verdenssyn, kunst, litteratur og musik. Grænselandets turbulente fortid har formet og farvet det moderne Danmark og dansk identitet – mest tydeligt i det sønderjyske område og måske lidt mere under spillet og mindre eksplicit i resten af landet. I Sønderjylland er en del af den immaterielle arv en særlig mentalitet formet omkring en klar fornemmelse af, at man har udviklet nogle værdifulde særkender, som andre ikke har. Der er en form for robusthed, der er kommet af, at man har været i en ydre og truet position, hvor man har skullet stå sammen på en helt anden måde. Så det er ingenlunde tilfældigt, at sønderjysk i dag er den eneste tilbageværende levende dialekt, eller at det sønderjyske egnskøkken er det bedst bevarede i Danmark, og lever og udvikler sig i bedste velgående.

Et kludetæppe af relationer har bygget bro

I hele grænselandet er der samtidigt en glæde og stolthed over, at det er lykkedes at få flertal og mindretal samt balancen mellem dansk og tysk til at virke på så højt et niveau. Det er resultatet af en længere helings- og forsoningsproces, som man skal passe på ikke at romantisere eller glorificere. For udviklingen er et samspil af rigtig mange både ydre og indre faktorer. Danskere og tyskere er forskellige, men alligevel har der været en homogenitet på tværs af de to lande, der har hjulpet udviklingen på vej, som f.eks.

samme religiøse tilhørsforhold og parallel velstandstigning efter Anden Verdenskrig, ligesom der ikke har været kostbare råstoffer i området, der har kunnet give anledning til yderligere optrapning af konflikt om grænsedragningen.

Der har i grænselandet altid været både strømninger af afgrænsning og samhørighed. Sansen for, at de to områder hører sammen har århundreders historik i sig, som har ligget i et spændingsforhold med kontrasten, hvor et centraleuropæisk, tyskpræget univers møder det dansk-nordiske rum. Samhørigheden er blevet bestyrket af de mange økonomiske, handelsmæssige og familiære relationer på kryds og tværs af grænselandet, der er et kludetæppe af relationer. Måske derfor blev grænsedragningen i 1920 i den milde ende sammenlignet med andre grænsedragninger, hvilket bl.a. ses i valgkampens propaganda, hvor vi i vidt omfang slap for skeletter, død og lignende som en del af symbolikken. Så der har i grænselandet været en underliggende vilje til at få det til at virke.

Ingen mindretal uden flertal

Grænselandets historie er fantastisk rig – rig af polarisering, kompleksitet og tve-tydighed, som man altid har skullet håndtere. Det ligger der en stor styrke i, og en væsentlig del af den immaterielle arv er den stærke bevidsthed om den historie, man bærer med sig. På gode dage giver den en intuitiv kulturforståelse som et resultat af århundreders lang læring. Den kan ikke intellektualiseres, men stikker dybt og giver gode værktøjer til f.eks. den måde, hvorpå vi håndterer konflikter og ubalancer i andre sammenhænge.

Det er vigtigt at huske på, at mindretalsordninger kun fungerer, når flertallet vil det. Den dobbelthed synes jeg, at man nogle gange undervurderer. Velfungerende mindretal handler ikke kun om at beskytte mindretal, der er landet på den forkerte

Foto: Timo Battersfeld, Jysk Fynske Medier

side af en grænse – det handler i høj grad også om en proces inden for flertalsbefolkningen.

I dag er vi nået til et punkt, hvor flertallene på begge sider af grænsen ser mindretallene som en berigelse. Det har været en lang og ikke nem proces. For det er flertalsbefolkningerne, der skal tage mindretallene til sig, og det kan en mindretalsordning ikke tvinge igennem, uanset hvor god den end er. Flertallets accept og opbakning er en forudsætning for mindretallenes succes.

I dag kan vi elske det, der før splittede

På samme måde er der særligt i de seneste årtier vokset en øget stolthed frem på begge sider af grænsen for det, man hver især rummer af nabolandets særegne kultur. Det er f.eks. arkitektur, kunst, sproglig samhørighed og de mange historiske og arkæologiske levn. I denne kontakt er Hertugernes Augustenborg et særdeles godt eksempel.

S Set ud fra et nationalt synspunkt var hertugerne kilde til spændinger og konflikt mellem dansk og tysk. Efter hertugskabets flugt fra Augustenborg i forbindelse med Første Slesvigske Krig var der ikke mange varme følelser i Danmark for hverken hertugerne eller det hertugslot, der stod tilbage, og som nærmest helt symbolsk i mange år fungerede som sindssygehospital. Men i dag kan vi elske og være fascinerede af denne del af historien. Vi er taknemlige for vores arv og alt det, den har ført med sig. Vi kan både rationelt og kærligt se på, hvor meget de decentrale fyrstesæder har højnet og beriget kulturen lokalt og regionalt og løftet den på en måde, som centralstaten ikke kunne. Og vi kan være ligeligt stolte af både den materielle og immaterielle kulturarv, der i grænselandet er udsprunget af århundreders vekselvirkning mellem nationale tilhørsforhold, konflikt og fred.

Mogens A Morgen. Professor, Århus Arkitektskole:

HERTUGERNES AUGUSTENBORG ER I KULTURMILJØERNES SUPERLIGA

Mogens A Morgen
Professor
Århus Arkitektskole

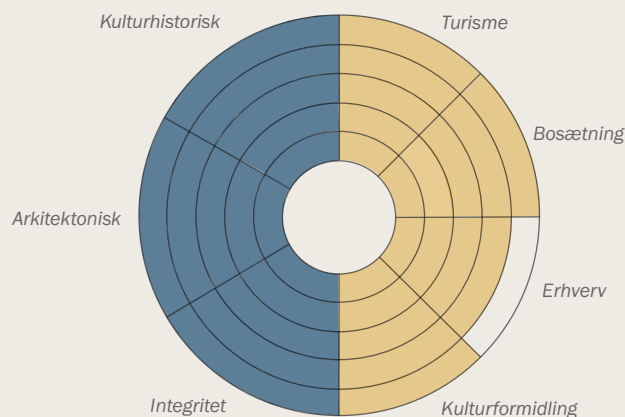
”Men ét kulturmiljø stikker alligevel helt af, nemlig hertugbyen Augustenborg. Det er ikke mange kulturmiljøer, vi har undersøgt i Danmark, der har scoret så højt på alle parametre som Augustenborg.”

I samarbejde med Realdania påbegyndte Arkitektskolen Aarhus screeningen af Danmarks umistelige kulturmiljøer i 2015. Baggrunden var, at vi herhjemme har haft et hul i bygningsbevaringsindsatsen. Tidligere har der i overvejende grad været fokus på enkeltbygninger frem for kulturmiljøer – særligt når vi ser til de lande, vi normalt sammenligner os med som f.eks. Norge og Sverige. Modsat enkeltbygninger er kulturmiljøer defineret som et geografisk afgrænset område, der i sin fremtræden afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling – og når et kulturmiljø forsvinder, går noget af vores historie tabt for altid. Umistelige kulturmiljøer er de, der har så høje miljø-mæssige, arkitektoniske og kulturhistoriske kvaliteter, at de bør bevares og benyttes af os fremover for at komme videre og være med til at præge fremtidens samfund.

Siden 2015 har vi kortlagt mere end 2.100 kulturmiljøer i 52 kommuner og vurderet både deres kvaliteter og potentialer. Sønderborg kommune er en af de kommuner, det har været virkelig spændende at dykke ned i, og vi har undersøgt 37 forskellige kulturmiljøer i kommunen. Det er f.eks. kulturmiljøet omkring Danfoss, der er en meget væsentlig del af dansk industri- og erhvervshistorie, og også kulturmiljøet omkring Cathrinesminde og de gamle teglværker er meget interessant for at nævne nogle stykker.

Men ét kulturmiljø stikker alligevel helt af, nemlig hertugbyen Augustenborg. Det er ikke mange kulturmiljøer, vi har undersøgt i Danmark, der har scoret så højt på alle parametre som Augustenborg. De parametre, vi har vurderet, er de kulturhistoriske og arkitektoniske kvaliteter samt den fysiske sammenhængskraft (integritet), der er i kulturmiljøet. Hertil kommer potentiale vurdering inden for turisme, bosætning, erhverv og kulturformidling. Den samlede vurdering viser, at Augustenborg ganske enkelt er i toppen af kulturmiljøernes superliga.

Noget at det, der gør Augustenborg så bemærkelsesværdig, er sammenhængen og den helhed, der er skabt. Man fornemmer tydeligt, hvordan hertugbyen med dens karakteristiske akser er bygget op med slottet som epicenter over en kort periode på bare 40 år. Der er en fantastisk balance i hele det barokke symmetriske anlæg, hvilket vi ikke ser så tit i Danmark. Bygningerne er vedligeholdet utroligt flot, og det er ikke blevet overgjort, hvilket også kan underminere et kulturmiljøes integritet. Det samlede kulturmiljø i Hertugernes Augustenborg har en enestående sammenhæng, der er meget, meget overbevisende. Så i Augustenborg ligger et af Danmarks allerfineste kulturmiljøer med et meget stort fremtidigt potentiale.

Kulturmiljøvurdering af Augustenborg

● Værdisætning ● Potentiale vurdering

Peer Kvist. Arkitekt og projektleder, Bygningsstyrelsen:

AUGUSTENBORGS KULTURMILJØ ER HELT UNIKT

Når historie og autensitet går hånd i hånd med moderne funktionalitet og komfort

Renoveringen af Augustenborg Slot er en direkte konsekvens af den første bølge af udflytning af statslige arbejdspladser. Fra beslutningen i 2015 om at udflytte Landbrugsstyrelsen (dengang NaturErhvervstyrelsen) til Augustenborg, og til at styrelsen kunne tage selve slottet i brug, gik der fire år.

Det hører til sjældenhederne, at en fredet og så unik bygning som Augustenborg Slot bliver renoveret og omdannet til moderne kontorfaciliteter. Derfor var det ikke en opgave, vi i Bygningsstyrelsen havde meget erfaring med, og mange aspekter af projektet var således første gang. Det gjaldt f.eks. både udbuddet af hele renoveringen som totalentreprise og også det meget tætte og tillidsfulde parløb med Slots- og Kulturstyrelsen.

Som arkitekt og projektleder var renoveringen en "once in a lifetime"-opgave, som jeg har brændt for hele vejen igennem. En historisk bygning som Augustenborg Slot har skønne proportioner at arbejde med – proportioner, der blev fastlagt efter Københavns brand i 1728. Det har i renoveringen været helt afgørende at sikre autensitet og respekt for slottets historie og oprindelige udtryk. Derfor er slottets oprindelige hoveddisponering af rum blevet genskabt, og det klassiske, stilrene udtryk er bevaret.

I renoveringen har vi kælet for hver detalje og prioriteret kvalitet i alle valg og materialer. Eksempelvis er messing et af de gennemgående materialer på slottet og ses bl.a. i dørgreb og de mange forskellige designløsninger. Et enkelt eksempel blandt mange er de specialdesignede toiletpiktogrammer i messing, der med deres valg af hertugtids ikoniske mande- og damebeklædning som motiv sender en kærlig hilsen til slottets fortid som hertugresidens. Vi har ligeledes haft en konservator til at afdække Augustenborg Slots oprindelige farvepalette, som slottet nu er blevet bragt tilbage til. Hver etage har i dag sine egne autentiske nuancer, og der er benyttet refleksfri væg- og loftsmaling for, at vægge og lofter fremstår som var de kalkede. Al træværk er malet med oliemaling med en meget høj glans, som understreger rummenes form.

Renoveringen af Augustenborg Slot er også et eksempel på bæredygtighed, når det er bedst. I stedet for at bruge ressourcer på at bygge nyt, er et 250 gammelt slot bygget om inden for en fornuftig økonomisk ramme. De stedbundne værdier og ressourcer lever videre og er i dag spændende og inspirerende omgivelser for de mennesker, der hver dag færdes på de engang så bonede gulve på Augustenborg Slot. For samtidig med, at det er lykkedes at bevare de mange smukke byg-

Foto: Claus Thorsted, JV

Renoveringen af Augustenborg Slot er et eksempel på bæredygtighed, når det er bedst

Peer Kvist i 2017 med designmanualen over slottets rum, der blev ført tilbage til den oprindelige farveskala.

ningsdetaljer, de kulturhistoriske værdier, og det fredede slots samlede kvaliteter, er der på Augustenborg Slot skabt en moderne og velfungerende arbejdsplads.

Augustenborg Slot er på alle måder et smukt eksempel på, hvordan respekten for det oprindelige sagtens kan gå hånd i hånd med moderne funktionalitet og komfort. Denne læring og balance fra slottet kan nu tages med i den videre genetablering af Hertugernes Augustenborg. Det oprindelige og unikke har stor værdi, og jeg kan kun anbefale de enkelte

husejere at dykke ned i husenes historie og oprindelige udtryk som inspiration. En designmanual med tips, tricks og gode råd til materialevalg, vinduer og døre, farvekoder, håndværksmetoder og meget mere kan være med til at sikre, at Augustenborgs mange enestående huse og fredede bygninger igen kan komme til deres ret og fordums pragt – ganske som det hertugslot, de er bygget op omkring. Tilsammen udgør slot og by noget ganske særligt, og Augustenborg en værdifuld del af vores fælles bygnings- og kulturarv, der er værd at bevare.

KAPITEL 2

Når fortiden løfter fremtiden:

AUGUSTENBORGS VÆKSTCENTRIFUGE

VÆKST, ARBEJDSPLADSER, TURISME OG BOSÆTNING

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg kan blive en vækstcentrifuge for hele Sønderborg kommune med positiv afsmittende effekt på Sønderjylland og den danske turismesektor som helhed.

Projektet bevarer en enestående kulturarv og skaber herigennem lokalforankret udvikling og samarbejde samt en unik og attraktiv turistattraktion. Både selve renoveringsarbejdet og den øgede turisme skaber nye arbejdspladser og styrker områdets erhvervsliv.

Genetableringen kan styrke Sønderborgs samlede brand, der påvirker tilflytningen positivt.

1

Lokal forankring og stolthed

- Samarbejde
- Lokalforankret udvikling i fire Augustenborg-spor
- Ejerskab og personligt engagement
- Lokale ambassadører
- Stærk sammenhængskraft

2

Turisme

- Flere kulturturister fra både Danmark og udlandet
- Flere turister hele året
  - også i lavsæson
- Flere overnatninger
- Flere dagsturister
- Højere turismeomsætning

3

Erhverv

- Nye arbejdspladser
- Øget omsætning i turismeerhverv og detailhandel
- Nye fagkunderskaber
- Øgede skatteindtægter

4

Branding

- Eksposering, medieomtale og markedsføring
- Potentielt international bevågenhed
- Styrkelse af Sønderborgs brand
- Styrkelse af turismebrand

5

Bosætning

- Positiv tilflytning
- Større rekrutteringsgrundlag
- Turister som potentielle tilflyttere
- Stærkt bobrand
- Revitalisering af Augustenborg

AUGUSTENBORG
Genetablering af Hertugernes Augustenborg

SÅDAN STYRKES TURISMEUDVIKLINGEN

Den genetablerede hertugby vil blive en turistattraktion i særklasse. Den omfattende kulturmiljøanalyse har allerede konkluderet, at Augustenborg har potentialet til at følge byer som Ribe og Christiansfeld, hvor 2/3 af turisterne besøger byen pga. kulturarven. Ydermere mener 83% af danskerne, at kulturarv har stor betydning for deres valg af feriedestination og udflugtsmål. Hertugernes Augustenborg kan blive en af de mest interessante og væsentlige kulturhistoriske attraktioner i Syddanmark med positiv afsmittende effekt på den sønderjyske turisme som helhed. I Christiansfeld har optagelsen af Brødreminighedsbyen på UNESCOs verdensarvsliste indtil videre betydet en femdobling af turismen, der fortsat er stigende, og Kongernes Jelling har årligt flere end 225.000 besøgende. Udregningerne bag det planlagte ferieresort på Nordals anslår et forventet besøgstal på ca. 200.000. Hertugernes Augustenborg har fuldt ud potentialet til minimum samme niveau.

Turismeudvikling som vækstdynamo i Sønderborg

Turismeudviklingen er et centralt og strategisk afgørende indsatsområde for Sønderborg kommune, der med fyrtårnsprojekter som bl.a. Byens Havn og Nordals Ferieresort målrettet arbejder på at fastholde og cementere den positive turismeudvikling i Sønderborg og Sønderjylland. Det er også gældende for Den Kongelige Køkkenhave, der er anlagt i forbindelse med Gråsten Slot, og Augustiana Kunstpark og Kunsthal i Augustenborg, der fortsat udvikles som kulturelt fyrtårn i kommunen. Store events som Royal Run og Tour de France sammen med et stort udbud af koncerter, festivaler og andre kulturelle begivenheder er med til at udvikle Sønderborg som Sønderjyllands og Grænselandets centrum og primære feriedestination.

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg skal ses som et meget væsentligt led i Sønderborgs fortsatte udvikling og turismesatsning.

Baggrunden for det øgede turismefokus er, at Sønderborg Kommune historisk set har været kendetegnet ved en meget stor mængde industriarbejdspladser grundet områdets store virksomheder som Danfoss og Linak. Sønderborg er fortsat en af de kommuner i Danmark, der har flest industriarbejdspladser. Men omlægninger af produktion og underleverancer i industrien har gennem en årrække ført til, at en stigende del af industriarbejdspladserne er forsvundet og fortsat forsvinder fra området. I takt hermed er det både naturligt og nødvendigt at øge fokuset på turismen som en af Sønderborgs væsentligste fyrtårne.

Turismen er derfor i dag et af Sønderborgs betydningsfulde erhverv med en turismeskabt værditilvækst på lidt over 1 mia. kr. og 2.266 jobs (årsværk).

Turismen genererer således både vækst, udvikling og arbejdspladser i Sønderborg og repræsenterer det største vækstpotentiale i området. Eksempelvis lægges 42% af det samlede turismeforbrug på 5,5 mia. kr. i Destination Sønderjylland i detailhandlen og 39% i turismeprodukter som hoteller, restauranter o.lign.

Der er derfor god grund til at investere i fortsat turismeudvikling.

Foto: Visit Denmark, Visit Sønderborg

Hertugernes Augustenborg løfter Sønderborg til ny liga

Turismeudviklingen i Sønderborg har Destination Sønderjyllands fælles styrkepositioner som omdrejningspunkt: Historien/kulturarven, naturen og den gastronomiske oplevelse. Her står Sønderborg særligt stærkt indenfor historie/kulturarv med bl.a. Sønderborg Slot, Historiecenter Dybbøl Banke, Dybbøl Mølle, Gråsten Slot – og på sigt Hertugernes Augustenborg.

Ambitionen om genetableringen af Hertugernes Augustenborg er den historiske hjørnebrik, der mangler i Sønderborgs formidling af områdets og Danmarks særlige kulturarv i grænselandet – nemlig den hundredårige periode, der kom før 1864 og som på fornemmeste vis afspejler Hertugernes voksende dilemma, splittet mellem tysk og dansk nationalitet.

Ligeledes kombinerer Hertugernes Augustenborg de to styrkepositioner historie/kulturarv og naturen, da netop samspillet mellem arkitektur, anlæg og område iscenesætter en unik naturoplevelse.

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg har på alle måder styrken og tyngden til at løfte turismeoplevelsen i Sønderborg og områdets tiltrækningskraft som feriedestination op i en ny liga.

Fakta om turismen i Sønderborg og Sønderjylland

Sønderjylland er

blandt de fem mest besøgte feriedestinationer i Danmark

og er på niveau med Århus.
Således tiltrækker Sønderjylland væsentlig flere turister end eksempelvis Bornholm og Fyn

Turismeovernatninger i 2021

i Destination Sønderjylland:

4.223.906

Heraf 1.286.355
i Sønderborg

Turisterne i Sønderjylland bruger

ca. 5,5 mia. kr.

under deres ophold
i de fire sønderjyske kommuner

Heraf ca. 1,8 mia. kr.
i Sønderborg kommune

Kilde: Destination Sønderjylland

Turismeforbruget skaber

- ca. 3,4 mia. kr. i værditilvækst inklusiv afledte effekter
- 6.969 jobs (årsværk)
- knap 2,2 mio. kr. i skatteindtægter

Det svarer til, at turismen står bag:

- 5,1 % af al værditilvækst
- 6,4% af alle jobs
- 7,2% af de samlede skatteprovenuue i de sønderjyske kommuner.

I Sønderborg er den turismeskabte værditilvækst på lidt over 1 mia. kr. og 2.266 jobs/årsværk

I de sønderjyske kommuner kan 42% af turismeforbruget henføres til detailhandlen, imens 39% af forbruget er turismeprodukter som overnatning, restauranter o.lign.

Når de sønderjyske kommuner opnår én mio. kr. i turismeforbrug, er effekten i gennemsnit inklusiv afledte effekter:

- 610.000 kr. i værditilvækst,
  - 1,3 job (årsværk)
- skatteindtægter på 390.000 kr.

Turismen som erhverv har større betydning i de sønderjyske kommuner end i Region Syddanmark og landet som helhed

Værd at vide om kulturturisme

Kulturturisme er en rejseform, hvor kulturoplevelser i bred forstand motiverer mennesker til at rejse til en bestemt destination uden for sit sædvanlige miljø

En "kulturturist" kan defineres som en turist, der har "kultur & kunst" eller "historiske oplevelser" som rejsemotiv til at vælge Danmark som feriedestination

Danmark besøges årligt af flere end

2 mio. kulturturister

43%
af alle udenlandske turister i Danmark er kulturturister

54%
af udenlandske storbyturister er kulturturister

36%
af udenlandske kyst- og naturturister er kulturturister

VisitDenmarks undersøgelser viser, at udenlandske turister generelt efterspørger både museer, udstillinger, lokale seværdigheder og historiske attraktioner, når de planlægger en ferie til og er på ferie i Danmark

Dansk Industri estimerer, at udenlandske turister generelt årligt bruger

ca. 1 mia. kr.
på kultur og oplevelser, når de er i Danmark.

Kulturturisterne på kyst- og naturferie i Danmark tiltrækkes af kombinationen af afslapning og aktiviteter.

De udenlandske kulturturister i Danmark er mere aktive under deres ophold end de almindelige udenlandske turister, og deltager i gennemsnit i flere aktiviteter på ferien end udenlandske turister generelt.

I forhold til kulturturisternes rejsemotiver er der et godt match til Sønderborgs styrker og særkender:

Kulturturisterne på kystferie prioriterer følgende:

- 92% Strand, kyst og hav
- 92% Venlig befolkning
- 90% Tryghed
- 90% Rent og miljøvenligt
- 89% Godt overnatningssted
- 88% Naturoplevelser
- 88% Lokal atmosfære
- 79% Lokale seværdigheder
- 74% Dansk kultur
- 69% Børnevenligt

Dagsturister

Ifølge Kulturstyrelsens og VisitDanmarks analyse "Afdækning af turisternes bevægelsesmønstre i Danmark" er de udenlandske kyst- og naturturister parate til at transportere sig forholdsvis langt for at få en kulturoplevelse. Mange kører gerne en halv til en hel time for oplevelsen, og turisterne giver udtryk for, at de er villige til at transportere sig længere end deres faktiske rejsemønstre. Dette er ensbetydende med, at Hertugernes Augustenborg kan tiltrække gæster fra hele Region Syddanmark samt Nordtyskland til Hamborg.

Foto: Augustenborg Project, Visit Sønderborg

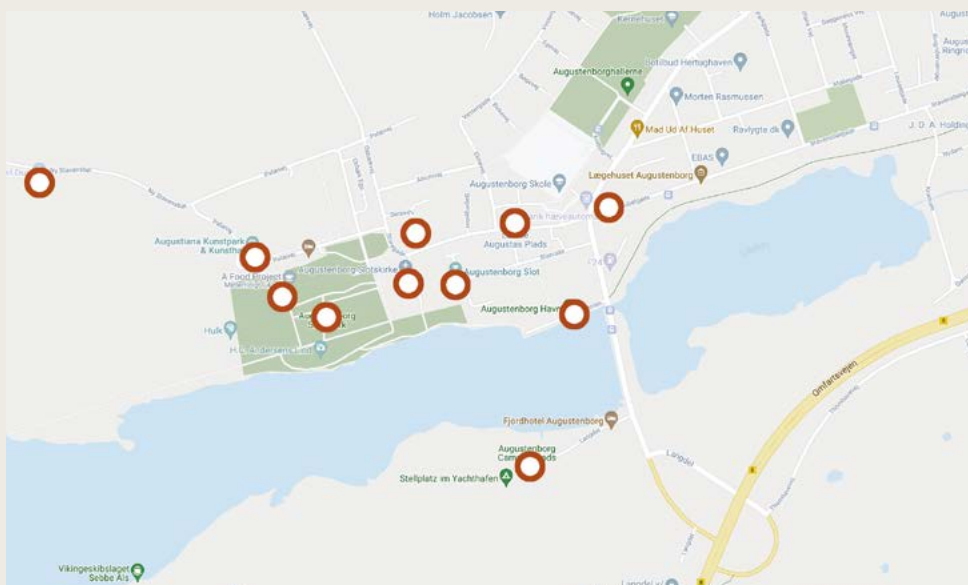
En "kulturturist" kan defineres som en turist, der har "kultur & kunst" eller "historiske oplevelser" som rejsemotiv til at vælge Danmark som feriedestination

FORELØBIG STIKPRØVEANALYSE: TURISME I AUGUSTENBORG

Nærværende stikprøveanalyse er en foreløbig nulpunktsanalyse for turismen i Augustenborg og kan benyttes til at følge den kommende turismeudvikling i byen. Analysen er gennemført i sommeren 2021 blandt turister i Augustenborg.

For at identificere respondenter var analysemetoden on location interviews på baggrund af et spørgeskema med åbne, lukkede, hjælpne og uhjulpne spørgsmål. Interviewene blev gennemført i tidsrummet 9.00-17.00 over ni dage i al slags vejr i højsæsonens uge 30 og 31. Udgangspunktet var at interviewe 60 turister, men pga. manglende turister i byen var det nødvendigt at nedjustere til 37 respondenter. Derfor blev spørgeskemaet suppleret med dels øget semistruktureret dialog med alle respondenter samt fem dybdeinterviews. Stikprøveanalysen er repræsentativ i forhold til antallet af turister i Augustenborg på tidspunktet for analysens gennemførelse.

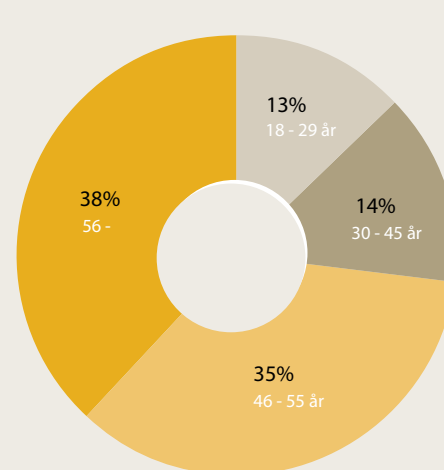
On locations interviews med turister i Augustenborg blev gennemført på flere forskellige lokationer over to uger i højsæsonen 2021.

Udvalgte resultater af stikprøveanalyse

Turisterne i Augustenborg: Hvem er de?

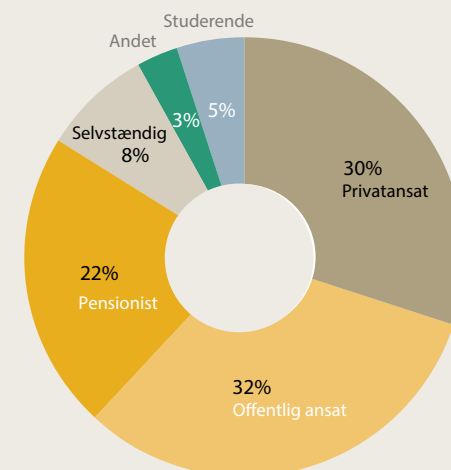
Alder :

73% er 46 år eller over

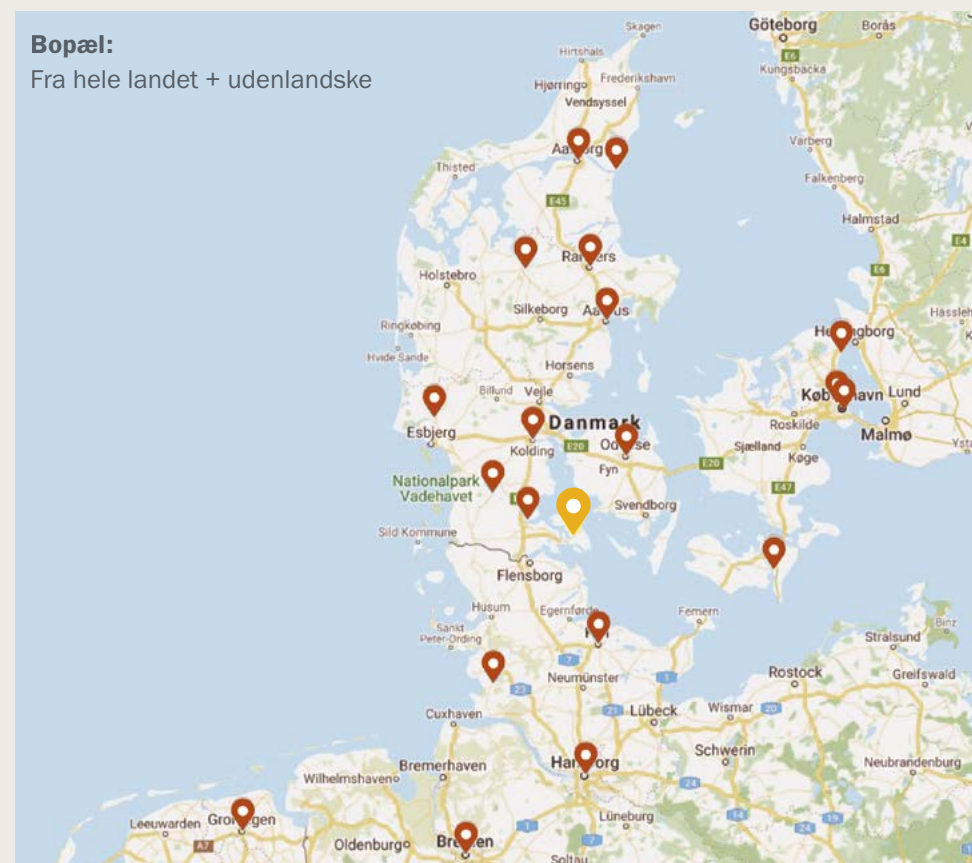
Beskæftigelse:

Typisk for et ældre segment samt for kulturturister: pensionister og offentligt ansatte (54%)

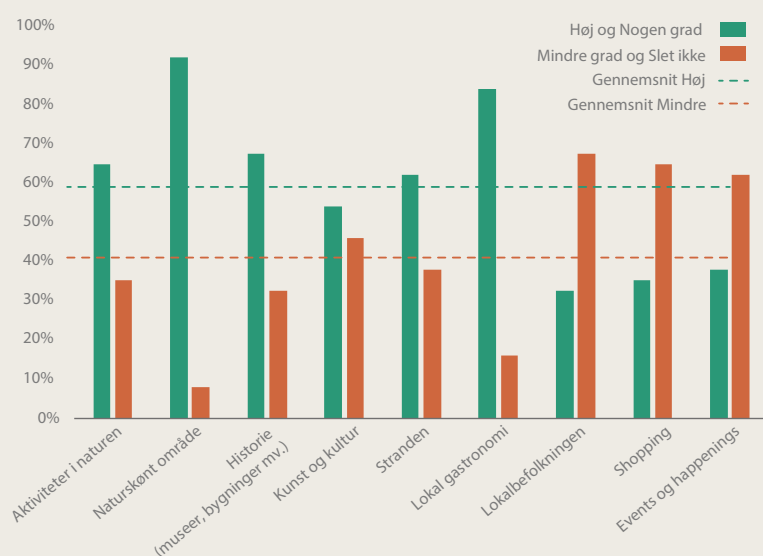

Bopæl:

Fra hele landet + udenlandske

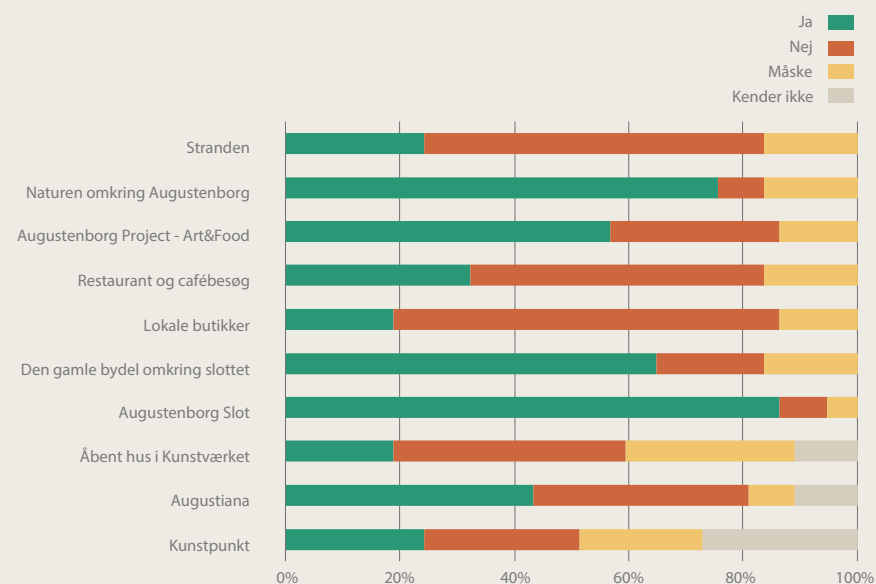
Hvad prioriterer Augustenborgs nuværende turister, når de tager på ferie?

- Naturen (samt aktiviteterne i den og strandoplevelser) er toprioritet (92%)
- Lokal gastronomi (84%) og historie (68%) rangerer også højt
- Analysen bekræfter Destination Sønderjyllands undersøgelser og de tre fælles sønderjyske styrkepositioner: Naturen, den gastronomiske oplevelse og historien
- Det er inden for disse tre styrkepositioner, at Sønderjylland har noget ganske særligt at tilbyde og som derfor markedsføres nationalt og internationalt
- Lokalbefolkning, shopping samt events/happenings er lavest prioriteret
- Det tages til efterretning, at der ikke ses nogen særlig forekomst af kulturinteresserede turister i Augustenborg
- Der ses ikke nogen bemærkelsesværdig afvigelse i forhold til Destination Sønderjyllands analyser af sønderjysk turisme

Hvad vil turisterne gerne opleve i Augustenborg?

(Hjælpen: Kunne du være interesseret i at besøge følgende, imens du er i Augustenborg)

- Augustenborg Slot (86% ja), naturen (76% ja) og den gamle bydel (65% ja) er topscorere
- I den anden ende af listen er lokale butikker (68% nej), stranden (59% nej) og restaurant/cafébesøg (51% nej)
- Det bemærkes, at de kunstneriske tilbud ikke skiller sig bemærkelsesværdigt ud i hverken den ene eller anden retning – dog med et enkelt forbehold: Andelen af turister, der ikke kender de kunstneriske tilbud er større

Augustenborgs turister tiltrækkes primært af:

Naturen og den smukke udsigt

Slottet og de gamle bygninger

Turisterne i Augustenborg efterlyser samstemmende:

Adgang til slottet

Events, aktiviteter, markeder og picnics for børn og voksne i alle aldre

Meget bedre information, formidling, storytelling og wayfinding

Flere butikker, caféer og restauranter

Mere liv i byen

SÅDAN STYRKES ERHVERVSUDVIKLINGEN

Stigende turismeomsætning og detailhandel

En markant stigning i antallet af turister vil betyde, at turismeomsætningen stiger. Omsætningen vil øges blandt turistaktørerne, og det kan skabe nye arbejdspladser. Ligeledes betyder et større marked, at nye butikker, caféer, restauranter, overnatningsmuligheder og tilbud målrettet turisterne vil se dagens lys.

I Christiansfeld førte bybevaringsprojektet til åbningen af otte nye butikker i bymidten. Butikkerne har oplevet en stigning i omsætningen på 50% i højsæsonen, og nye arbejdspladser er blev skabt og skabes fortsat. Ligeledes er belægning og omsætning steget på hoteller og sommerhusudlejning, og også kommunens andre attraktioner oplever fremgang og positiv afsmittende effekt.

Løft af håndværksvirksomheder og -fag

Turismeerhvervene og detailhandlen er dog ikke de eneste erhverv, som vil opleve vækst og positiv effekt af genetableringen af Hertugernes Augustenborg. Projektet vil også få stor betydning for Sønderborg-området håndværksvirksomheder. Her skal vi ikke længere end til vores eget ProjectZero for at finde foregangseksemplet på, hvad fokuset på grønne løsninger, energireoveringer og miljørigtig energi har betydet for udviklingen af områdets håndværkere, entreprenører og uddannelser. Med dette eksempel in mente skal det fra start tænkes ind, at Hertugernes Augustenborg kan være en case for historiske byggeteknikker, stilarter, restaurering og udvikling af bygningsarv og kulturmiljøer.

Dels vil genetableringen af Hertugernes Augustenborg skabe nye opgaver og dermed vækst og arbejdspladser i bygge- og anlægsbranchen, men også nye forretningsområder, specialer og fagkundskaaber kan komme til. Ved lignende projekter i Danmark ses en tydelig afsmittende effekt på håndværksfagene, både i form af ordretilgang og flere arbejdspladser samt øget specialisering, know how og faglig viden. Dette kan eksempelvis være inden for særlige restaureringsformer samt brug af originale teknikker og materialer. Derfor er opkvalificering, formidling og undervisning i lokale håndværkstraditioner og gamle restaureringsteknikker målrettet lokale håndværksvirksomheder et væsentligt indsatsområde i projektet Hertugernes Augustenborg.

Augustenborg har ligeledes potentialet til at blive et lærende laboratorium, der demonstrerer, hvad en indsats for bevaring og udvikling af bygningsarven kan skabe af resultater i et lokalsamfund.

På sigt kan rollen som lærende laboratorium måske ligefrem institutionaliseres gennem et stærkt, lokalt udbud af professionelle kurser inden for byggeteknikker samt strategisk og bæredygtig udvikling af bevaringsværdig bygningsarv og kulturmiljøer. I et lærende laboratorium kan erfaring og viden fra ProjectZero, UNESCO Learning Cities og Center for Verdensmål skabe nye synergier i mødet med Hertugernes Augustenborg. Ved denne tænkning og målsætning fra start opnår projektet en strategisk helhed, der sikrer vækst og udvikling på tværs og i flere erhverv.

Opkvalificering, formidling og undervisning i lokale håndværkstraditioner og gamle, bæredygtige restaureringsteknikker kan give et løft til lokale håndværksvirksomheder

Iværksætter i Augustenborg

I gennemsnit ser 12 nye virksomheder årligt dagens lys i Augustenborg. Iværksætterfrekvensen ligger således under gennemsnittet for Sønderborg, ligesom kommunens samlede iværksætterfrekvens ligger under landsgennemsnittet. Ydermere følger Augustenborg ikke den stigning i antallet af nye virksomheder, der gennem en årrække har kendetegnet Sønderborg.

I dag er der 167 aktive private virksomheder i Augustenborg. Blot 5% er i turismebranchen, 2% i undervisning og 5% i kultur, forlystelser og sport, imens 8% er i bygge- og anlæg og 15% i engros- og detailhandel.

Der er stort potentiale i fremtidens Augustenborg for nyudvikling i samtlige af disse brancher. Det kan f.eks. være nye virksomheder som restauranter, caféer, B&B og lign. og virksomheder med fokus på f.eks. udlejning af faciliteter og redskaber til aktiviteter i naturen, historieformidling og events i området.

Et stort og ambitiøst projekt som genetableringen af Hertugernes Augustenborg kan styrke iværksætteri i Augustenborg og Sønderborg. Derfor skal iværksætteri som særligt indsatsområde tænkes ind i projektet allerede i det indledende sporarbejde, hvor det lokalforankrede arbejde i sporet for Turisme & Erhvervsudvikling bl.a. skal identificere og kvalificere forslag til iværksætterindsatsen.

Terroir og de lokale fødevarer

Når fødevarer i dag markedsføres som sønderjyske, skyldes det, at ordet "sønderjysk" borger for autenticitet og kvalitet. Tænk f.eks. på sønderjysk spegepølse og rugbrød. Det er den sønderjyske terroir sat i spil. Genetableringen af Hertugernes Augustenborg skal sætte Augustenborgs terroir i spil.

Augustenborgs særlige terroir sættes i spil, når den lokale bager f.eks. udvikler et hertugbrød med inspiration fra gamle opskrifter, når en café supplerer det typiske menukort med sønderjyske egnsretter fra hertugernes tid, når der inviteres til hertugeligt kaffebord i slotsgården, når honningen kommer fra bistader i slotsanlægget, når Michelinrestauranten Syttende i sin storytelling fortæller om Hertugernes Augustenborgs særlige råvarer og producenter, eller når der centralt i de lokale supermarkeder er hylder med Augustenborg-produkter.

Som begreb dækker terroir over et oprindelsessteds indflydelse på produktets kvalitet og smag. At benytte hertugfortællingen og Augustenborgs stedbundne kvaliteter i samspil med de stærke sønderjyske fødevarertraditioner for kvalitet og gode råvarer, vil give både nye og eksisterende lokale fødevarer virksomheder et stærkt fundament for produktudvikling, markedsføring og branding. Herved kan der igangsættes endnu en positiv vækstcentrifuge, da fødevarer og andre egnspecifikke produkter vil kunne styrkes af projektet ved at udforske og udnytte Hertugernes Augustenborgs terroir.

Foto: Ais Destillieri, Syttende, Visit Denmark

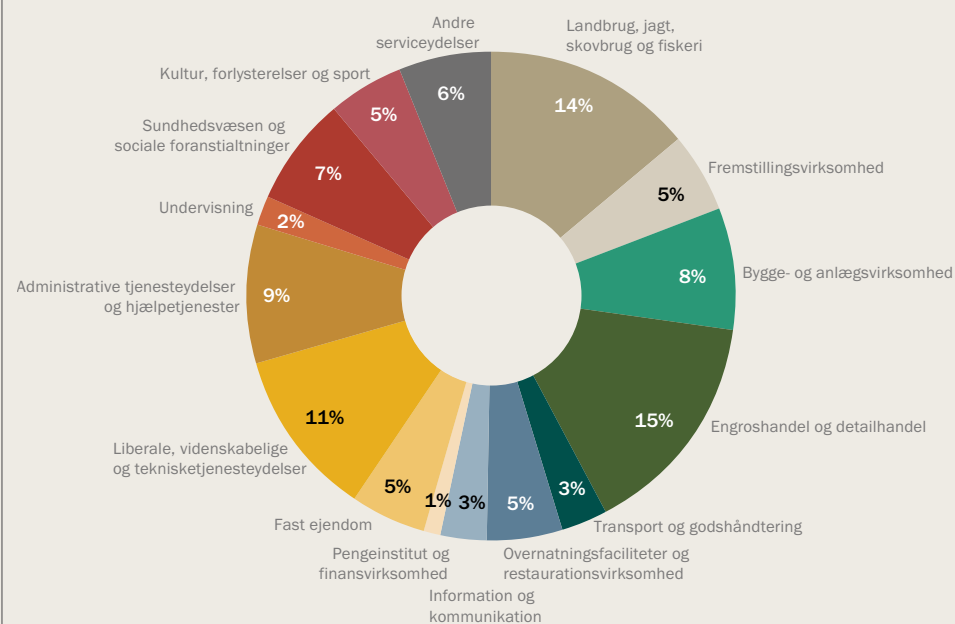
FAKTA OM AUGUSTENBORGS OG SØNDERBORGS ERHVERVSLIV

Erhvervsudviklingen i Augustenborg

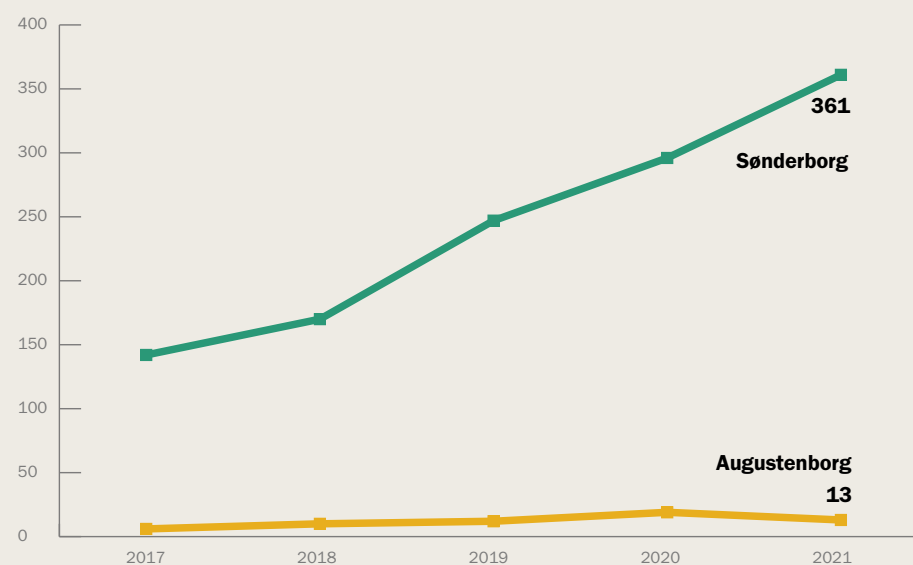
- Der er 167 private aktive virksomheder i Augustenborg (2021)
- Tilsammen repræsenterer de blot 82 årsværk
- Der grundlægges i snit 12 nye virksomheder i Augustenborg om året
- Iværksætteriet i Augustenborg følger ikke den generelle udvikling i Sønderborg

Erhvervsudviklingen i Augustenborg

Aktive CVR-numre i Augustenborg, fordelt på brancher

Nye, aktive CVR-numre i Augustenborg i perioden 2017-2021

Erhvervsudviklingen i Sønderborg

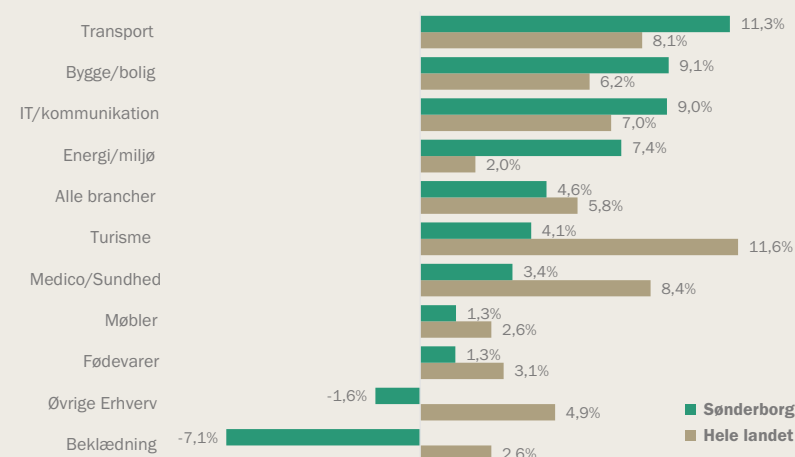
Virksomheder i Sønderborg kommune, opgjort på type og branche, 2019

Brancher	Firmaer	Iværksættere	Gazeller	Vækstlag
Landbrug, skovbrug og fiskeri	330	9		
Industri m.v.	261	14	2	7
Bygge og anlæg	280	16	4	5
Handel	359	18	2	6
Transport	88	7		5
Hoteller og restauranter	165	14	1	4
Information og kommunikation	87	4	3	5
Finansiering og forsikring	139	1		1
Ejendomshandel og udlejning	339	18		1
Videnservice	252	24		
"Rejsebureauer, rengøring og anden operationel service"	154	13		2
Undervisning, sundhed mv.	261	11		2
Kultur og fritid	61	6		
Andre serviceydelser mv.	147	6		
I alt	2.923	161	12	38
Andel af Landsdel Sydjylland	7,9%	8,6%	5,7%	6,9%

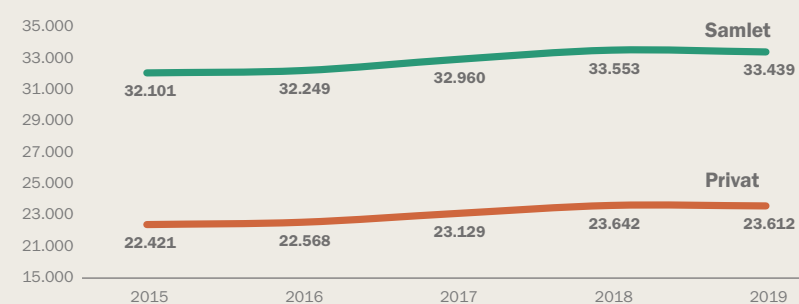
Privat beskæftigelse og iværksætterjob (seneste fem årgange), fordelt på branche, 2019

Branche	Beskæftigede, privat sektor	Iværksætternes jobskabelse	Iværksætternes jobandel
Landbrug, skovbrug og fiskeri	876	20	2,3%
Industri	8.960	65	0,7%
Energi og Forsyning	107		0,0%
Bygge og anlæg	1.460	134	9,2%
Handel	4.632	104	2,2%
Transport	881	58	6,6%
Hoteller og restauranter	1.195	222	18,6%
Information og kommunikation	592	67	11,3%
Finansiering, forsikring og ejendomshandel	800	18	2,3%
Videnservice	617	52	8,4%
Operationel service	1.116	217	19,4%
Undervisning og sundhed mv.	1.543	177	11,5%
Kultur og fritid	402	20	5,0%
Andre serviceydelser mv.	431	82	19,0%
Alle brancher	23.612	1.236	5,2%
Andel af Sydjylland	9,0%	9,9%	

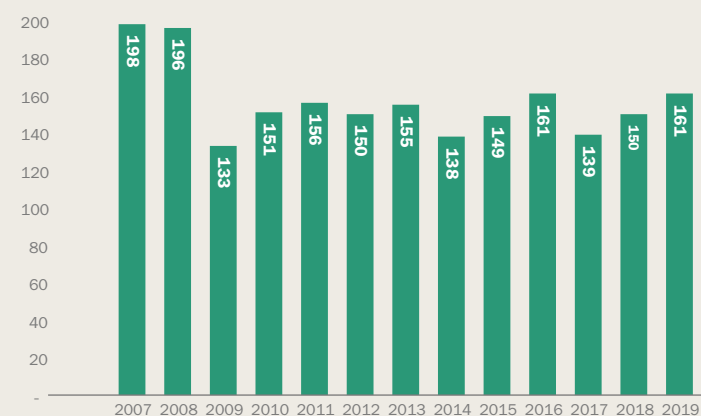
Beskæftigelse fordelt på ressourceområder, Sønderborg og hele landet 2016-2019

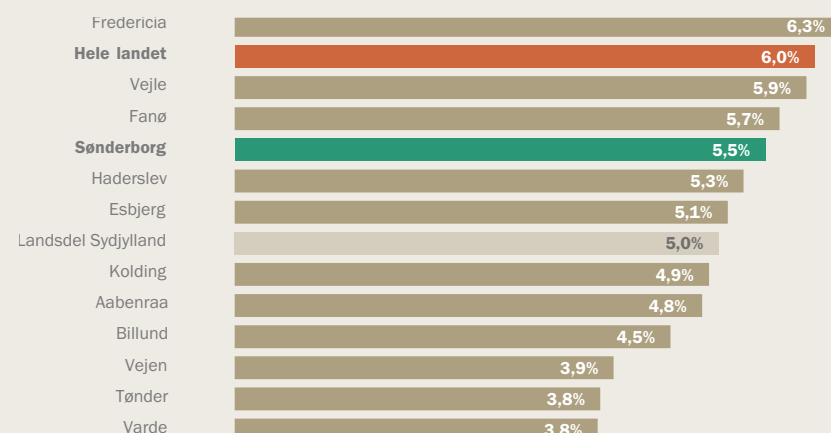
Beskæftigelse i Sønderborg kommune, samlet og privat, nov. 2015 - nov. 2019

Nye reelle virksomheder i Sønderborg kommune, 2007-2019

Etableringsrater efter område, 2019

SÅDAN STYRKES BOSÆTNINGEN

I 83 år fungerede Augustenborg Slot som psykiatrisk hospital, og ganske som det kendes fra andre byer med lignende dominerende institutioner, har det haft en negativ imagemæssig slagside i omverdenen. Dette er dog under hastig forandring. I 2015 blev hospitalet nedlagt, og året efter flyttede Landbrugsstyrelsen ind med nye arbejdspladser, indbyggere og ressourcer. Styrelsen har istandsat slottes bygninger, og indflytningen er yderst positiv for udviklingen i Augustenborg.

S Sønderborgs kunstcenter
Samtidig har Augustenborgs aktive indbyggere og ildsjæle skabt en levende kunstnerkoloni med politisk og økonomisk opbakning fra byrådet.

Augustenborgs gamle posthus er således i dag rammen om kunstnersammenslutningen og udstillingsstedet Kunstpunkt. 200 kunstnere og kunsthåndværkere arbejder og udstiller i huset, der summer af kreativitet og aktivitet. Augustiana skulpturpark og kunstcenter er et andet kunstnerisk epicenter i Augustenborg. Augustiana benytter begge palæer ved Augustenborg Slot og er udstillingssted for nutidig billedkunst og skulpturer.

Nye initiativer kommer hele tiden til og er med til at cementere Augustenborgs position som kunstcenter. Senest er det f.eks. initiativer som det omfattende Augustenborg Project. Projektet har hjemsted i de gule palæer, der blev opført som en del af det psykiatriske hospital i 1932. Augustenborg Project har forvandlet de tidligere hospitalslokaler til internationalt galleri, atelier, café m.m. Målet er bl.a., at galleriet, der er Danmarks største målt på kvadratmeter, skal bygge bro mellem erhvervsliv og kunst, og at også design og kunsthåndværk på sigt skal udstilles på niveau med kunsten.

Med genetableringen af Hertugernes Augustenborg påvirkes alle de parametre, der får folk til at bosætte sig i et område. Der skabes liv i byen, nye jobs, nye restauranter, caféer og lignende tilbud, og Augustenborgs og Sønderborgs brand styrkes

Augustenburgs kulturelle og kunstneriske fokus er i høj grad medvirkende til at revitalisere Augustenburg og er således en vigtig faktor i den fortsatte udvikling og genetablering af Hertugernes Augustenburg.

Det kreative og kunstneriske Augustenburg har direkte pendant til Hertugernes Augustenburg, da der med det kunstneriske fokus bindes en historisk sløjfe, hvor fortid, nutid og fremtid mødes. For hertughoffet var datidens kulturelle og kunstneriske front movere. Det augustenburgske hof havde nær kontakt til tidens kunstnere, filosoffer og foregangsmænd på det økonomiske og sociale område. Den tyske filosof og hyppige gæst Karl Reinhold kaldte ligefrem Augustenburg for "ein Heiligtum veredeltes Humanität", en helligdom for forædlet humanisme. Blandt de prominente gæster og forbindelser var bl.a. Adam Oehlenschläger, H.C. Andersen, Jens Baggesen og ikke mindst den store tyske dramatiker Friedrich Schiller.

Rammen om det gode liv

Augustenburg har allerede i dag mange kvaliteter, der i samspil danner rammen om det gode liv. F.eks. ligger Augustenburg naturskønt med nærhed til både kyst og skov, og byens kulturliv har stort potentiale for at kunne byde på endnu mere, end det gør i dag. Byen byder også på et bredt foreningsliv, der støtter op om kontakten til naturen. Uanset om det gælder vandsport, spejdertrop for de mindste eller noget helt tredje, er mulighederne tæt på.

Augustenburgs kulturhistoriske profil er af en helt særlig karakter, der er med til at skabe identitet og genkendelighed i hele kommunen. Hvad enten det er Augustenburgs skoletilbud, byens kunststudøvere eller plejehjemmet Amaliehaven, taler alle sig ind i at være en del af Hertuger-

nes Augustenburg. Denne fælles identitet kan være med til at skabe unikke forbindelser, lokal stolthed, og et stærkt brand, der alt sammen styrker bosætningen i området.

At slottet og slotsparken fungerer som et anker i Augustenburg gør, at der altid er et rum for byens borgere at søge til. Det er et sted, hvor kulturlivet kan udfolde sig, og det er en destination for en daglig vandretur, der byder på helt særlige natur- og kulturhistoriske oplevelser tæt på hverdagslivet. Med kort afstand til Sønderborg og halvvejs til Nordborg, ligger Augustenburg strategisk godt i forhold til arbejdspladser. Derudover er der forbindelse til Fyn fra Fynshav et stenkast fra Augustenburg, hvilket gør, at Augustenburg som pendler-by er godt forbundet med en stor del af oplandet.

Genetableringen af Hertugernes Augustenburg kan være med til at forstærke og vitalisere Augustenburg som rammen om det gode liv.

Genetableringen påvirker alle de parametre, der får folk til at bosætte sig i et område. Der skabes liv i byen, nye jobs, nye restauranter, caféer og lignende tilbud, og Augustenburgs og Sønderborgs brand styrkes. Desto stærkere et brand er, desto større er sandsynligheden for, at man vil flytte til det pågældende område.

Byggnings- og kulturarvens betydning må ikke undervurderes i bosætningsøjemed. Iflg. Realdania vurderer 36,4% af befolkningen i Sønderborg Kommune allerede i dag, at bygnings- og kulturarven har stor eller meget stor betydning for deres valg af bopæl. Med en placering som nummer otte på listen over alle danske kommuner, er Sønderborg blandt de kommuner, hvor indbyggerne tillægger bygnings- og kulturarven størst betydning for valget af bopæl.

Genetableringen vil gøre Augustenburg endnu mere attraktiv at bosætte sig i, da det er en by med fornyet liv, oplevelser, kunst, kultur, foreningsliv og udvikling kombineret med natur, tryghed og et liv i balance. Det er en perfekt ramme om det gode liv, som mange potentielle tilflyttere tiltrækkes af. Således vil projektet styrke og fremtidssikre den positive spiral, der er sat i gang i Augustenburg.

Værdien af kulturarv:

Stigende boligpriser

Den positive spiral, som genetableringen af Hertugernes Augustenburg kan igangsætte, styrkes yderligere af, at bevaring af kulturarv også har økonomisk værdi for husejere i den historiske bykerne. Realdanias undersøgelse "Vores fælles skatkammer – Bygningsarven er pengene værd" viser således, at **fredede og bevaringsværdige bygninger og kulturmiljøer har en betydelig økonomisk merværdi end den jævne bygningsmasse.**

Bevaringsværdige enfamiliehuse sælges i gennemsnit til priser, der ligger 18% højere pr. kvadratmeter end andre enfamiliehuse i den pågældende kommune. Bevaringsværdige huse med en SAVE-værdi mellem 1-3 bliver endvidere solgt for 30% mere i gennemsnittet i samme kommune. Samme tendens ses ved salg af ejerlejligheder i bevaringsværdige bygninger, hvor kvadratmeterpriser i snit ligger 4% højere.

Et eksempel på denne positive prisudvikling er Danmarks ældste by Ribe, hvis historiske bykerne omkring Domkirken, kendetegnet af gamle, skæve huse og smalle stræder og gader, er blevet renoveret for at værne om bygnings- og kulturarv. Den særlige kulturarv har ikke alene særdeles positiv effekt på turisme, turismeerhverv og turismeomsætning i Ribe, for også de bevaringsværdige boliger er mere værd end tilsvarende ikke-bevaringsværdige boliger. Realdanias

analyse viser, at fredede boliger i Ribe i snit koster 235.000 kr. mere end tilsvarende ikke-bevaringsværdige boliger. Bevaringsværdige boliger med en SAVE-værdi fra 1-3 sælges i snit 294.000 kr. dyrere.

Der er således omfattende præcedens og belæg for at antage, at den samme udvikling vil gøre sig gældende i Augustenburg, hvor den renoverede bykerne kan forventes at stige væsentlig i værdi.

Den vigtige diversitet

For Sønderborg og mange andre byer i Danmark er bosætning og befolknings-tilvækst en stor udfordring. Globale megatrends som vandring fra land til by samt årtiers centralisering, demografiske forskydninger og faldende børnetal er reelle udfordringer. I Sønderborg er vi meget bevidste om, at der ikke findes trylleslag, der kan vende en international og mangeårig udvikling – men det betyder ikke, at vi er handlingslammede eller ikke kan påvirke udviklingen. Af samme grund er det altid lykkedes at imødegå de mange dystre fremskrivninger, der igennem årene har spået Sønderjylland afviklet og affolket.

I dag står det klart, at det vigtigste virkemiddel for at sikre positiv udvikling, bosætning og befolkningstilvækst er diversitet – diversitet i f.eks. udbuddet af uddannelser, arbejdspladser, virksomheder, boligformer og kulturelle tilbud.

Genetableringen af Hertugernes Augustenburg er i allerhøjeste grad med til at skabe diversitet i vores område, fordi projektet beriger og balancerer en industriel og ingeniørmæssig slagside med oplevelsesøkonomi, turisme og kulturarv.

FAKTA OM BOSÆTNING I AUGUSTENBORG

Hvem er indbyggerne

Indbyggertal Augustenborg 2021

3.154 indbyggere

15 fødte

65 døde

Befolkningsudvikling 2014-2019:

Augustenborg

-1,6%

Sønderborg

-1,0%

Husstandstyper i Augustenborg 2021

Ægtepar 39,2%

Enlig kvinde 27,7%

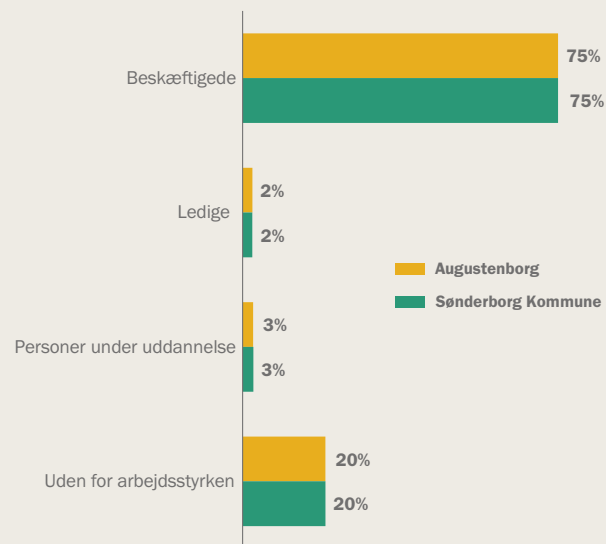
Enlig mand 21,4%

Samboende par 6,7%

Samlevende par 4,7%

Ikke hjemmeboende børn under 18 0,3%

Hvad laver de 30-64 årige

Figuren viser borgernes arbejdsmarkedsstatus i 2019 i lokalområdet og i Sønderborg Kommune.

Kilde: STRAN og Danmarks Statistik

Gennemsnitlig
husstandsindkomst
Augustenborg

518.000 kr.

(Sønderborg: 530.500 kr.)

Gennemsnitlig
personlig indkomst
Augustenborg

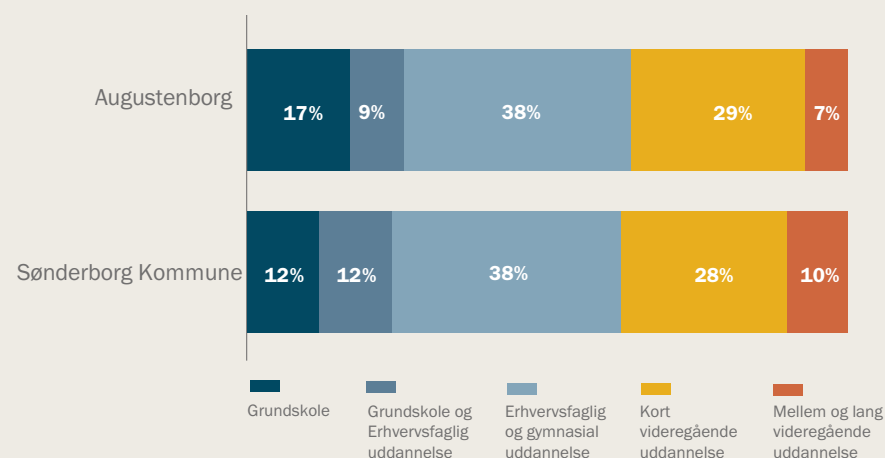
293.100 kr.

(Sønderborg: 302.600 kr.)

Alle indkomster er før skat.

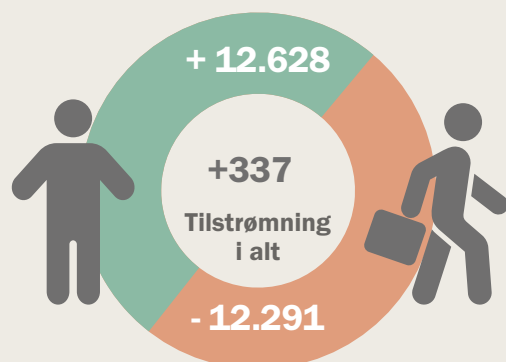
Kilde: Sønderborg Kommune,
STRAN og Danmarks Statistik, 2019

Hvilken uddannelse har borgerne?

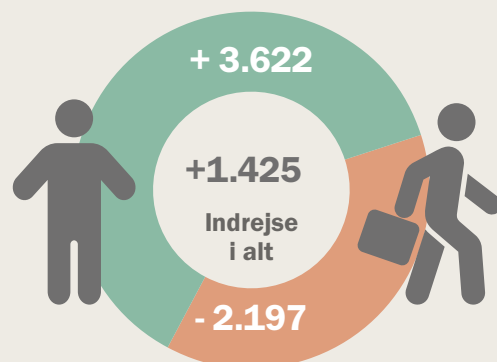

Figuren viser borgernes højeste gennemførte uddannelsesniveau i 2021 i lokalområdet og i Sønderborg Kommune.

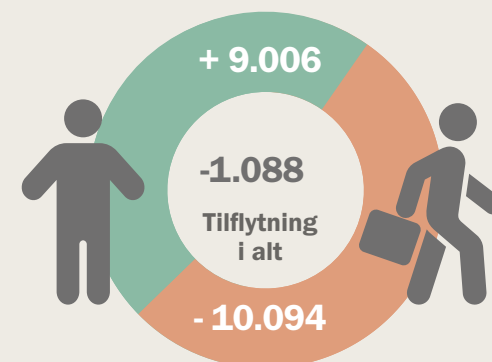
Til- og afstrømning i Sønderborg Kommune 2018-2021

Tilstrømning og afstrømning i Sønderborg Kommune 2018-2021

 Indrejste fra og udrejste til udlandet

 Tilflyttet fra og fraflyttet til andre kommuner i Danmark

År	Personer flyttet TIL Sønderborg Kommune	Personer flyttet FRA Sønderborg Kommune	Netto
2018	3.215	3.039	176
2019	3.084	3.104	-20
2020	2.977	3.035	-58
2021	3.352	3.113	239
Ialt Sønderborg	12.628	12.291	337
Heraf Augustenborg	620	639	-19

Nedenfor er til- og afstrømning specificeret i ind- og udrejste fra udlandet samt til- og fraflyttere fra andre kommuner i Danmark.

År	Indrejst fra udland	Tilflyttet fra DK	Udrejst til udland	Fraflyttet til DK	Netto
2018	937	2.278	614	2.425	176
2019	854	2.230	651	2.453	-20
2020	854	2.123	512	2.523	-58
2021	977	2.375	420	2.693	239
Ialt Sønderborg	12.628	12.291	337	337	337

Hvor mange af de, der er tilstrømmet Sønderborg i perioden 2018-2021, er igen flyttet fra området?

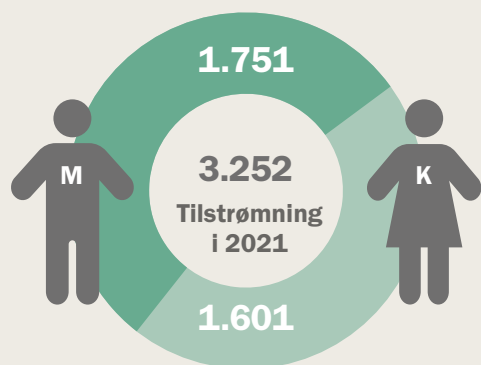
Personer flyttet TIL kommunen	Fraflyttet igen i 2018	Fraflyttet igen i 2019	Fraflyttet igen i 2020	Fraflyttet igen i 2021	Fraflyttet igen i alt
2018: 3.215	(13%) 407	(21%) 671	(10%) 337	(7%) 239	(51%) 1.654
2019: 3.084		(14%) 427	(18%) 566	(11%) 338	(43%) 1.331
2020: 2.977			(12%) 347	(18%) 544	(30%) 891
2021: 3.352				(11%) *370	(11%) 370

*) 180 personer er fraflyttet igen i 1. kvartal 2022

Fra tilflytter til fraflytter

Af de 3.215 personer, der i 2018 flyttede til Sønderborg, er 44% rejst igen efter tre år og hele 51% efter yderligere et år. En del af flytningerne skyldes "naturlige" faktorer som f.eks. tidsbegrænsede studieophold, men også mangel på partnerjobs samt nyuddannede, det ikke lykkes at fastholde i området, spiller en væsentlig rolle.

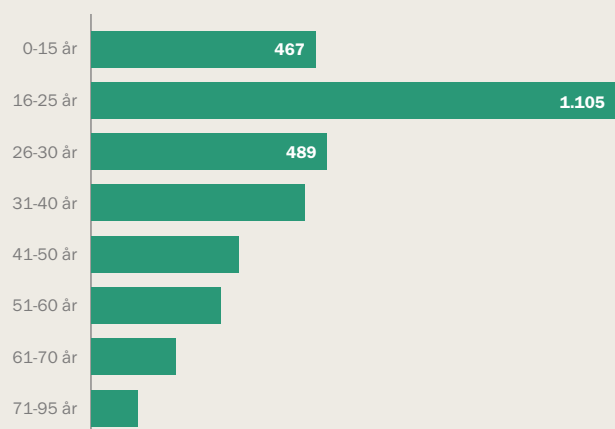
Tilstrømning 2021

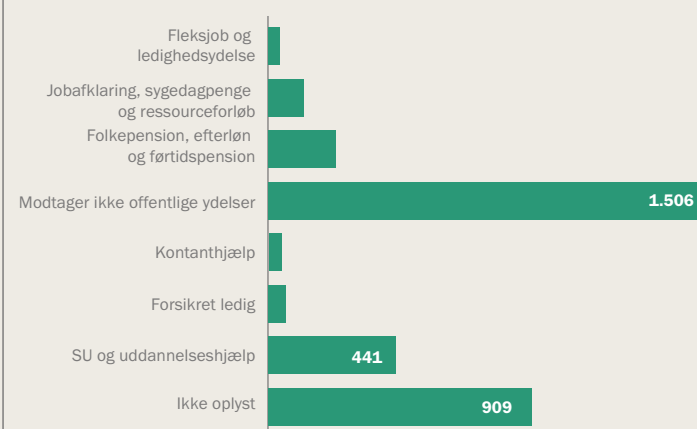
Note:

Tilstrømning dækker over det samlede antal borgere dvs. både indrejste fra udlandet og tilflyttere fra øvrige danske kommuner. Det samme gælder for afstrømning, hvor det blot er udrejse fra Danmark og fraflytning til andre kommuner i stedet.

Hvordan er aldersfordelingen på tilstrømningen?

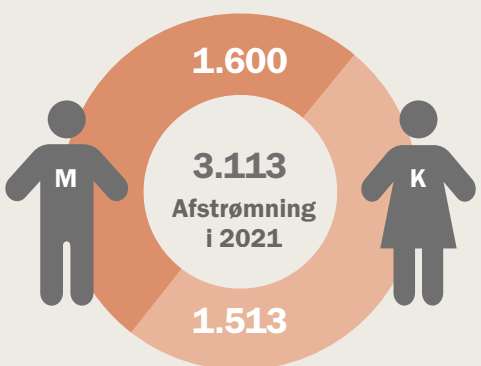
Tilstrømningens primære forsørgelsesstatus i 2021

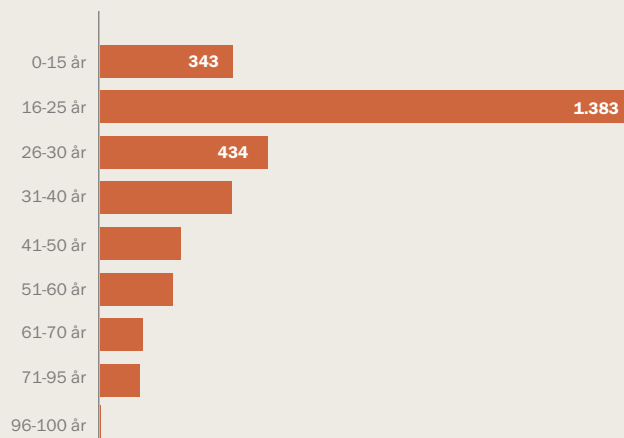
Familieforhold

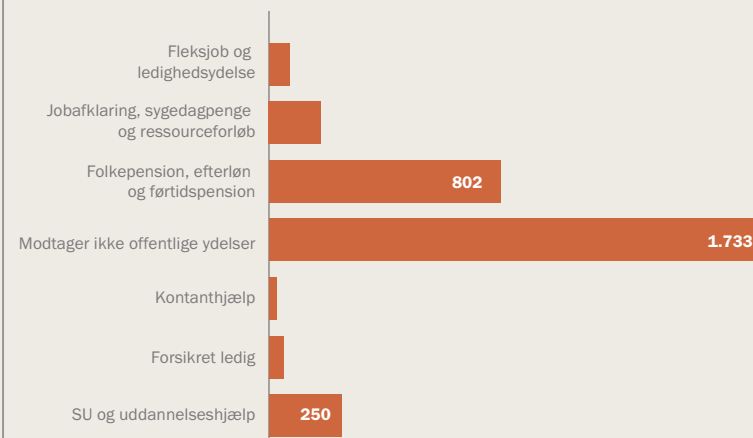
Afstrømning 2021

Hvordan er aldersfordelingen på afstrømningen?

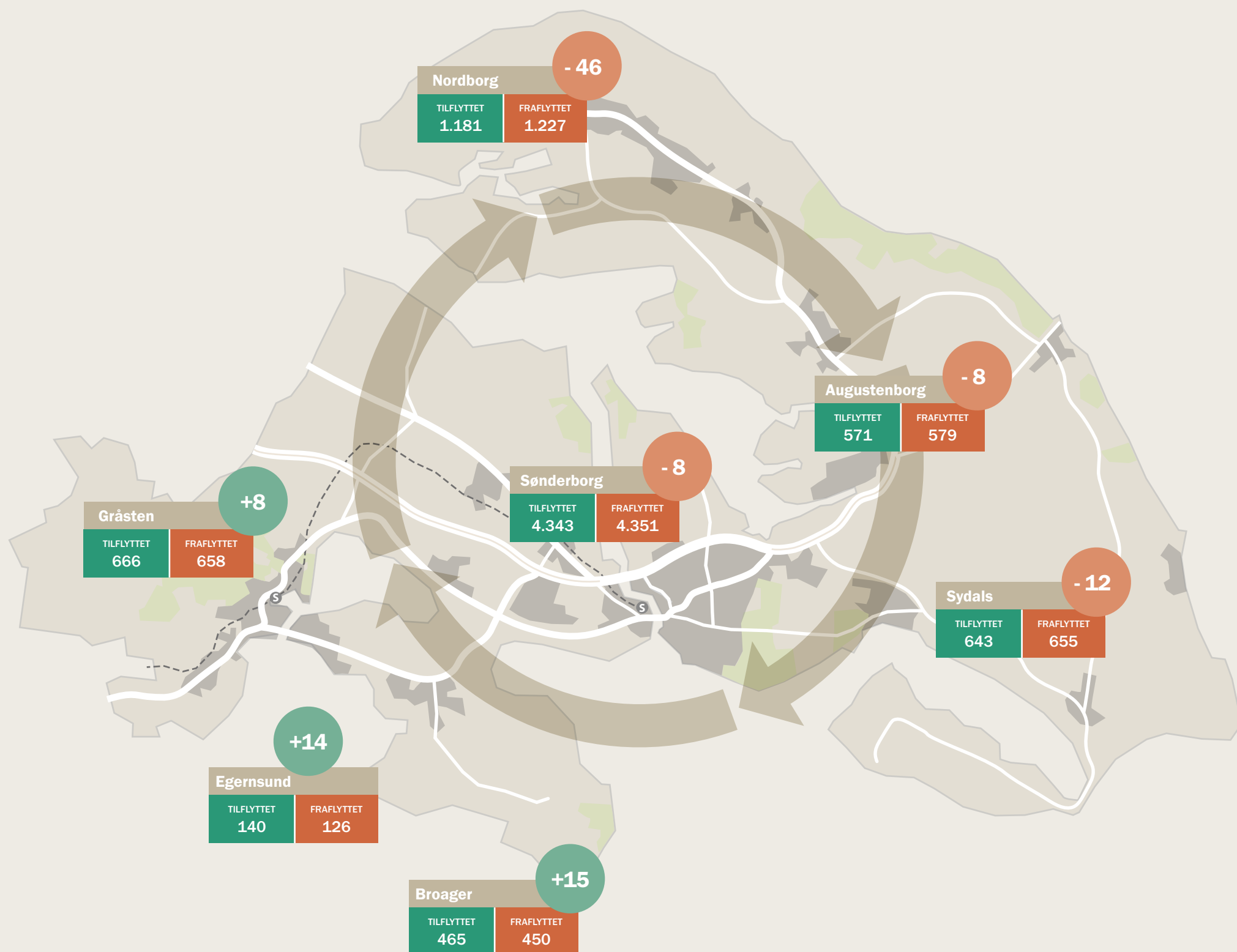
Afstrømningens primære forsørgelsesstatus i 2021

Familieforhold

Flytning internt i Sønderborg Kommune 2021

KAPITEL 3

I Augustenborg sættes alle Sønderborgs styrker i spil

SAMSPIL MED SØNDERBORGS STYRKER SIKRER FLYVEHØJDE

I Augustenborg sættes alle Sønderborgs styrker i spil

SAMSPIL MED SØNDERBORGS STYRKER SIKRER FLYVEHØJDE

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg både styrker, supplerer og integrerer de særlige styrkepositioner og satsninger, der allerede i dag definerer Sønderborg. Ligeledes vil genetableringen indtænke, trække på viden fra og spille tæt sammen med de eksisterende styrker og indsatser. Den klare målsætning er således, at alle Sønderborgs styrker samlet skal sættes i spil i Hertugernes Augustenborg.

Uniqeness

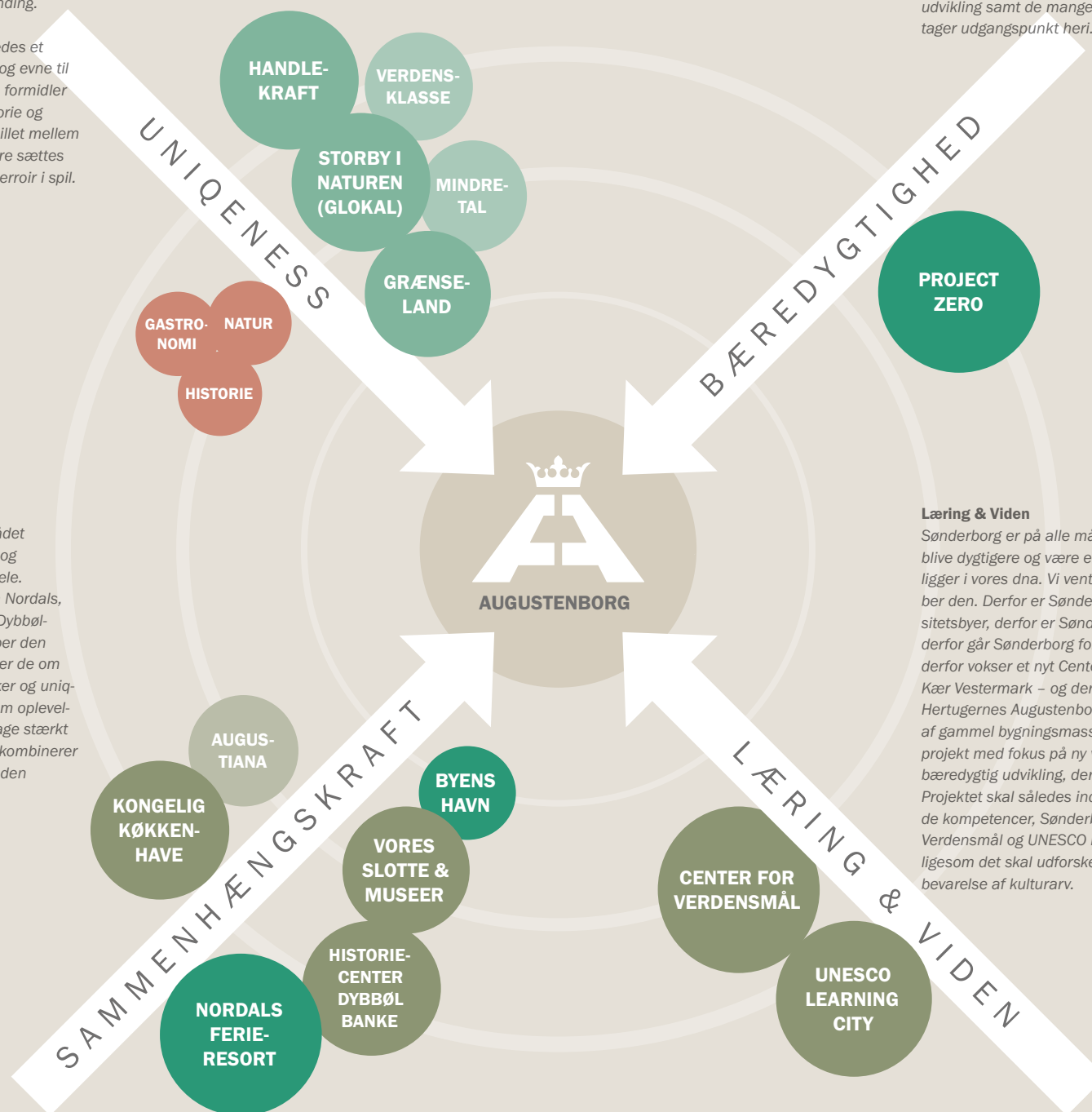
Sønderborgs særlige uniqeness omfatter bl.a. de tre styrker Handlekraft, Storby i naturen og Grænseland samt Destination Sønderjyllands tre evidensbaserede fokusområder: Historie, Natur og Gastronomi. I genetableringen af Hertugernes Augustenborg mødes alle de særlige styrkepositioner, der kendetegner Sønderborg, og som vedvarende benyttes i markedsføringen af området af bl.a. Destination Sønderjylland. GoTo Sønderborg og Sønderborg Kommune inden for bl.a. turisme, erhvervsturisme, bosætning og generel branding.

Projektet Hertugernes Augustenborg er således et udtryk for Sønderborgs typiske handlekraft og evne til at tænke stort og få ting til at ske. Ligeledes formidler og indlejrer projektet områdets særlige historie og særstatus som grænseland, ligesom samspejlet mellem by og natur står centralt i projektet. Ydermere sættes Augustenborg og områdets gastronomiske terroir i spil.

Sammenhængskraft

Den samlede oplevelse af Sønderborg-området udgøres af en lang række oplevelser, tilbud og muligheder, der tilsammen udgør et unikt hele. Havnefronten i Sønderborg, ferieresortet på Nordals, de mange slotte og museer, Historiecenter Dybbølsbanke, Augustiana og meget mere samskaber den overordnede oplevelse af området. Alle drejer de om en fælles akse af Sønderborgs særlige styrker og uniqeness, der skaber sammenhængskraft mellem oplevelserne. Hertugernes Augustenborg vil bidrage stærkt til denne sammenhængskraft, da projektet kombinerer og supplerer Sønderborgs særlige styrker inden for bl.a. bæredygtighed, historie, natur og handlekraft.

- Sønderborgs fyrårne
- Sønderborgs styrkepositioner
- Sønderborgs øvrige flagskibe
- Destination Sønderjyllands styrkepositioner / brand

Bæredygtighed

I genetableringen af Hertugernes Augustenborg tænkes social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed i alle elementer og processer.

Den fysiske genetablering trækker på viden fra Project Zero og skal honorere Sønderborgs grønne førerposition på vej mod nullet. Projektet skal vise, hvordan kulturarv bæredygtigt kan bevares og sættes i spil for at styrke lokalsamfundet. Projektet udspringer af stedbundne værdier og reel borgerinddragelse, og den lokale udvikling samt de mange delprocesser og indsatser tager udgangspunkt heri.

Læring & Viden

Sønderborg er på alle måder en vidensby, hvor det at blive dygtigere og være en del af fremtidens løsninger ligger i vores dna. Vi venter ikke på fremtiden – vi skaber den. Derfor er Sønderborg en af landets ti universitetsbyer, derfor er Sønderborg Unesco Learning City, derfor går Sønderborg forrest i den grønne omstilling, derfor vokser et nyt Center for Verdensmål frem på Kær Vestermark – og derfor er genetableringen af Hertugernes Augustenborg langt mere end renovering af gammel bygningsmasse. I stedet er det et holistisk projekt med fokus på ny viden, lokal forankring og bæredygtig udvikling, der skal styrke hele kommunen. Projektet skal således inddrage den særlige viden og de kompetencer, Sønderborg har qua bl.a. Center for Verdensmål og UNESCO Learning city-programmet, ligesom det skal udforske nye metoder for bæredygtig bevarelse af kulturarv.

I Augustenborg sættes alle Sønderborgs styrker i spil

GRØN OG BÆREDYGTIG GENETABLERING AF HERTUGERNES AUGUSTENBORG

S Sønderborg har en særlig styrkeposition inden for cleantech, klima og grøn omstilling. Sønderborg er således en af de første kommuner i Danmark, der har fået en klimaplan godkendt, der lever op til Paris-aftalens målsætninger. Kommunen er kendt for sit fokus på bæredygtighed og grønne løsninger gennem bl.a. ProjectZero, der er Sønderborgs ambition om at reducere områdets CO2-udledning til nul i 2029 og samtidig skabe nye kompetencer og grønne jobs. En del af visionen er, at Sønderborg skal være et grønt demonstratorium og knudepunkt for læring og forskning med fokus på fremtidens energieffektive løsninger og grøn omstilling i praksis. Det grønne fokus kommer også til udtryk i det stærke offentligt-private samarbejde mellem kommune, uddannelsesinstitutioner og områdets virksomheder og erhvervsklynger inden for energieffektivisering.

Siden 2007 er CO2-udledningen i Sønderborg reduceret med 51,7 %. Det svarer til en reduktion på 362.208 tons CO2. I 2025 venter næste milepæl på 75%. Det forventes, at Sønderborg, grundet den langvarige og fokuserede indsats, når i mål med planen ca. 20 år før resten af Danmark.

I 15 år har Sønderborg således arbejdet målrettet med bæredygtighed og grøn omstilling, der derfor tænkes helt naturligt ind i alle aspekter og projekter i kommunen. Dette er også baggrunden for, at Sønderborg som den første danske kommune er blevet optaget i UNESCO-netværket Sustainable Learning Cities. Netværket er et vigtigt forum for vidensdeling inden for bæredygtighed, medborgerskab og uddannelse og sætter fokus på de fire hjørneste for bæredygtighed: Miljømæssig, kulturel, økonomisk og social bæredygtighed. I 2019 modtog Sønderborg "UNESCO Learning City Award"-prisen for arbejdet med at indarbejde bæredygtighed og FN's Verdensmål i kommunens drift.

Hertugernes Augustenborg skal være et forbillede for bæredygtig bevaring af kulturarv

At tænke i grøn innovation og bæredygtighed er en del af Sønderborgs DNA, og det vil i høj grad afspejles i genetableringen af Hertugernes Augustenborg. I Sønderborg sættes barren højt, og målet er da også, at genetableringen af Hertugernes Augustenborg skal være et forbillede for bæredygtig bevaring af kulturarv gennem en lang række forskelligartede indsatser. Det kan bl.a. ske gennem tæt samarbejde med ProjectZero således, at både viden og praksis fra ProjectZero sættes i spil.

Samarbejdet kan vise, hvordan kulturarv bæredygtigt kan bevares, og hvordan integrationen af ny teknologi for såvel enkelte ejendomme som hele kulturmiljøer kan bidrage til den grønne omstilling og Sønderborgs vej mod nullet. I dag er cirkulær økonomi ikke et måleparameter i ProjectZeros CO2-regnskab for Sønderborg Kommune, ligesom der endnu ikke findes et nationalt krav, til at byggematerialer i videst omfang skal genbruges i stedet for at ende som affald. På trods af dette skal genetableringen af Hertugernes Augustenborg så vidt det er muligt fremme og honorere både bæredygtige valg og genanvendelse samt upcycling af byggematerialer.

Sønderborgs bæredygtige løsninger videretænkes i Augustenborg: Varmeforsyning, affald og infrastruktur

Med genetableringen af Hertugernes Augustenborg er det muligt at skabe et udstillingsvindue for bæredygtige løsninger, der går hånd i hånd med bevaring af værdifuld bygnings- og kulturarv. I flere henseender er Augustenborg allerede bæredygtig, da en del af den centrale bygningsmasse er anlagt i hertugens tid. Dermed har en del af bygningerne allerede de første ca. 250 år på bagen. Med en ældre bygningsmasse er det afgørende at sikre, at energirenoeringen af de fredede eller bevaringsværdige huse ikke sker på bekostning af arkitektoniske detaljer, bygningselementer eller bygningsmaterialer. Energirenoering skal derfor ske under hensyntagen til bygningens værdier og sikre anvendelse af optimale, bæredygtige varmekilder. I Augustenborg har fjernvarmen den samme grønne profil som Sønderborg, hvor størstedelen af de boliger og bygninger, der ligger i projektzonen forsynes med fjernvarme.

I Sønderborg Kommune sorteres affald i seks fraktioner for højest mulige genbrugsgrad. Bl.a. har sortering af plastaffald bidraget til reduktion af 2.000 ton CO2 pr. år. I forbindelse med genetableringen af Hertugernes Augustenborg

indtænkes affaldssortering i bydesignet. Det betyder, at beholdere til affaldssortering skal håndteres, så det tilpasses det hertugelige helhedsbillede. Dette vil kunne omfatte ensartede designløsninger til afskærmede standpladser til affaldsbeholdere ved private hjem, nedgravede fællesbeholdere på byens pladser i hertugeligt design, fraktionsopdelte skralde-spande i slothaven, parken og andre offentlige rum osv.

I genetableringen af Hertugernes Augustenborg som en moderne og levende by vil transport og infrastruktur blive tænkt ind i en hertugelig æstetik i kulturmiljøet. I regi af Project-Zero arbejdes der for at sikre den grønne omstilling, hvor persontransport er et omdrejningspunkt for nye bæredygtige trafikale løsninger. Augustenborg har med sin beliggenhed og størrelse et stort opland til arbejdspladser, der kræver en del ind- og udpendling. Med Hertugernes Augustenborg er det muligt at planlægge under hensyntagen til nye løsninger, der kan bidrage til en grønnere persontransport. Genetableringen kan dermed blive en international show case, hvor de bæredygtige løsninger synliggøres i bybilledet. Løsningerne kan for eksempel omfatte indarbejdede ladestander, gentænkte busstoppesteder eller brugen af smart-

city-løsninger med intelligent gadebelysning, solcelle-powered infoskilte eller on-demand-løsninger.

Cirkulær tilgang i genetableringen af Hertugernes Augustenborg

Det er afgørende, at reovering og istandsættelse af Augustenborgs ældre bygningsmasse sker ud fra en faglig og evidensbaseret tilgang og vejledning. Ved at synliggøre de energimæssige og økonomiske gevinster ved forskellige reoveringsmetoder, kan boligejerne vejledes og hjælpes til at træffe de mest bæredygtige valg. Dette kan eksempelvis gøres gennem konkrete sammenligninger af levetid, energimæssig gevinst og økonomi ved de forskellige reoveringsmetoder og materialevalg.

Med et skærpet fokus på en cirkulær tilgang i Hertugernes Augustenborg, er det også forventeligt, at en eventuel byfond vil omfattes af et krav om bæredygtighed. Et sådan krav giver forventeligt et behov for ekstra rådgivning og vejledende informationsmaterialer til de private boligejere. Her vil det være oplagt at sikre rådgivning om genanvendelse af byggematerialer, herunder om best practice, økonomi og vedligeholdelsesteknikker. Ligeledes vil den cirkulære tilgang være et vigtigt element i reoveringen af byens torve og pladser, hvor der i de relevante udbud og arkitektkonkurrencer kan opstilles kriterier, der skal være med til at sikre en høj genanvendelse af eksisterende materialer i det offentlige rum. Hermed styrkes fortællingen om, at genetableringen af Hertugernes Augustenborg er autentisk, da der flere steder i byen formentligt ligger brostensbelagte gader under asfalten, som igen vil kunne gøre byen hertugelig.

I Augustenborg kan alle Sønderborgs styrker sættes i spil

HERTUGERNES AUGUSTENBORG SOM UNESCO VERDENSARV

I Augustenborg mødes unik materiel og immateriel kulturarv i særklasse med Sønderborgs styrker inden for energioptimering, grøn omstilling, internationalt udsyn og samarbejde, læring samt turisme. Det skaber en "perfect storm", for når alle Sønderborgs styrker sættes i spil, må noget enestående forventes. I Augustenborgs tilfælde er det et potentiale i verdensklasse – bogstaveligt talt. For genetableringen af Hertugernes Augustenborg har potentiale til på sigt at søge optagelse på UNESCOs liste for Verdensarv.

Hvad er UNESCO Verdensarv?

UNESCO's Verdensarvsområder er bestemte steder, der er blevet erklæret bevaringsværdige under det internationale verdensarvsprogram, der bliver administreret af UNESCO. Programmets mål er at optegne, benævne og beskytte steder, som har enestående betydning for os som mennesker og vores fælles kulturarv.

For at blive optaget på listen har UNESCO opsat ti mulige kriterier, der kvalificerer et sted som verdensarv. For at en lokation kan kvalificeres som verdenskulturarv skal det leve op til minimum ét af kriterierne og gerne flere.

Af de ti kriterier opfylder genetableringen af Hertugernes Augustenborg fire:

1. Der skal være tale om et mesterværk af menneskelig kreativitet.
2. Det skal vise et vigtigt samspil mellem menneskelige værdier, i en periode eller inden for et kulturelt område i verden, i forbindelse med udviklingen i arkitektur eller teknologi, monumental kunst, byplanlægning eller landskabsudformning.
3. Det skal være et enestående eller i det mindste exceptionelt vidnesbyrd om en kulturel tradition eller en civilisation, som er levende eller forsvundet.
4. Det skal være et særligt eksempel på en bestemt type bygning, arkitektonisk eller teknologisk samhörighed eller et landskab, som illustrerer et eller flere betydningsfulde stadier i menneskets historie.

Den danske UNESCO Nationalkommission og vurdering af Augustenborgs potentiale

At blive optaget på UNESCO's liste over verdensarv er en vanskelig og langstrakt proces, der vil strække sig over flere år. Men den er ikke urealistisk.

I forbindelse med udarbejdelsen af nærværende Masterplan har en repræsentant for den danske UNESCO Nationalkommission besøgt Augustenborg. Mads Wolff, der er international rådgiver og medlem af Nationalkommissionen, havde allerede inden besøget positivt bemærket Sønderborg. Det skyldes, at Sønderborg som UNESCO Learning City allerede er en del af UNESCO-familien. Det har gjort et stærkt og positivt indtryk, der yderligere forstærkes af ProjeZero og Sønderborgs nye Center for Verdensmål.

I dag har Danmark syv lokationer på UNESCO's verdensarvsliste: Vadehavet, Stevns klint, Kronborg Slot, Roskilde Domkirke, Jelling monumenterne, parforcejagtlandskaberne i Nordsjælland og Brødremenighedsbyen Christiansfeld. Hertugernes Augustenborg har potentiale til at blive det 8. danske bidrag.

Mads Wolff vurderer Augustenborgs potentiale således:

"Jeg har været så heldig at få lov til at besøge Augustenborg og høre mere om tankerne bag – og det er svært ikke at blive begejstret. Det gælder både den fysiske historiske arv, hvor det ambitiøse genetableringsprojekt vil kunne bringe den smukke hertugby til sin ret. Det hertugelige slot, den barokke slotskirke og de enkelte renoverede huse gør det muligt at ane et fremtidigt Augustenborg, hvor hertugfortællingen styrkes og bindes sammen af bygninger, belægning, anlæg og alléer.

Men det gælder også Grænselandets immaterielle arv, som Augustenborg og Sønderborg er en del af, og som rummer en erfaring og læring, der ligger tæt op ad selve formålet bag UNESCO: Building peace in the minds of men and women. For det er måske ikke så vigtigt, at den dansk-tyske grænse geografisk ligger præcis, hvor den gør, men det er vigtigt, hvorfor den demokratiske grænsedragning baseret på princippet om folkets selvbestemmelsesret lige præcis virker her som et af de eneste steder i verden. Heri ligger der en relevant viden og en læring, som rækker langt ud over Sønderborgs kommunegrænse.

Så Augustenborg begejstrer på mange måder og på mange niveauer. Derfor har jeg tilladt mig at trykprøve idéen om Augustenborg som UNESCO Verdensarv et par steder i det danske UNESCO-system, herunder på hovedkontoret i Paris. Resultatet er, at jeg ikke længere er den eneste, der begejstres af Augustenborg. Dette betyder naturligvis ikke, at I på nogen måde kan være sikre på, at Augustenborg engang kan blive Verdensarv. Der er ingen garantier, og det er en lang proces, der foruden selve hertugbyen og dens arv, både kræver mod, vilje og ambition. Men det betyder, at jeg og andre tror, at Sønderborg har potentialet til på flere områder at udvikle sig til pionérby i Danmark inden for flere af UNESCOs arbejdsområder. For I har alt det, der skal til for at sætte barren højt.

Jeg vil opfordre Sønderborg til at tænke stort og til at være modige. Det tror jeg dog ikke falder jer svært, for I gør det allerede i så mange sammenhænge – og Sønderborg har efterhånden tradition for at nå de mål, I sætter jer.

I skal også tænke sammen. For verdensarv er ikke noget, der bare kan bygges – det kræver en autenticitet, der vokser og udspringer af de mennesker, der bor og lever i Augustenborg og Sønderborg

kommune. Omfattende og reel borgerinddragelse er derfor helt afgørende. Husk på, at Verdensarv handler langt mere om stedbundne værdier og bæredygtig udvikling af lokale samfund end at skabe en turistattraktion.

Sidst men ikke mindst skal I tænke i helheder. Jeg tror, at I vil finde, at mange af de skibe, I allerede har sat i søen, kan mødes og bindes sammen i Hertugernes Augustenborg som UNESCO Verdensarv. Inddrag læring og de kompetencer, der allerede gør jer til UNESCO Learning City, benyt viden fra ProjectZero i renoveringsarbejdet, og brug verdensmålene til inspiration til bæredygtig udvikling af Augustenborg og Sønderborg som lokalsamfund. På samme måde vil jeg også opfordre jer til at afsøge nye idéer og muligheder som f.eks. UNESCO Biosfæreområder.

Jeg håber, at UNESCO kommer til at høre endnu mere om Augustenborg og Sønderborg i fremtiden. For I har alle forudsætninger for succes og et globalt perspektiv og potentiale, der bør udfoldes."

Vejen til Verdensarven

Optagelse på verdensarvslisten er en længerevarende proces, hvilket også er tilfældet for selve den fysiske reetablering af Hertugernes Augustenborg. Første skridt vil være optagelse på den danske tentativliste under Kulturministeriet. En realistisk vurdering af hele optagelsesprocessen fra nærværende projektfundament til endelig optagelse på UNESCOs verdensarvsliste er 12-15 år, da eksempelvis tentativlisten kun åbnes for nyoptag ca. hvert 10. år. Dog gør Mads Wolff opmærksom på, at der er muligheder for dispensation, der kan afkorte tidslinjen.

Bliver Hertugernes Augustenborg i fremtiden UNESCO Verdensarv vil det sikre Sønderborg en endnu mere fremtrædende plads på både Danmarks- og verdenskortet med øget bosætning, turisme, arbejdspladser og nye virksomheder som direkte følge-virkning.

Mads Wolff har gennem mere end 20 år arbejdet med bæredygtighed nationalt og internationalt, som embedsmand, som ansat i en NGO og endelig som selvstændig rådgiver. I dag arbejder han med FN's verdensmål i et lokalt perspektiv og har desuden i de senere år arbejdet med folkemøder i Danmark og Østersø-regionen, er medstifter af den internationale folkemødeforening og arbejder med at udvikle skolefolkemøder i Danmark.

Den danske UNESCO Nationalkommission rådgiver den danske regering i UNESCO-spørgsmål og virker som bindeled mellem regering og civilsamfund inden for UNESCO's arbejdsområder. Nationalkommissionen er en vigtig stemme, når nye initiativer søsættes, og beslutninger på UNESCO's kerneområder, tages.

UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization er FN's organisation for uddannelse, kultur, kommunikation og videnskab. Et medlemskab af UNESCO går hånd i hånd med FN-medlemskabet.

"Since wars begin in the minds of men and women, it is in the minds of men and women that the defences of peace must be constructed"

I Augustenborg kan alle Sønderborgs styrker sættes i spil

MÅLSÆTNING FOR GENETABLERING AF HERTUGERNES AUGUSTENBORG

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg er et omfattende og langstrakt projekt, der både i projektperioden og i særdeleshed efter gennemførelsen vil bidrage positivt til udviklingen i hele Sønderborg Kommune. Den positive effekt monitoreres og måles løbende, ligesom der ved igangsættelsen er opstillet en række målepunkter, estimater og konkrete målsætninger. Disse er baseret på dels erfaringer fra lignende projekter i Danmark og dels på nuværende tal og målinger. Til sammen giver de en indikation på den udvikling, som genetableringen og en optagelse som UNESCO Verdensarv vil kunne medføre. Udgangspunktet for den estimerede udvikling er projektets vækstcentrifuge, og derfor forventes udviklingen at kunne aflæses direkte inden for de fire områder: Turisme, erhverv, bosætning og brandværdi/kendskab.

Turisme og erhverv - målsætninger

250.000 besøgende

Det genetablerede Hertugernes Augustenborg som UNESCO Verdensarv estimeres at kunne tiltrække op mod 250.000 besøgende til Sønderborg kommune årligt

19,4% øget turismeomsætning og 455 nye arbejdspladser

Baseret på det aktuelle turismeforbrug og -omsætning vil 250.000 flere besøgende være lig med en øget turismeomsætning på 350 mio. kr., hvilket svarer til en stigning på 19,4%. Dette vil løfte den samlede turismeomsætning i Sønderborg Kommune til mere end 2,1 mia. kr.

Denne vækst vil skabe 455 nye årsværk i kommunen som helhed.

12 nye butikker og restaurationer i Augustenborg

På baggrund af erfaringer fra bl.a. Christiansfeld er en realistisk målsætning etablering og åbning af 12 nye butikker, caféer og restaurationer i selve Augustenborg

Min. 15% stigning i antallet af private virksomheder og 61% stigning i antal årsværk i 6440 Augustenborg

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg skal skabe grobund for 25 nye projektafledte, levedygtige virksomheder svarende til en 15% stigning i forhold til det nuværende antal private aktive virksomheder i Augustenborg. Det er målsætningen, at de 25 virksomheder skal repræsentere 50+ årsværk, svarende til en procentuel stigning på 61% i forhold til de 82 årsværk, de private virksomheder tegner sig for.

Bosætning - målsætninger

Positiv befolkningstilvækst i Augustenborg

I dag er den negative befolkningstilvækst i Augustenborg på 1,6% og i Sønderborg som helhed 1,0%. For Augustenborg forventes det, at genetableringen af den historiske bykerne vil blive en egentlig gamechanger, der sammen med nye udstykninger af byggegrunde til privatboliger vil gøre det muligt at vende den negative udvikling til plus. Væksten i boligmassen vil således både løftes gennem renovering og istandsættelse af allerede eksisterende bygninger samt udstykning af nye attraktive og naturskønne grunde til boliger i Augustenborg.

Brandværdi/kendskab - målsætninger

Måling af stigende kendskab

I takt med genetableringen af Hertugernes Augustenborg skrider frem og tager form, forventes det, at kendskabet til Augustenborg og byens særlige kulturarv vil være stigende. For nøje at følge denne udvikling udarbejdes en nulpunktsanalyse, der løbende i processen følges op med nye kendskabsanalyser. Analysearbejdet omkring genetableringen af Hertugernes Augustenborg koordineres og metodesamstemmes med evt. andre brand- og imagemålinger, som Sønderborg Kommune udarbejder enten internt eller i samarbejde med eksterne samarbejdspartnere.

Løbende markedsføring

Projektet og den materielle og immaterielle kulturarv det repræsenterer, spiller i høj grad sammen med Sønderborgs fire særlige styrkepositioner: Grænseland, Storby i naturen, Handlekraft og Bæredygtighed. Det samme gør sig gældende for Destination Sønderjyllands tre styrkepositioner: Historie, Natur og Gastronomi. Derfor forventes det naturligvis, at både GOTO Sønderborg og Destination Sønderjylland, der allerede medfinansieres af Sønderborg Kommune, vil benytte Hertugernes Augustenborg og områdets styrker inden for turisme i markedsføringen af Sønderborg som feriedestination og bosætningskommune. Det forventes, at kendskabet til Hertugernes Augustenborg vil stige proportionalt med denne indsats.

Omtale for 12 mio. kr. i projektperioden

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg rummer et stort eksponeringspotentiale, og det er ambitionen at udnytte dette gennem hele projektperioden. Herved kan der skabes medieomtale for en estimeret værdi af 12 mio. kr. Den mediemæssige redaktionelle eksponering måles via eksempelvis Infomedia og omregnes til tilsvarende annoncekøb. Værdimæssig opgørelse af redaktionel omtale omfatter typisk, at spalteplassen omregnet til annoncekøb yderligere ganges med faktor otte, da redaktionel omtale tillægges større troværdighed, værdi og effekt. Dette vil sige 8x12 mio. kr. svarende til 96 mio. kr., men da sådanne beregninger altid er forbundet med stor og subjektiv usikkerhed, sættes målsætningen til 12. mio. kr. ved direkte omregning.

KAPITEL 4

Projektets omfang

DEN FYSISKE GENETABLERING

HVAD OMFATTER GENETABLERINGEN AF HERTUGERNES AUGUSTENBORG?

Det er hertugfortællingen og det hertugelige helhedsindtryk, der er styrende for hele genetableringen af Hertugernes Augustenborg. Målet er at reetablere et enestående og autentisk kulturmiljø.

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg omfatter såvel restaurering af de værdifulde historiske bygninger og huse samt renovering af gader, torve, pladser og de grønne rum som f.eks. slotsparken og Augustenborg skov. Herigennem sikres det, at uderummene spiller sammen med de historiske bygninger og underbygger deres arkitektoniske fremtræden for således at fuldende helhedsindtrykket af Hertugernes Augustenborg.

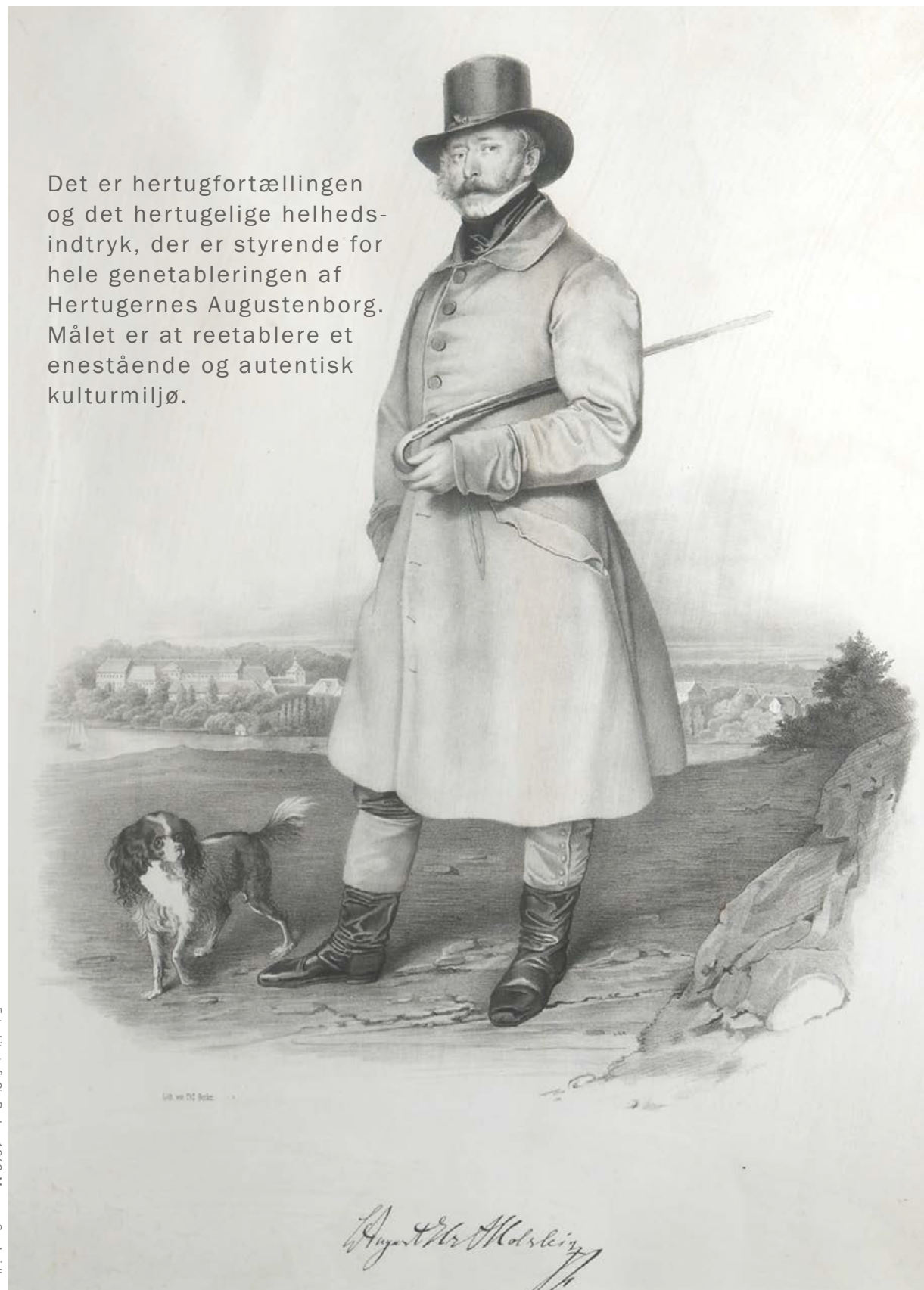
Da målet er at reetablere et enestående og autentisk kulturmiljø, er det vigtigt, at hertugfortællingen og det hertugelige helhedsindtryk er styrende for hele genetableringen af Hertugernes Augustenborg.

Reetableringen af Augustenborgs fysiske rammer er det altafgørende grundlag for udviklingen i Augustenborg. Der er to primære aktører i den fysiske reetablering, nemlig det offentlige med ansvar for de offentlige veje, bygninger og pladser samt de private aktører, der ejer Augustenborgs historiske bygninger og huse. For at nå i mål er det vigtigt, at begge aktører løfter deres respektive dele af opgaven. For det offentliges vedkommende vil ansvaret for at nå i mål i stor grad påhvile kommunen, hvorimod at ansvaret for de private bygninger ligger hos de private ejere. Her kan det være mere vanskeligt at sikre en sammenhængende reetablering, da de private bygninger er fordelt mellem mange ejerforhold med forskellige forudsætninger. Derfor er det en forudsætning, at reetableringen af de private bygninger understøttes i videst mulige omfang. Dette gælder både økonomisk men også på et arkitektfagligt plan, hvor det er vigtigt at sikre kvalitet og helhedsindtryk.

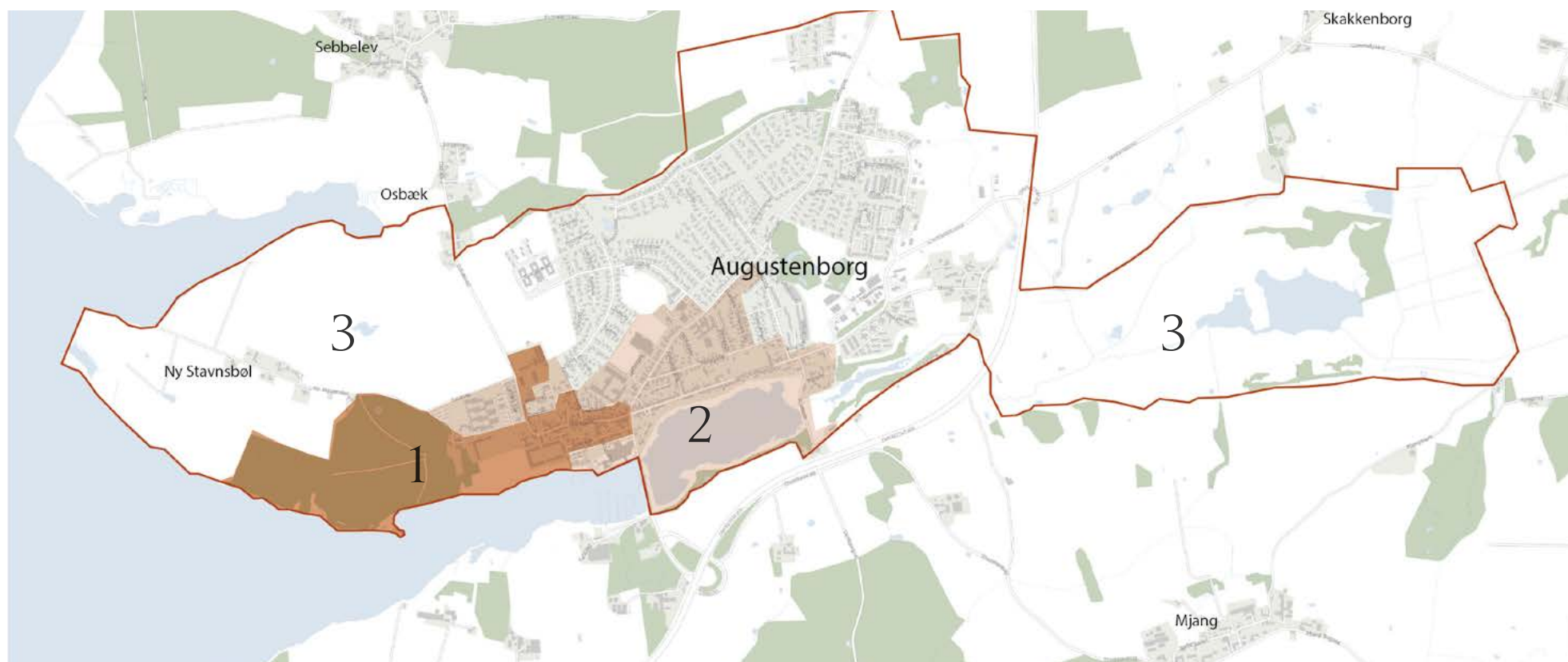
Ud over den åbenlyse fysiske reetablering af byen, kan øvrige materielle og immaterielle tiltag sikre en holistisk udvikling i byen. Disse tiltag medtages i Masterplanens handlingskatalog.

Som udgangspunkt for genetableringen af Hertugernes Augustenborg er der først udarbejdet en screening af kulturmiljøer og efterfølgende en kulturmiljøanalyse. Herefter er der foretaget en gennemgribende SAVE-registrering, og samtidig har Kommunen udarbejdet handleplaner for bygninger i zone 1.

Det skal understreges, at det foreløbigt kun er planer, og at der endnu ikke er truffet nogle endelige beslutninger om de konkrete bygninger eller byrum. Først følger nemlig den vigtig proces, der bl.a. omfatter inddragelse af alle indbyggere i Augustenborg, finansiering og fondsansøgning.

PROJEKTETS TRE ZONER

Projektets omfang

I arbejdsplanerne for genetableringen af Hertugernes Augustenborg er Augustenborg by og opland inddelt i tre zoner:

Zone 1 er den primære zone for genetableringen af Hertugernes Augustenborg. Fokus er på bygninger opført før 1840 samt helheden i den vestlige bydel omkring slottet, der er kulturmiljøets overordnede ramme.

Zone 2 rummer en stor koncentration af bevaringsværdige bygninger, der støtter op om den samlede forståelse for Augustenborgs udvikling samt underbygger kulturmiljøet i byen.

Zone 3 er en by- og landskabszone, der dækker den øvrige del af byen samt landskabets samspil med byen. Det er derfor en zone, der sikrer, at der arbejdes holistisk med såvel den øvrige by og landskabet i forhold Hertugernes Augustenborg.

Reetableringen tager udgangspunkt i zone 1, der dækker den vestlige del af Augustenborg - Hertugbyen, Slottet, Palæerne og Parken. Krydset mellem Banegårdsgade, Storegade og Kettingvej er arbejdsfeltets nordøstlige grænse. Det inkluderer mod nord Hertugtorvet, Bagergyden, og nordligst fanger feltet Augustenborgs gamle Hovedgård med den fredede lade. Omkring den gamle Slotspræstegård og mod vest indbefatter det bymæssige arbejdsfelt Palæerne og skulpturparken ved Augustiana, der leder videre ud i slotsparkens skovområde. Mod syd afgrænses feltet af bebyggelserne på Slotsallés sydside. Mod vest er Slotsparken og parkens forlængelse ud i skovområdet også inkluderet.

Zone 2 er de tilstødende byområder, der har en væsentlig indflydelse på, hvordan zone 1 opleves. Her er selve hertugfortællingen ikke nær så dominerende, men understøtter ikke desto mindre den samlede oplevelse af Hertugernes Augustenborg.

Zone 3 er af landskabelig og nyere bymæssig karakter. I denne zone tages de store landskabelige elementer med, der underbygger Augustenborgs fysiske forankring, hvor der tages højde for Augustenborgs fremtidige byudvikling. I zone 3 åbnes blikket for, at hertugfortællingen rækker ind i udviklingen af den øvrige del af Augustenborg by, men også ud over Augustenborgs bygrænse ud i landskabet.

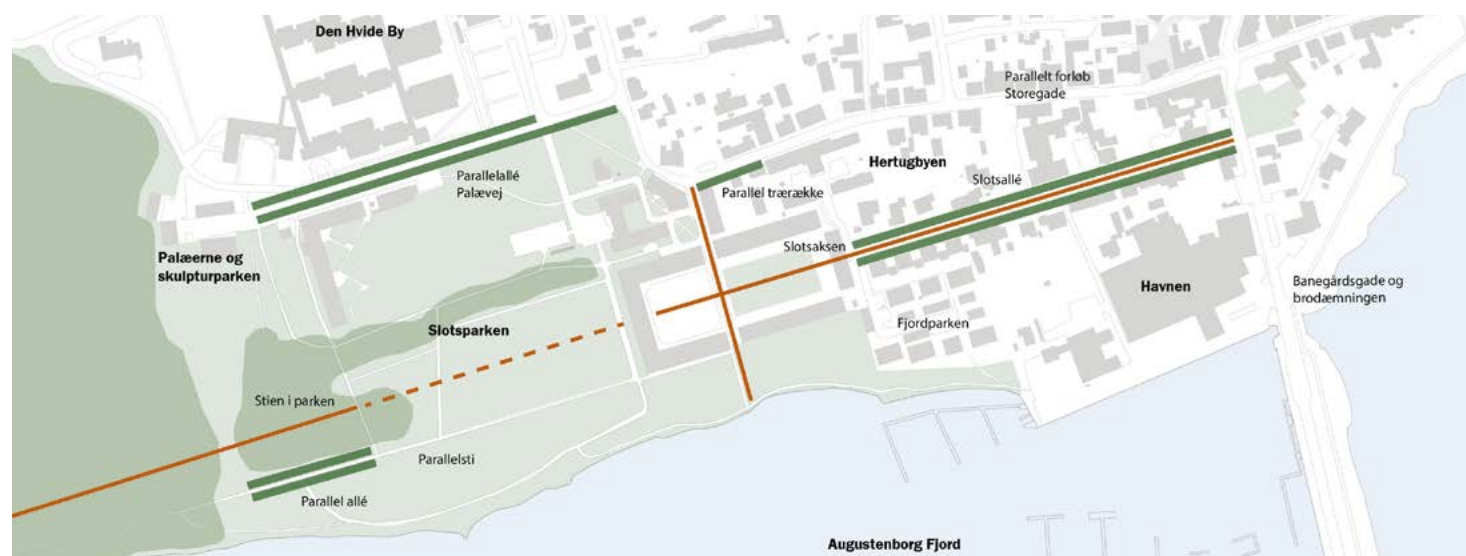
AUGUSTENBORGS HISTORISKE BYSTRUKTUR SOM NØGLE TIL REETABLERING

Hertugernes Augustenborg har en typisk barok hovedstruktur med en slotsakse og en række parallelforskudte forløb i forhold til slotsaksen:

Slotsaksen: Augustenborgs karakteristiske barokke hovedakse går gennem Slotsallé og danner arkitektonisk optakt til slottet for at fortsætte videre ud gennem parken. Ortogonalt på hovedaksen er der en tydelig tværakse, der deler gårdrummet mellem Staldgården og Hovedbygningen.

Hovedaksens parallelforskudte forløb:

Stien gennem slotsparken har dels en parallelsti tættere på kysten og dels en nord for. Storegade gentager Slotsallés forløb, og en del af gaden løber parallelt med hovedaksen. Her står en række gamle træer langs den ene side af gaden, hvilket understreger paralleliteten og påmindrer os om den historiske samhørighed med Slotsallé. Palævej udgør en tredje allé. Alle de forskudte forløb signalerer, at man kulturhistorisk set er midt i hertugfortællingen.

TRE B'ER SKABER SAMMENHÆNG

Genetableringen skal genskabe, tydeliggøre og understøtte Augustenborgs barokke struktur – primært ved hjælp af tre B'er:

- **Bevaring af de historiske bygninger**
- **Beplantning**
- **Belægning**

Det er selvfølgelig afgørende, at vi bevarer og beskytter Augustenborgs værdifulde bygninger for eftertiden – men skal hertugbyen genetableres, er det ligeså vigtigt at skabe en helhed, der rækker ud over selve bygningerne.

Ved at benytte de tre b'er skabes en sammenhæng i kulturmiljøet, hvor genetableringen af Hertugernes Augustenborg i højere grad handler om at samle, fortolke og referere til den historiske barokke bystruktur end om at genskabe en historisk korrekt hertugby. Det er vigtigt, at Augustenborg også fremadrettet kan fungere som en moderne og dynamisk by, der opfylder de nutidige behov, byens borgere har, imens genetableringen er med til at iscenesætte byens historiske kulturmiljø.

F.eks. var Augustenborg i hertugtiden en grøn by, og det skal genskabes for at reetablere hertugbyen. Det kan f.eks. gøres med nyplantning af historiske alléer i gaderne og etablering af grønne haver mellem de to hovedstrøg, Slotsallé og Storegade.

Byens pladser er også oplagte steder at genskabe byens grønne udtryk. Også belægningen vil få stor betydning for helheden. F.eks. kan der vælges belægningstyper, der indskrives sig i byens historiske kontekst som f.eks. brosten, chaussésten og slotsgrus. Med belægning kan vi skabe sammenhæng mellem byens bærende gader og markante pladser og markere stederne som noget særligt.

Slotsallé visualiseret med ny belægning og beplantning

Louise Augustas Plads kan samles med en ensartet belægning og rumdannende beplantningsfelter

B e p l a n t n i n g
B e l æ g n i n g

Visualiseringen giver indtryk af, hvordan belægning og beplantning kan være med til styrke oplevelsen af byens kulturmiljø.

Apotekertorvet

T.v. visualisering af Apotekertorvet, t.h. det eksisterende torv. Beplantningen kan styre udsyn til andre dele af byen, der svækker oplevelsen af kulturmiljøet. En ensartet belægning på pladser, torve og gadeforløb kan være med til at afgrænse oplevelsen af det historiske kulturmiljø.

Istandsættelse af den gamle skole (fredet ejendom).

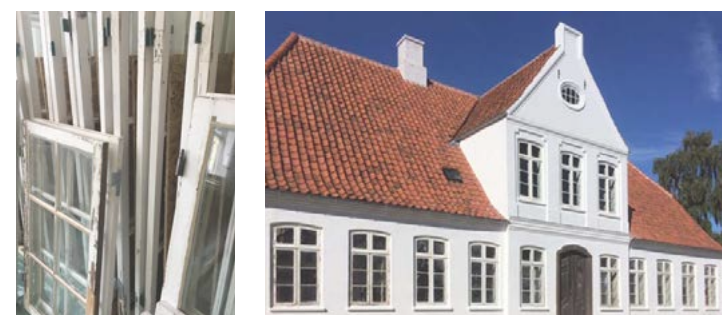
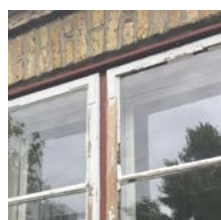

Istandsættelse af Hofgaarden (fredet ejendom).

Bevaring af de historiske bygninger

Istandsættelse af Lokalhistorisk arkiv (fredet ejendom).

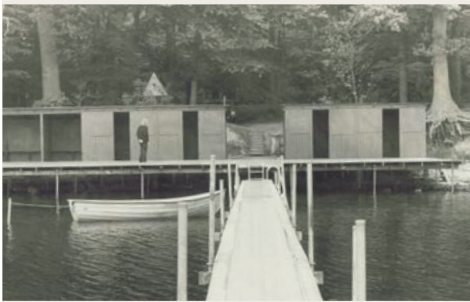
Istandsættelse af Hofrådets hus.

Fredede og bevaringsværdige bygninger er markeret med følgende farvekoder:

- Bevaringsværdi 1-3 eller fredet
- Bevaringsværdi 4
- Bevaringsværdi 5-6
- Bevaringsværdi 7-9

I Augustenborg har der historisk set altid været en tæt, rekreativ relation til vandet, og også på de historiske kort fra hertugens tid er der indtegnet badehus.

Det lille stræde, Holzstaffel, som forbinder Slotsalléen med havnen, udgør et snit gennem kystskrænten. Strædet er et af de få steder i den centrale bykerne, hvor der opleves direkte visuel forbindelse mellem by og kyst.

For foden af slottets tværsakse har der op til nyere tid været en mindre badebro, der har forlænget akse ud på Augustenborg Fjord. De historiske kort viser, at der netop her har ligget et færgeleje, der gjorde det muligt for hertughoffet at krydse fjorden.

Mellem Slottet og Hovedgården blev der oprindeligt anlagt karpedamme til forsyning af det hertugelige køkken og nærmest slottet en dam til jægerens hunde (Jægerpladsen).

Holzstaffel set fra havnesiden

FORBINDELSEN TIL VANDET

Augustenborg er nært forbundet til vandet. Dette opleves især i slotsparken og Augustenborg skov hvor vandkanten er en stor del af oplevelsen. Også stien om Lillehav giver mulighed for at komme rundt i landskabet, og generelt er kysten og vandet fortsat centrale elementer i områdets fortælling. Genetableringen af Hertugernes Augustenborg skal styrke byens forbindelse til vandet – ikke kun ved kig, udsigter og adgang til fjorden, men også ved fortolkning eller genskabelse af historiske bassiner og damme i byen.

Forbindelsen til vandet spiller en aktiv rolle for såvel rekreative aktiviteter som en landskabelig oplevelse. Augustenborgs unikke placering er et potentiale, som Hertugen har udnyttet. Dette potentiale kan der bygges videre på, da byens placering tæt på vand både nord, syd og øst for selve byen gør den attraktiv som bosætningsby. Augustenborg rummer potentiale for natur-skønne boligområder. Nye boligområder skal tilpasses i landskabet således, at de indbyrdes relationer mellem kulturhistoriske træk og landskabelige værdier stadig kan opleves, og bidrage til et attraktivt bosætningsområde.

Havnen

På Augustenborg havn er kontakten til vandet det helt centrale element. I dag fremstår havnen som en nedlagt industrihavn, og den bærer ingen fysiske fortællinger om servicering af en hertugby. Til gengæld er havnen centralt placeret og flow, og overgange fra forskellige byområder løber sammen ved havnen.

Havnen skal fremadrettet spille sammen med byen og dens udvikling. En forudsætning for dette er, at skalaen for havnens bygninger tilpasses byens overordnede fortælling om Hertugernes Augustenborg. Det betyder, at skalaen på havnen fremadrettet skal justeres, så nye bygninger ikke tårner sig op over byens historiske gader, som siloen i dag gør.

Sønderborg Byråd har afsat økonomi til udarbejdelse af en plan for havnens udvikling. Der er nedsat en Havne-gruppe lokalt i Augustenborg, der i tæt samarbejde med repræsentanter fra kommunen er i gang med at udarbejde planen.

DE BÆRENDE INDSATSER

En række indsatser er helt afgørende for, at Hertugernes Augustenborg og kulturmiljøet kan genskabes. På nuværende tidspunkt vurderes det, at genetableringen derfor bør omfatte nedenstående indsatser for at opnå det ønskede hertugelige helhedsindtryk. Det er således **den fysiske minimumsliste for genetableringen.**

- Udarbejdelse af lokalplan med bevarende bestemmelser
- Udarbejdelse af en designmanual for Hertugbyen Augustenborg med byens farver, materialer, byrumsinventar, skilte m.m.
- Istandsættelse af Augustenborgs privatejede historiske bygninger, herunder etablering af byfond
- Istandsættelse af Augustenborgs centrale gader (Storegade og Slotsallé)
- Istandsættelse af fredede ejendomme
- Renovering og istandsættelse af pladser og torve i zone 1
- Etablering af barokt haveanlæg i slotsparken og i skulpturparken ved Augustiana
- Genoprettelse af de tre akser i Augustenborg skov
- Turistadgang til dele af Augustenborg Slot

Genetableringen vil foregå over en årrække, og flere indsatser forventes helt eller delvist finansieret ved fondsstøtte o.lign. Ovenstående indsatser er således uddybet og budgetteret i kap. 7: Økonomi, hvor der også forefindes estimater for udviklingen samt de bærende investeringer holdt op mod mulighederne for bl.a. statslig refusion, fondssamarbejde og nødvendige anlægsinvesteringer.

Etablering af Byfond

For at understøtte istandsættelsen af Augustenborgs privatejede historiske bygninger er det et meget vigtigt mål for projektet at etablere en byfond. En byfond vil kunne sikre, at de bygninger, der er afgørende for oplevelsen og helhedsindtrykket af Augustenborgs kulturmiljø, kan istandsættes uanset den private ejers økonomiske ståsted. Bygningsejerne vil således kunne søge økonomisk støtte til istandsættelsen.

Etableringen af en byfond afhænger af, at Sønderborg Kommune kan indgå et samarbejde med en eller flere fonde, som det kendes fra lignende projekter i Danmark. Eksempler er bl.a. Højer Byfond under Tøndermarskinitiativet, der er et samarbejde mellem A.P. Møller Fonden, Realdania, Nordea-fonden og Tønder Kommune, hvor parterne over fem år tilsammen har investeret ca. 250 millioner kr. Et andet eksempel er Nakskov Bymidtefond under Nakskov 2030-planen, der realiseres i et samarbejde mellem Lolland Kommune, Realdania og A. P. Møller med en fælles investering på ca. 150 mio. kr. I Fredericia har Bevaringsfonden for fæstningsbyen Fredericia sikret 122 restaureringsprojekter og forskønnelse af Fredericias historiske bykene i perioden 2012-2019. A.P. Møller Fonden og Fredericia Kommune har investeret op mod 200 mio. kr. i projektet.

Sønderborg Kommune er i positiv dialog med relevante parter om genetableringen af Hertugernes Augustenborg og dermed om muligheden for etablering af en byfond.

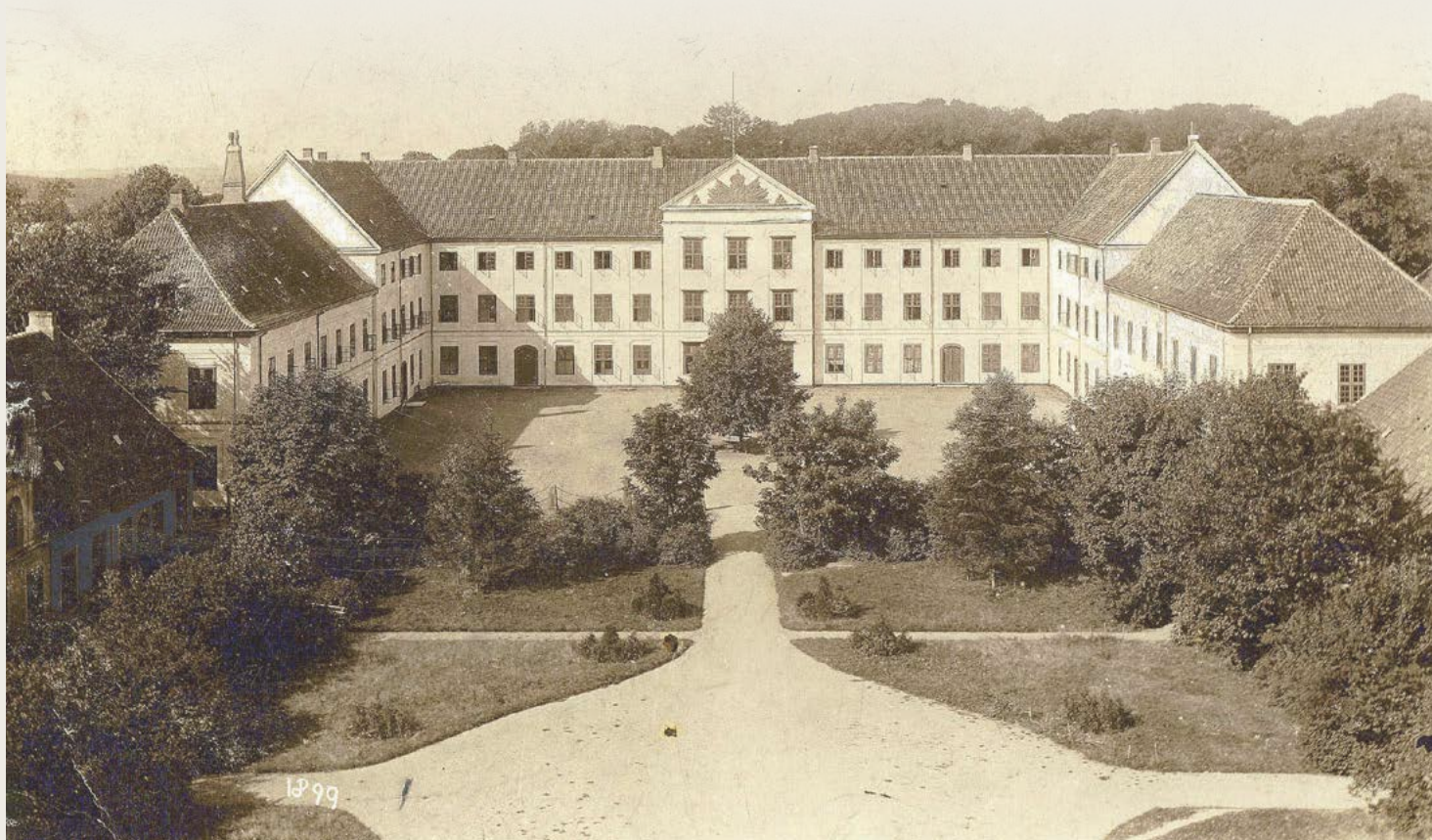
Bevarende lokalplan

En anden bærende indsats for projektets succes er udarbejdelsen og vedtagelsen af en ny bevarende lokalplan for Augustenborg. En ny lokalplan skal sikre, at genetableringen af Hertugernes Augustenborg er vedvarende således, at de reetablerede bygninger, pladser og gader ikke med tiden udviskes eller igen ombygges på en uhensigtsmæssig måde.

Lokalplanen skal således være toneangivende for de forventninger og det potentiale, som kulturmiljøet rummer. Den skal være med til at sikre, at der er et fælles mål i byen, og at beboere og ejere er en aktiv del af den fremtidige bevarelse af kulturmiljøet.

Designmanual for Hertugernes Augustenborg

Designmanualen for Hertugernes Augustenborg er en af de bærende indsatser i genetableringen, der skal sikre en sammenhæng i det oplevede miljø – lige fra byinventar til skiltning og beplantning. Designmanualen er i ordets forstand en manual for f.eks. skiltedesign, vejbelysning, byens farvepalette, materialevalg, belægningstyper og meget mere. Designmanualen henvender sig også til borgere, forretninger eller øvrige aktører i byen, hvor manualen kan tjene som inspiration og bruges som vejledning. Når designmanualen følges, vil Augustenborg trods alle sine forskelligheder udvikles i et fælles æstetisk sprog og i et design, der underbygger den lokale identitet, hertugfortællingen og formidlingen af det enestående kulturmiljø.

Designmanualen for genetableringen af Hertugernes Augustenborg er en manual for bl.a. skilte-design, vejbelysning, farvepalette og belægningstyper og kan også benyttes som inspiration af byens borgere, virksomheder og andre aktører

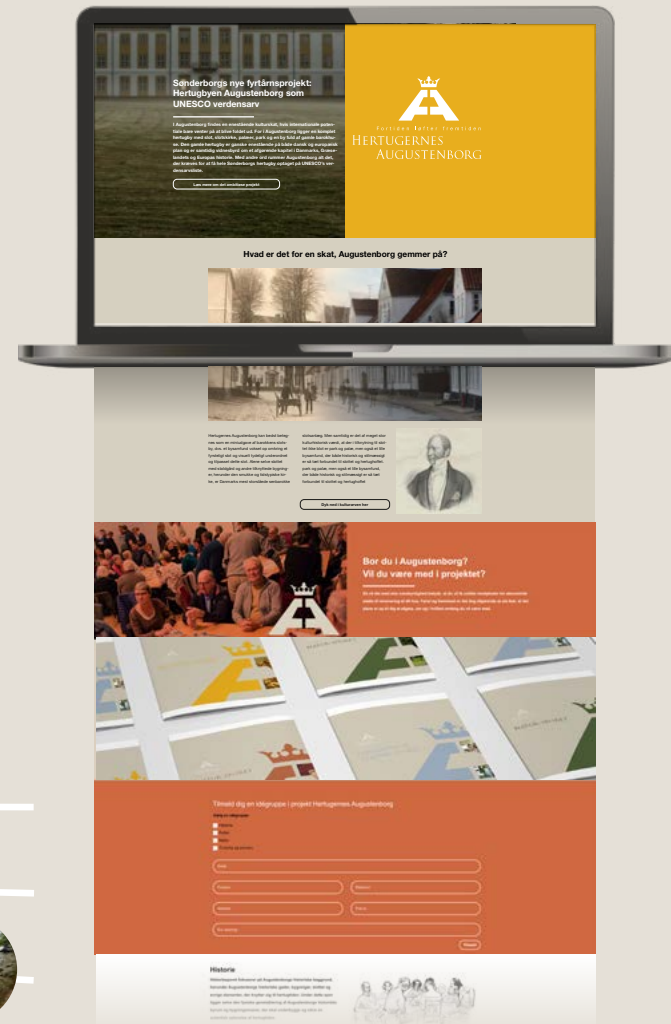
KAPITEL 5

BORGERINDDRAGELSE OG PROCES

sonderborg.dk/temaer/hertugernes-augustenburg/

Historie

Kultur

Natur

Turisme & Erhverv

DEN AFGØRENDE BORGERINDDRAGELSE

Genetablering af Hertugernes Augustenborgs omfang og succes påvirkes af flere primære faktorer. Dels skal det på sigt afklares, om ambitionsniveauet er UNESCO Verdensarv. Dels skal de økonomiske rammer og herunder også et fremtidigt samarbejde med en eller flere fonde afklares, ligesom den nødvendige projektorganisation skal opbygges med deltagelse af borgerrepræsentanter, byråd, forvaltning samt fond eller fonde.

Afgørende for projektets realisering er også de bygningsejere, der i dag ejer et hus indenfor projektets zone 1 afgrænsning. Bygningsejerne vil blive berørt af projektet, men de er også vigtige bidragsydere, da de spiller en afgørende rolle for udviklingen og bevarelsen af kulturmiljøet. Det er derfor vigtigt, at bygningsejerne er med i projektet, ikke alene for at sikre en forankring, der fremtidssikrer byomdannelsen, men også for at skabe lokal stolthed og medansvar.

En fjerde primær succesfaktor er reel og vellykket borgerinddragelse igennem hele processen. Borgerinddragelsen vil uanset ambitionsniveau være en forudsætning for projektets levedygtighed og succes. Det skyldes, at genetableringen er en langstrakt proces, der skal løftes i et fællesskab, der forudsætter borgernes engagement og ejerskab. Mange af de indsatser, der skal sikre sammenhængskraften i Hertugernes Augustenborg og i helhedsoplevelsen af kulturmiljøet, vil kun kunne realiseres ved borgernes indsats og virkelyst.

Det er dog ikke kun internt i Augustenborg og Sønderborg Kommune, at borgerinddragelsen er en afgørende faktor. Det er det også for de store nationale fonde, der har udvist interesse for at engagere sig i Augustenborg. Her vil man i sagens natur lade den lokale og kommunale opbakning og engagement indgå i

en helhedsvurdering af projektets potentiale, muligheder og realisérbarhed. På UNESCO-niveau er borgerinddragelsen et minimumskriterie, da UNESCO Verdensarv udspringer af stedbundne værdier og bæredygtig lokal udvikling.

Derfor er genetableringen af Hertugernes Augustenborg bygget op om gennemgribende borgerinddragelse i fire forskellige Augustenborg-spor: Historie, Kultur, Natur samt Turisme- og erhvervsudvikling. De fire spor skal identificere og kvalificere de delprojekter, initiativer og handlinger, der skal medtages i Masterplanens handlingskatalog. Handlingskataloget er ikke statisk men derimod et dynamisk katalog, der løbende kan justeres og opdateres i takt med, at nye delprojekter opstår og tidligere afsluttes som resultat af den borgerinddragende proces. Der skal således være mulighed for, at en frivillig borgergruppe med et godt og konkret initiativ har mulighed for at få initiativet optaget i handlingskataloget, selvom idéen først opstår om nogle år fra nu.

Borgerinddragelsen skal sikre bred involvering af borgere, bygningsejere, foreninger og erhvervsliv. Et vigtigt delelement i den borgerdragende proces er projektkommunikationen, der er medvirkende til at sikre involvering, ejerskab og fokus. Målet er, at alle borgere, interessenter og aktører har indblik i og forståelse for baggrunden og omfanget af genetableringen af Hertugernes Augustenborg, og at alle har mulighed for at bidrage til projektet. Arbejdet i de fire spor står derfor ikke alene men understøttes af en intern kommunikationsstrategi, der er forankret i kommunens kommunikationsafdeling, og som bl.a. omfatter borgeranalyse, borgermøder, informationsmøder, projektwebsite, sociale medier og samspil med lokalpressen.

Foreløbig organisering af de fire Augustenborg-spor

De fire Augustenborg-spor og den borgerinddragende proces i sporene faciliteres af projektledelsen. Projektledelsen har ligeledes ansvar for at følge de projekter, der falder ind under de fire spor, og som medtages i handlingskataloget.

Alle borgere, virksomheder og foreninger i Augustenborg har mulighed for at tilmelde sig et eller flere af de fire spor og deltage i sporarbejdet. Gruppernes opgave er at identificere og kvalificere handlinger og tiltag, der skal medtages i handlingskataloget for genetableringen af Hertugernes Augustenborg. Ganske som handlingskataloget er også spor-grupperne dynamiske og står åbne for løbende til- og afgang af medlemmer. Ligeledes kan sporene køre asynkront, og der er mulighed for, at dele af sporenes processer kan smelte sammen, og at nogle elementer kan være vigtige i et spor men overflødige i et andet.

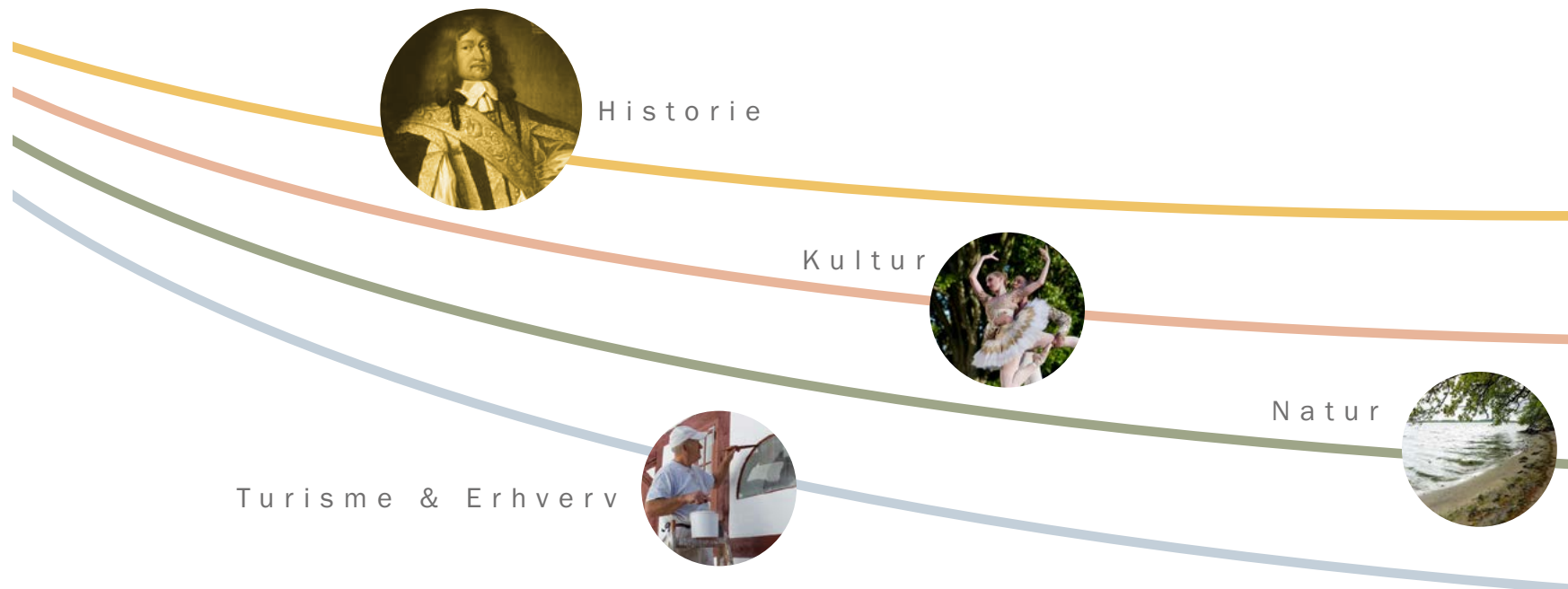
Projektledelsen har til ansvar at sikre, at hertugfortællingen er styrende for identifikation og udvælgelse af indholdet til handlingskataloget i de fire spor-grupper. Projektlederne trækker på viden og hjælp fra en række nøglepersoner, der ligeledes kommer med indlæg og giver sparring i spor-grupperne efter behov. Det er bl.a. repræsentanter fra Destination Sønderjylland, Museum Sønderjylland, Slots- og Kulturstyrelsen og Naturstyrelsen samt nøglemedarbejdere i forvaltningen i Sønderborg Kommune inden for f.eks. kultur, erhvervsudvikling, bosætning, byudvikling, miljø m.m.

De handlinger, der anbefales medtaget i handlingskataloget for genetableringen af Hertugernes Augustenborg, fremlægges efterfølgende for projektets overordnede styregruppe, der skal godkende og evt. kvalificere handlingerne yderligere før behandling i Økonomiudvalget.

Efter politisk vedtagelse og godkendelse af Masterplanen skifter projektet karakter og går ind i en ny fase. På dette tidspunkt genbesøges og tilpasses projektets organisering, så den videre fremdrift og forankring sikres.

ARBEJDET I DE FIRE AUGUSTENBORG-SPOR

De fire bærende Augusteborg-spor er Historie, Kultur, Natur samt Turisme- og erhvervsudvikling. De konkrete handlinger inden for de fire spor, der medtages i Masterplanens handlingskatalog, skal tilsammen sikre, at Augustenborgs fysiske rammer og nuværende tilstand forbedres, så byen er attraktiv for indbyggere, tilflyttere, erhvervsdrivende og turister. Hver handling skal understøtte kulturmiljøet og Hertugernes Augustenborg som gennemgående tema. Det er rammen og retningen for både eksisterende og kommende projekter, der indgår i Masterplanens dynamiske handlingskatalog.

Det historiske fokus er det gennemgribende og bærende element i genetableringen af Hertugernes Augustenborg. Fortællingen om hertugerne og deres indvirkning på området i og omkring Augustenborg er således det gennemgående tema inden for alle fire spor.

I det historiske spor forventes den primære tyngde og økonomiske omkostning at være, idet der her eksempelvis forventes at blive skitseret flere relevante anlægs- og formidlingsprojekter, der skal underbygge og formidle en autentisk oplevelse af hertugtiden.

De øvrige spor er vigtige for at understøtte en vedvarende og fremtidssikret udvikling af Augustenborg. De skal således støtte og forstærke tiltag i det historiske spor, så der dannes synergi og sammenhængskraft fremadrettet med hertugfortællingen som fælles omdrejningspunkt.

AUGUSTENBORG-SPOR 1: HISTORIE

H Historiesporet fokuserer på Augustenborgs historiske baggrund og den rolle, som den spiller i byen, herunder Augustenborgs historiske gader, bygninger, slottet og øvrige elementer, der knytter sig til hertugtiden.

Sporgruppen skal idéudvikle, konkretisere og virkeliggøre, hvordan historien skal formidles i Augustenborg for turister og besøgende. Skal der f.eks. arrangeres historiske byvandring, konferencer og symposier eller udarbejdes nye historiske kort og guider? Skal der afholdes hertugmarked eller gallataffel som på hertugernes tid, skal hertugen på Facebook, eller kommer H.C. Andersen på besøg i højsæsonen og går tur gennem byen arm i arm med hertuginde til stor glæde for turister og besøgende? Gruppens opgave er bl.a. at udvælge de bedste og mest realistiske og realiserbare idéer og herefter organisere og igangsætte dem.

Eksempler på idéer, der p.t. arbejdes med i historie-sporet

Slotsparken

Slotsparken i Augustenborg er en stor grøn plæne med sporadiske fritstående træer, der til sidst går over i Augustenborg skov. Men sådan har parken ikke altid set ud. I skoven går der to akser, der forbindes ind i parken og helt op til slottet. Dette er rester af et smukt barok haveanlæg, der kan aflæses på gamle kort. For at fortælle historien om de forskellige perioder og idealer parken og skoven har gennemgået, planlægges der at etablere et barokt haveelement tættest på Augustenborg slot. Dette skal glide over i det senere ideal for engelsk havestil for til sidst at munde ud i skoven, hvor idealet i dag er urørt skov. Parken og skovens kulturhistoriske elementer bibeholdes for at binde hele området sammen.

Adgang til Augustenborg Slot

I dag huser Augustenborg Slot Landbrugsstyrelsen. Det betyder, at der ikke er offentlig adgang til slotsbygningerne ud over slotskirken, der stadig fungerer som kirke for byens borgere. Slottets hasesal og hertugens kontor står dog tomme, da det ikke har været hensigtsmæssigt at ombygge disse til kontorfaciliteter for Landbrugsstyrelsen. For at sikre en optimal oplevelse af og fundamental forståelse for Hertugernes Augustenborg og slotsanlægget vil det være oplagt at åbne hasesalen og hertugens kontor for besøgende i Augustenborg. Dette er et meget centralt element i hertugfortællingen og turistoplevelsen.

Laksebær

Det smukke, spiselige laksebær findes i Augustenborg skov, men er faktisk ikke en hjemmehørende art i dansk natur. Det er med meget stor sandsynlighed en plante, som hertugen har taget med til sin prydhave i slotsparken. Selvom laksebær ikke hører hjemme i skoven, vil det give mening at reintrodere bærerne til parken, hvor planten kan styres og indgå i nye bede, der skal være med til at illustrere fortællingen om hertugens grønne rum, og hvordan man i datiden brugte sjældne og eksotiske arter for at iscenesætte hertugmagten.

Foto: Museum Sønderjylland

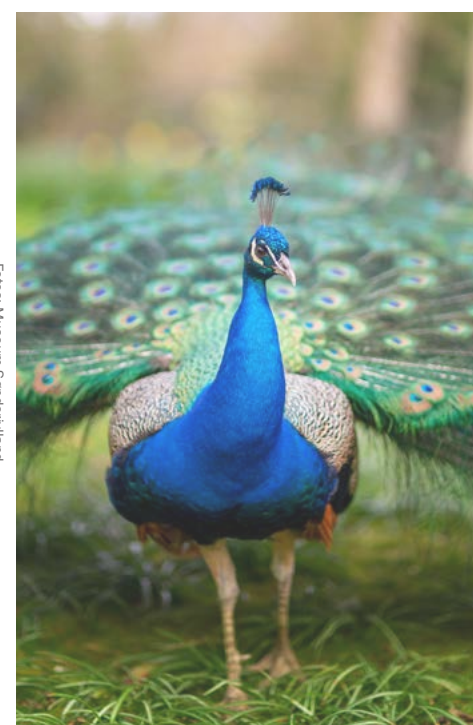
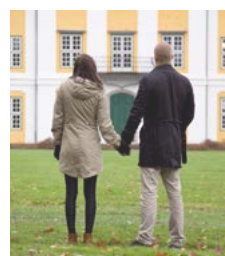

Foto: Museum Sønderjylland og Mikkel Blønd Vestergaard

Påfugle

Historisk set har der været fritgående påfugle i forbindelse med palæet Augustiana. At reintrodere påfugle til slotsparken og parken ved Augustiana vil ikke alene underbygge historiske referencer men også tilføre en oplevelsesværdi til parken. Et bur til påfuglene kunne endda indarbejdes i parkens arkitektur, så den underbygger oplevelsen i området.

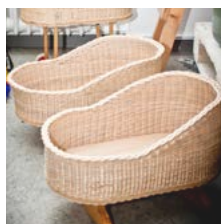
AUGUSTENBORG-SPOR 2: KULTUR

Kultursporet fokuserer dels på den betydning, den kulturelle og kunstneriske base har i Augustenborg og dels på, hvordan den kulturelle base kan styrkes og underbygges gennem byudvikling og synergi med de øvrige tre spor. Det er et mål at skabe en stærk sammenhængskraft mellem det kulturhistoriske Augustenborg og den moderne kunst- og kulturformidling, der bl.a. omfatter det lokale kunstmiljø, events og Augustiana. Sporet skal således også tale ind i tanken om Augustenborg som et kulturelt fyrtårn.

Som en del af kultursporet skal sporgruppen bygge bro mellem Augustenborgs helt særlige kulturprofil og -miljø og det historiske Hertugernes Augustenborg. Gruppen skal undersøge og kortlægge, hvordan turistens totaloplevelse kan se ud, når det historiske Augustenborg møder moderne kunst- og kulturformidling. Hvordan kan de stærke frivillige kræfter i Augustenborgs enestående og kreative miljø benytte kunstens udtryksformer til at bakke op om Hertugfortællingen – og omvendt? Hvilke nye og innovative kulturelle projekter bør igangsættes, og hvordan skal de organiseres og finansieres? Hvilke synergier opstår, når nutidens moderne kunst- og kulturformidling møder hertugernes forkærlighed for datidens mest innovative og moderne kunst?

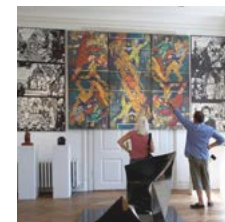
Ligeledes skal kultursporet udforske og udvikle hverdagskulturen i Augustenborg, altså alle de skikke, vaner og genstande i hverdagens Augustenborg, som ikke opfattes som kultur i betydningen kunst, musik og litteratur. Hvordan kan hverdagskulturen sættes aktivt i spil, så den formidler og styrker bosætningen og det gode liv i Augustenborg?

Eksempel på idé, der arbejdes med i kultur-sporet

Kunsthåndværksfestival i Augustenborg

Gruppen arbejder på at udvikle en tilbagevendende festival i samarbejde med byens kunstneriske institutioner, der skal fremhæve og udforske det særligt unikke ved kunsthåndværket. Det er en festival, der hylder håndværket i kunsten og kunsten i håndværket. Festivalen understøtter to værdifulde miljøer i Augustenborg, nemlig byens særlige kunst og håndværk, der sammen gør kunsthåndværket til et spændingsfelt fyldt med oplevelser.

Tegning, Carl Hartmann, 1845, Museum Sønderjylland

AUGUSTENBORG-SPOR 3: NATUR

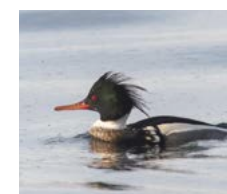
Natursporet fokuserer på naturen i og omkring Augustenborg by og undersøger, hvordan naturen kan bidrage til en rigere oplevelse af hertugbyen samt give unikke oplevelser, der knytter sig til de øvrige spor. Spor-gruppen udarbejder konkrete og realiserbare forslag til, hvordan oplevelsen af naturen i Augustenborg kan styrkes. Skal det f.eks. være med snorkel og våddragt eller på hesteryg, mountainbike eller paddleboard? Skal skovene opleves i shelter, på svampetur eller på en særlig hertug-vandring? Vil Augustenborgs indbyggere arrangere særlige fugleture, natur-skattejagt for de mindste eller måske smag-på-naturen-ture for områdets turister og besøgende? Eller måske skal urban gardening være en ny måde at bringe naturen ind i byen og genskabe hertugbyens oprindelige grønne udtryk?

Blomsterlaug

Ved at danne et lokalt blomsterlaug er det muligt at skabe grundlaget for en blomstrende oplevelse i et genskabt anlæg i Augustenborg slotspark. Et blomsterlaug giver borgerne mulighed for at dyrke interesse for haveanlæg, arter og sorter i en hertugelig og næsten herskabelig ramme. Idéen er, at frivillige kræfter i Augustenborgs blomsterlaug skal være med til at passe og pleje parkens smukke anlæg og sikre det som en blomstrende og unik attraktion.

Eksempler på idéer, der arbejdes med i natur-sporet

Fugletårn

Den bynære natur ved Lillehav og Mjangedam byder på et rigt fugleliv. Der er nyligt etableret en stiforbindelse om den sydlige del af Lillehav. I den forbindelse vil der være potentiale for at udbygge den naturmæssige oplevelse med et fugletårn og samtidig give mulighed for at formidle landskabet i forhold til hertugens virke.

"Kærestesti" /underskov bearbejdes

I overgangen mellem slotsparken og den gamle æblehave nord for, er der en stiforbindelse, der er omhyllt af kratlignende bevoksning. Denne overgang kan være med til at berige oplevelsen af at befærde sig i området, da den kan stå i kontrast til slotsparkens åbne vidder. For at oplevelsen af stien kan bidrage positivt til området, skal der ryddes op i underskoven, så karakteren bliver mindre kratagtig.

Tydliggørelse af skovens akser

I Augustenborg skov er der tre akser, der er et element helt tilbage fra anlæggelsen af den barokke by. Idealet med barokke anlæg var at iscenesætte magten, altså hertugen, og her igennem blev akser brugt som et arkitektonisk element for at underbygge hierarki og rang. At akserne i dag stadig fremstår i skoven er vigtigt for forståelsen af byen og områdets struktur. Derfor er det vigtigt, at træerne i skoven stynes og klippes, så akserne fremstår skarpe.

AUGUSTENBORG-SPOR 4: TURISME & ERHVERVSUDVIKLING

S Sporet for turisme- og erhvervsudvikling har fokus på de kommercielle udviklingsmuligheder, som genetableringen af Hertugernes Augustenborg og øget turisme vil give. Sporet repræsenterer således de kommercielle aspekter af projektets vækstcentrifuge: Turismeudvikling, erhvervsudvikling og bosætning både lokalt i Augustenborg og i Sønderborg som helhed.

I sporet belyses de kommercielle muligheder, som genetableringen af Hertugernes Augustenborg og en markant øget turisttilstrømning vil medføre. Det er f.eks. inden for hotel- og restaurationsbranchen, håndværkervirksomhed, fødevarerproduktion- og salg, detailhandel og udlejning af turismerelaterede produkter som f.eks. cykler. Gruppen arbejder med segmentering, målgrupper, markeder og kunderejser gennem Augustenborg som helhed, hvor de kan udforske mulighederne for vækst, nye virksomheder og arbejdspladser. Der kan f.eks. peges på indsatser som udvikling af særlige kurser, lokal fødevarerfestival i højsæsonen, oparbejdelse af kompetencer inden for gamle restaureringsmetoder i lokale håndværkervirksomheder m.m. Ligeledes arbejder gruppen med idéer til, hvordan man kan gøre opmærksom på Augustenborgs store bosætningspotentiale.

Eksempler på idéer, der p.t. arbejdes med i sporet for Turisme og erhvervsudvikling:

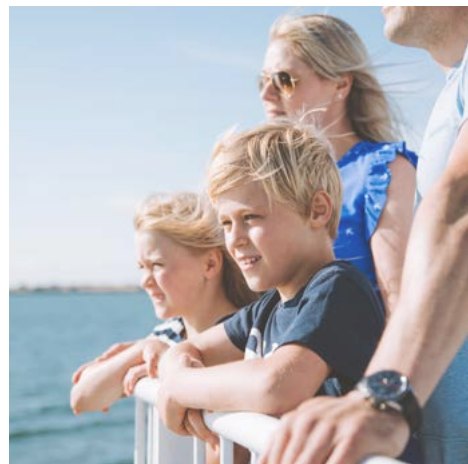
Bryllupsby

Augustenborg by, slot og park rummer potentialet for at styrke profilen som en lokal go-to destination som bryllupsby. Hertugens slot og park fungerer som det perfekte venue for bryllupper, hvor en målrettet indsats kan understøtte nye og eksisterende erhverv i byen.

Jeppes i hertugens seng

Gruppen undersøger koncepter for kommercielle overnatningsmuligheder, der dels kan differentiere sig fra andre tilbud i kommunen og dels aktivt tapper ind i hertugfortællingen og totaloplevelsen af Hertugernes Augustenborg. Det kan f.eks. være særlige B&B med himmelsenge og hertugelig morgenmad på sengekanten o.lign.

Tursejls på Fjorden

Augustenborg fjord går helt ind i hjertet af byen, og oplevelsen af parken, skoven og slottet er unik fra vandet. Samtidig efterspørger turister i Sønderborg generelt muligheden for at opleve området fra vandsiden, f.eks. via mindre bådture. Derfor vil det være givtigt for Augustenborg og turistpotentialet i byen at sikre turisterne adgang til ture på vandet. Derfor er det ønskeligt, at en eller flere kommercielle aktører vil udvikle bådture og lignende aktiviteter i Augustenborg

Foto: Destination Sønderjylland

Fødevarer-hub for udvikling af lokale fødevarer og gastronomiske oplevelser

Projektet skal samle lokale initiativer og bidrage til en lokalforankret udvikling af et gastronomisk Augustenborg. Målet er at etablere et lokalt fødevarerfællesskab, hvor der både kan arbejdes med lokal branding og terroir-forståelse, tiltrækning af nye fødevareraktører, producenter og restauranter samt produktudvikling.

TIDSLINJE

Vi har været igang siden 2015

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg har været i støbeskeen siden 2015. Her godkendte et enigt byråd et forprojekt med fokus på bevaring og udvikling af arkitektonisk og kulturhistorisk værdifulde bygninger i Augustenborg. Projektet blev igangsat samtidig med udarbejdelse af en bystrategi for Augustenborg. I denne forbindelse er der afholdt borgermøder, ligesom der blev oprettet et midlertidigt bykontor. Processen omfattede endvidere workshops for at sikre den vigtige borgerinddragelse i dialogen om Augustenborgs potentiale.

Perspektiv og ambition er vokset støt

De første faser i processen har været kendetegnet af, at hovedfokus har ligget på Augustenborgs historiske elementer og arkitektur. Dette er naturligvis fortsat grundstenen i projektet. Men med de tilbunds gående analyser, der understreger hertugbyens potentiale som verdensarv samt synliggørelsen af den vækstcentrifuge, som Hertugernes Augustenborg kan igang-sætte for hele Sønderborg, er projektets perspektiv og ambition siden 2015 udvidet betragteligt.

2015

Sønderborg Kommune igangsætter et forprojekt vedrørende bevaring af Augustenborgs arkitektonisk og kulturhistorisk værdifulde bygninger

2016

Der bevilges 2 mio. kr. til analyse og registrering af Augustenborgs historiske bygningsmasse og kulturarv

SAVE-registrering af byens bevaringsværdige bygninger igangsættes og bliver en del af den reviderede Kommuneplan året efter

Arkitektskolen i Aarhus udarbejder i samarbejde med Realdania en metode til screening af kulturmiljøer. Her screenes Kulturmiljøet i Augustenborg og scorer bemærkelsesværdigt højt i alle parametre

2017

Bystrategien igangsættes på et stort borgermøde. Der udarbejdes borgerpanelundersøgelse og etableres midlertidigt bykontor, hvor der afholdes inddragende workshop om bystrategi og bevaringsprojekt

2018

En dybdegående kulturmiljøanalyse afsluttes, og handleplanerne for de enkelte ejendomme bliver færdigudarbejdet

2019-2020

Projektets vækstcentrifuge kortlægges, og det står klart, at projektet har et langt større perspektiv end blot lokal bevarelse af kulturarv. Projektindstilling med kortlægning af perspektiver udarbejdes som beslutningsgrundlag for udarbejdelse af egentlig Masterplan for genetablering af Hertugernes Augustenborg

2021

I budgetaftalen for Sønderborg Kommune 2022, der vedtages i et bredt forlig på tværs af byrådet, afsættes 3,0 mio. kr. til udarbejdelse af Masterplan for Hertugernes Augustenborg, ligesom der afsættes væsentlige midler til bl.a. Augustiana samt en udviklingsplan for Augustenborg havn

Forberedelsen af borgerinvolvering i de fire Augustenborg-spor igangsættes

Der udarbejdes projektwebsite og visuel identitet for projektets borgerinvolvering

En nulpunktanalyse af turistoplevelsen i Augustenborg gennemføres i turishøjsæsonen

2022

Borgermøde og fortsat etablering af interne arbejdsgrupper i Augustenborg med fokus på de fire Augustenborg-spor: Historie, Kultur, Natur samt Turisme- og erhvervsudvikling

Særlige byvandring for indbyggere i Augustenborg som optakt til involvering og organisering i arbejdsgrupperne

Fortsat dialog med relevante interessenter vedr. UNESCO verdensarv, herunder fonde samt Den danske UNESCO-nationalkommission

Primo 2023

Områdefornyelse i Hertugbyen Augustenborg

Aktiviteter under planlægning til gennemførelse fra 2023

Politisk proces og godkendelse af Masterplan og handlingskatalog i byrådet

Kick off arrangement i Augustenborg

Udsendelse af spørgeskema til alle indbyggere i Augustenborg, så det sikres, at alle borgere i Augustenborg har mulighed for at blive hørt og involvere sig i projektet

Fundraising og fondsansøgning

Informations- og dialogmøde for alle indbyggere med berørte ejendomme

KAPITEL 6

HANDLINGSKATALOG

HANDLINGSKATALOG FOR GENETABLERINGEN AF HERTUGERNES AUGUSTENBORG

Handlingskataloget for genetableringen af Hertugernes Augustenborg er en del af projektets Masterplan. Kataloget er et dynamisk arbejdsredskab, hvor nye projekter og indsatser løbende kan optages, ligesom allerede gennemførte indsatser løbende kan flyttes fra igangsatte og åbenstående projekter til afsluttede projekter.

Handlingskataloget består hovedsageligt af to typer af projekter. Først og fremmest rummer handlingskataloget det, der betegnes som Bærende Indsatser og dernæst består det af de initiativer, der er opstået i de fire Augustenborg-spor. Tilsammen rummer kataloget dermed en pulje af projekter, der kan være med til at realisere Hertugernes Augustenborgs fulde potentiale for erhverv, turisme, bosætning og rammen om det gode liv for byens borgere.

De bærende indsatser i handlingskataloget er de afgørende projekter for realiseringen af Hertugernes Augustenborg. Det er de nødvendige planer og strategier, og det er de projekter, hvor kommunen er den primære aktør. Disse projekter er med til fremadrettet at lette og styre arbejdet med Hertugernes Augustenborg, hvor de udgør en del af grundlaget for projektet. De sikrer ligeledes, at potentialerne kan udnyttes på bedste vis, og at der er fremdrift i det samlede projekt. I forlængelse af og

samtidig med, at planerne udarbejdes, kan mindre projekter og initiativer fra kataloget, der understøtter bosætning, turisme og er værdiskabende for borgere, igangsættes.

Handlingskataloget består ydermere af borgerinitiativerne fra de fire spor: Natur, kultur, historie samt turisme og erhverv. Initiativerne er fremkommet i borgerinddragelsen, hvor de også er blevet kvalificeret og talt ind i Hertugernes Augustenborg som den overordnede ramme. Initiativerne er således opstået på foranledning af borgere, foreninger og andre aktører, hvorfor de også forventes at være en del af drivkraften bag realiseringen. Realiseringen af initiativerne skal derfor ske i samarbejde mellem disse aktører, der forventes at bidrage med ressourcer gennem frivillighed, sponsorater eller fundraising.

Handlingskataloget er dermed en oversigt over projekter, hvorfra der løbende kan iværksættes projekter afhængigt af ambition og omfang for det samlede Hertugernes Augustenborg. Handlingskataloget angiver dermed ikke projekter, der skal realiseres, men projekter der kan realiseres og som vurderes at bidrage. Realiseringen af projekterne afhænger derfor også af et fremtidigt samarbejde med en eller flere fonde, der i sagens natur vil påvirke handlingskatalogets indhold.

Handlingsplaner for følgende indsatser og initiativer

De Bærende Indsatser

- BI1 Udarbejdelsen af lokalplan med bevarende bestemmelser
- BI2 Udarbejdelsen af designmanual for Hertugernes Augustenborg
- BI3 Trafikanalyse
- BI4 Fondssøgning til istandsættelse af byens private ejendomme
- BI5 Istandsættesle af Storegade
- BI6 Istandsættesle af Slotsallé
- BI7 Istandsættesle af Palævej
- BI8 Istandsættesle af byrum og pladser
- BI9 Augustenborg slotspark
- BI10 Istandsættelse af byens fredede private ejendomme
- BI11 Fondsstrategi
- BI12 Nulpunktsanalyse

Initiativer, Historie-spor

- H1 Påfugle ved park og palæ
- H2 Turistadgang til dele af Augustenborg Slot
- H3 Vandreforestillinger og levende fortællinger i Hertugbyen
- H4 Museumsformidling på Augustenborg Slot
- H5 En unik oplevelse af landskabet: Kildebaseret historisk skov- og landskabsvandring
- H6 Byvandringer
- H7 Formidling af hertugelige huse og steder i slotsbyen
- H8 Musikhistorisk event
- H9 Bymodel i bronze som formidler af unik bystruktur
- H10 Genetablering af Kongebroen

Initiativer, Kultur-spor

- K1 Kunsthåndværksfestival
- K2 Infotavle for kulturtilbud på dæmningen
- K3 Kort og folder over Hertugernes Augustenborg
- K4 Opdatering af infoskilte
- K5 By-kalender
- K6 Lysfestival
- K7 Pavillion
- K8 Formidling af H. C. Andersen i slotsparken

Initiativer, Natur-spor

- N1 Blomsterlaug
- N2 Laksebær
- N3 Tydeliggørelse af akser i skoven
- N4 Kæreste-sti
- N5 Fugletårn
- N6 Kanosejlads på Strømmen og i Lillehav
- N7 Forskønnelse af dæmningen
- N8 Grøn profil
- N9 Vandrerute på ø-hagen
- N10 Strandpark
- N11 Aktiviteter på fjorden
- N12 Lillehavstien med kig over Lillehav og oplevelser
- N13 Oplevelser i, på og ved Mjang Dam
- N14 Naturformidling i Augustenborg skov, park og fjord
- N15 Egernfremmende initiativer
- N16 Træplan
- N17 Blomstrende lund

Initiativer, Turisme og Erhverv-spor

- TE1 Fødevarer-hub
- TE2 Tursejlads på fjorden
- TE3 Bryllupsby
- TE4 Sammenhængende hertug-vandrerute i landskabet
- TE5 Formidlingsfilm om Augustenborg
- TE6 Naturlegepladser
- TE7 Faciliteter ved slot, slotspark og skov
- TE8 Jeppe i hertugens seng
- TE9 Byggeteknik og restaurering

BÆRENDE INDSATSER

BI.1. Udarbejdelsen af lokalplan med bevarende bestemmelser

Projektbeskrivelse:

En bærende indsats for hele genetableringen af Hertugernes Augustenborg er udarbejdelse og vedtagelse af en ny, bevarende lokalplan for Augustenborg. Den nye lokalplan skal sikre, at genetableringen af Hertugernes Augustenborg er vedvarende således, at de reetablerede bygninger, pladser og gader ikke med tiden udviskes eller igen må ombygges eller istandsættes på en uhensigtsmæssig måde.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Økonomi og finansiering:

Udarbejdelse af lokalplanen med bevarende bestemmelser estimeres til 250.000 kr.

BI.2 Udarbejdelse af designmanual for Hertugernes Augustenborg

Projektbeskrivelse:

Designmanualen for Hertugernes Augustenborg skal sikre en tydelig sammenhæng og rød tråd i det oplevede miljø. Dette gælder alt lige fra by-inventar til skiltning og beplantning. Designmanualen er i ordets forstand en manual for f.eks. skiltedesign, vejbelysning, byens farvepalet, materialevalg, belægningstyper osv. Gennem arbejdet med designmanualen sikres det, at Augustenborg, trods alle sine forskelligheder, udvikles i et fælles æstetisk sprog og i et design, der underbygger den lokale identitet, hertugfortællingen og formidlingen af det enestående kulturmiljø.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med relevante leverandører.

Økonomi og finansiering:

Udarbejdelse af en designmanual estimeres til ca. 350.000 kr.

BI.3 Trafikanalyse

Projektbeskrivelse:

Med genetableringen af Hertugernes Augustenborg skal trafikafvikling og infrastruktur analyseres og revurderes. Trafikanalysen er nødvendig af flere årsager: Renoveringen og istandsættelsen af Augustenborg og de historiske gader betyder, at en del af trafikken skal afvikles på en ny måde for at beskytte de nye veje.

Ligeledes kan der være behov for at afdække øget parkeringsbehov, ligesom fremkommelighed er et vigtigt element.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune

Økonomi og finansiering:

Udarbejdelse af trafikanalyse estimeres til 500.000 kr.

BI.4 Fondssøgning til istandsættelse af byens private ejendomme

Projektbeskrivelse:

For at understøtte istandsættelsen af Augustenborgs privatejede, historiske bygninger er det et meget vigtigt mål for projektet at etablere en byfond. En byfond vil kunne sikre, at de bygninger, der er afgørende for oplevelsen og helhedsindtrykket af Augustenborgs kulturmiljø, kan istandsættes upåagtet den private ejers økonomiske ståsted. Derved vil bygningsejerne kunne søge økonomisk støtte til istandsættelsen. I den forbindelse er der blevet udarbejdet handleplaner for de bevaringsværdige huse inden for projektets zone 1. Disse handleplaner udgør en oversigt over de handlinger, der skal udføres for, at de pågældende ejendomme er indpasset i og bidrager til kulturmiljøets helhed.

Etableringen af en byfond afhænger af, at Sønderborg Kommune kan indgå et samarbejde med en eller flere fonde som det kendes fra lignende projekter i Danmark. Sønderborg Kommune er i positiv dialog med relevante parter om genetableringen af Hertugernes Augustenborg og dermed om muligheden for etablering af en byfond. En endelig ansøgning er ikke afsendt, og en byfond bør indarbejdes i en fondsstrategi.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune og en eller flere fonde.

Økonomi og finansiering:

Finansiering af en byfond estimeres til 100.000.000 - 110.000.000 kr.

BI.5 - 7 Istandsættelse af Storegade, Slotsallé og Palævej

Projektbeskrivelse:

Byens centrale gader i zone 1 fremstår i dag med en belægning og med et byrumsinventar, der flere steder modarbejder opfattelsen af kulturmiljøet. Derfor bør der i forbindelse med udvikling af byen arbejdes med istandsættelse og omdannelse af disse gader, så kulturmødet opleves helstøbt.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune og en eller flere fonde.

Økonomi og finansiering:

Sønderborg Kommunes estimater er

Bi.5 Istandsættelse af Storegade

15.500.000 - 16.500.000 kr.

Bi.6 Istandsættelse af Slotsallé

12.000.000 - 13.000.000 kr.

Bi.7 Istandsættelse af Palævej

9.000.000 - 10.000.000 kr.

Bl.8 Istandsættelse af byrum og pladser

Projektbeskrivelse:

I Augustenborgs centrale bymiljø findes en række mindre og større pladser og byrum, som er vigtige for oplevelsen af kulturmiljøet. Flere af disse har direkte reference til hertugens oprindelige byplan, mens andre er opstået som byrum gennem årene. For at kulturmiljøets helhed underbygges, bør pladserne og byrummene istandsættes og bearbejdes, så de indgår som en naturlig del af kulturmiljøet. Det er herigennem, at både byens naturlige flow og menneskers bevægelsesmønstre kan formes og kanaliseres, så man lettere finder rundt i byen.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Økonomi og finansiering:

En samlet overslagspris for istandsættelse af byens pladser og byrum estimeres til 23.000.000 - 24.000.000 kr.

Det vil ikke give mening at istandsætte og ombygge alle pladser og byrum samtidig, og derfor bør det forventes, at budgettet brydes op i mindre poster gennem årene.

Bl.9 Augustenborg slotspark

Projektbeskrivelse:

Augustenborg slotspark er et helt centralt element i hertugfortællingen og oplevelsen af Augustenborgs unikke kulturmiljø. Men i dag er Slotsparken i Augustenborg en stor grøn plæne med sporadiske fritstående træer, der til sidst går over i Augustenborg skov. Sådan har parken ikke altid set ud.

I skoven går der to akser, der forbindes ind i parken og helt op til slottet. Dette er rester af et smukt barokt haveanlæg, der kan aflæses på gamle kort. For at fortælle historien om de forskellige perioder og idealer parken og skoven har gennemgået, er det målet at etablere et blomstrende barokt haveelement tættest på Augustenborg slot. Her vil der blive introduceret blomster og arter, der refererer til hertugen for at underbygge fortællingen om det barokke anlæg. Det barokke haveanlæg skal derpå glide over i det senere ideal for engelsk havestil for til sidst at munde ud i Augustenborg skov, hvor idealet i dag er urørt skov.

Parken og skovens kulturhistoriske elementer bibeholdes for at binde hele området sammen. Akserne fremstår som nogle af de vigtigste kulturhistoriske elementer, der skal bevares, vedligeholdes og underbygges i arbejdet med parken. De vil komme til at fungere som et bindeled mellem overgangene, og man kan som besøgende bevæge sig ad dem som et snit gennem tidens idealer.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune har det overordnede ansvar for genetableringen af slotsparken, evt. i et fondssamarbejde.

Store dele af slotsparken ligger inde for strandbeskyttelseslinjen, og en ombygning af parkens elementer vil kræve tilladelse fra Kystdirektoratet. Derudover er skoven ejet af Naturstyrelsen, hvilket betyder, at der skal indhentes tilladelse i det omfang, genetableringen af parken og akserne påvirker skoven.

Reetableringen af slotsparken forudsætter udarbejdelse af detaljetegning af parkens omdannelse. Her bør der skeles til andre parkanlæg, der indeholder elementer fra barokke, landskabelige anlæg.

Derudover skal der undersøges, om der ligger historiske referencer, der kan underbygge formidlingen af området.

Projektet forventes opdelt i flere faser, der strækker sig over en udviklingsplan for slotsparken og fire efterfølgende etableringsfaser.

Økonomi og finansiering:

Udarbejdelse af detaljetegning og plan for parkens omdannelse:
Ca. 150.000 - 300.000 kroner.

Budget for selve genetableringen af parken vil afgøres af ambitionsniveauet men forventes at ligge i spændet fra 15 til 30 mio. kroner.

Bl.10 Istandsættelse af byens fredede private ejendomme

Projektbeskrivelse:

Sønderborg Kommune har ikke udarbejdet handleplaner for Augustenborgs fredede ejendomme, idet bygningsejere gratis kan få udarbejdet en handleplan af Slots- og Kulturstyrelsen. Disse handleplaner skal leve op til samme lovgivning som fredede ejendomme, der administreres af Slots- og Kulturstyrelsen. Handleplanerne omfatter som regel istandsættelse og vedligeholdelse af såvel ejendommenes ydre som indre.

I zone 1 ligger en håndfuld fredede bygninger, som på lige fod med de øvrige ejendomme bør indgå i fondsansøgningen om en byfond til istandsættelse af byens privatejede ejendomme.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med en eller flere fonde samt bygningsejere.

Økonomi og finansiering:

Istandsættelse af de fredede bygninger i zone 1 estimeres til 10.000.000 - 11.000.000 kr

Bl.11 Fondsstrategi

Projektbeskrivelse:

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg er betinget af, at Sønderborg Kommune indgår i et samarbejde med flere fonde. En fondsstrategi skal sikre den optimale fondssammensætning under hensyntagen til de respektive fondes forskellige profiler og ønsker. Strategien skal ligeledes fastlægge, hvordan dialog og ansøgningsproces skal forløbe.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.
Fondsstrategien udarbejdes af Forvaltningen og godkendes politisk.

Økonomi og finansiering:

Udarbejdelse af fondsstrategi estimeres til 50.000 kr.

Bl.12 Nulpunktanalyse

Projektbeskrivelse:

For at sikre at udviklingen af Augustenborg er mål- og dokumentérbar, skal der udarbejdes en nulpunktanalyse, der kortlægger byens udgangspunkt inden for bosætning, turisme og erhverv. En nulpunktanalyse vil gøre det muligt at opstille en række konkrete og målbare delmål for byudviklingen. Da genetableringen er en langvarig proces, er analysen et arbejdsredskab til at monitorere udviklingen og hermed arbejde mere målrettet med de elementer, der underbygger byudviklingens retning.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Økonomi og finansiering:

Nulpunktanalyse estimeres til 200.000 kr.

SPOR 1 - HISTORIE

H.1 Påfugle ved park og palæ

Projektbeskrivelse:

Historisk set har der været fritgående påfugle i forbindelse med palæet ved Augustiana. Siden antikken har påfuglen været benyttet som magt- og statussymbol. Den smukke fugl var således også et af de virkemidler, Augustborg-hertugerne benyttede til at iscenesætte sig selv og hertugmagten.

At reintrodere påfugle til slotsparken og parken ved Augustiana vil ikke alene underbygge den historiske referencer men også tilføre en oplevelsesværdi og skabe liv i parkerne. Påfuglenes voliere (bur/bosted til påfuglene) kan endda indarbejdes i parkens arkitektur, så det underbygger oplevelsen i området.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

For at klarlægge om det er muligt at holde påfugle i Augustenborg slotspark planlægges at igangsætte et forsøgsprojekt.

Projektet realiseres i samarbejde mellem Sønderborg Kommune og en borgergruppe. En gruppe borgere har således organiseret sig for at kunne iværksætte en forening omkring påfuglene.

Foreningen får ansvar for at passe, pleje og tilse fuglene. Sønderborg Kommune bidrager med areal samt et midlertidigt voliere. Projektet henter inspiration fra andre parker med påfugle, og der er taget kontakt til nogle af landets påfugleopdrættere.

Økonomi og finansiering:

Forsøgsordning med påfugle: 150.000 kr. samt årlig drift: 5.000 kr.

H.2 Turistadgang til Augustenborg Slot

Projektbeskrivelse:

I dag er store dele af Augustenborg Slot arbejdsplads for Landbrugsstyrelsen. Det betyder, at der ikke er offentlig adgang til slotsbygningerne ud over slotskirken, der stadig fungerer som kirke for byens borgere. Slottets hasesal og hertugens kontor står dog tomme, da det ikke har været hensigtsmæssigt at ombygge disse til kontorfaciliteter for Landbrugsstyrelsen. For at sikre en optimal oplevelse af og fundamental forståelse for Hertugernes Augustenborg og slotsanlægget vil det være oplagt at åbne hasesalen og hertugens kontor for besøgende i Augustenborg. Dette er et meget centralt element i hertugfortællingen og turistoplevelsen. I første omgang handler det om at åben slottets døre, men på sigt bør det undersøges om der skal etableres en mere etablerede adgang der håndterer formidling og tilgængelighed. Dette vurderes dog at blive et væsentligt dyre projekt da det nok ville kræve noget ombygning af adgangsforholdene.

Endvidere ligger der et mini-museum ved Avlsgården i relation til portåbningen. Mini-museet, der formidler en del af hertugernes historie, er en blanding af turistinfo og plancher fra Museum Sønderjylland. I forlængelse heraf skal det undersøges om der kan opnås offentlig adgang til portens klokketårn og gøre det til et udsigtspunkt, hvor turisterne kan opleve byens plan og akser. Dette skal ske i samarbejde med Bygningsstyrelsen, som også ejer portbygningen.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune, Museum Sønderjylland og foreninger i byen.

Der er i dag adgang til slottets avlsgård med mini-museet og slotskirken, hvor der kan drages erfaringer fra. Selve projektet giver offentligheden adgang til slottet, og dette vil kræve bygningsejers tilladelse. Der kan være behov for en styret åbnings-tid, eller at der gives adgang til hasesalen eller hertugens kontor som en del af byvandring. I de smukke lokaler kan der med stor fordel etableres en udstilling om Hertugernes Augustenborg – fortællingen om byen, slottet og hertugen – i samarbejde med Museum Sønderjylland.

Økonomi og finansiering:

Økonomien vil påvirkes af, hvorvidt der opnås tilladelse til offentlig adgang samt typen af projektets formidling, herunder om der kan være entréindtægter eller lign.

Projektet estimeres til kr. 80.000 kr.

Hertil kommer driftsudgift til personale som f.eks. en kustode. Denne udgift afhænger af en evt. åbningstid, men anslås til 25.000 - 50.000 kr.

H.3 Vandreforestillinger og levende fortællinger i Hertugbyen

Projektbeskrivelse:

Hertugbyen Augustenborg er en skattekasse af gode historier om den tid, der var, og de mennesker, der færdedes i den. Ved at iscenesætte fortællingerne gennem events og happenings omsættes de gode historier til levende og aktive oplevelser for de besøgende. Det kan f.eks. være i form af historiske formidlingsevents i stil med Kristian Grummes omrejsende vandreforestillinger, og som kan være ugentligt tilbagevendende opvisninger gennem hele højsæsonen.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet kan realiseres ud fra forskellige konstellationer, og der kan trækkes på de positive erfaringer fra sommeren 2022, hvor Grummes Teater besøgte Augustenborg med en vandreforestilling. Ansvar for vandreforestillingerne eller andre levende fortællinger i Hertugbyen tilfalder aktørerne selv.

Økonomisk blev forestillingen finansieret med støtte fra fonde, landdistriktspuljemidler, lokale midler samt brugerbetaling. Sønderborg kommune støttede med 50.000 kroner.

Økonomi og finansiering:

Det estimeres, at et lignende projekt som Grummes Teaters vandreforestillinger kan gennemføres for 150.000 - 300.000 kr. Der kan forventes billet-/entreindtægter.

Projektet kræver ikke yderligere økonomi til drift eller vedligeholdelse, da en vandreforestilling ikke kræver scene eller andre faciliteter.

H.4 Museumsformidling på Augustenborg Slot

Projektbeskrivelse:

På Augustenborg Slot skal de helt særlige hertugfortællinger formidles – de unikke fortællinger om hertughoffet og deres samtid, der ikke formidles andre steder, og som understøttes og styrkes af den fysiske tilstedeværelse på slottet. Helt oplagt vil det være at fokusere på fortællingerne om hertugernes søgen og stræben mod en intellektuel og kulturel elite inden for bl.a. gejstlighed, litteratur, digterkunst, billedkunst og musik. Til den særlige hertugfortælling hører også slægtskabet med nutidens kongehuse i Europa, der både forklarer og trækker tråde til Augustenborgernes position. Projektet er dermed et formidlingsprojekt om hertugerne som historiske personer og deres betydning som velgørere i europæisk kontekst.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet kræver adgang til slottet og dermed dialog med Bygningsstyrelsen samt samarbejde med Museum Sønderjylland om den nye formidling af den særlige hertugfortælling.

Økonomi og finansiering:

Der skal skabes en udstilling, der afhængig af udformning estimeres til 100.000 - 500.000 kr.

Afledt årlig drift anslås til 1.000 - 5.000 kr.

H.5 En unik oplevelse af landskabet: Kildebaseret historisk skov- og landskabsvandring

Projektbeskrivelse:

Slotsparken, skoven og det omkringliggende landskab er en helstøbt og unik oplevelse, der skal udfoldes som en egentlig historisk skov- og landskabsvandring. Noget af det, der vil gøre en sådan vandring helt enestående er, at den kan opleves på samme måde, som det beskrives af C.C.L. Hirschfeld i hans bog om havekunsten fra 1780'erne. Bogen er i dag kilde til, hvordan parken har set ud, og vandringen kan således finde sted ud fra en historisk kilde. Det er ganske unikt, at en vandring gennem park, skov og landskab kan opleves i vores samtid over 200 år efter, den er nedfældet.

Parken kan dog ikke helt opleves en-til-en, som den beskrives, da parkanlægget nærmest slottet ikke længere er opdelt i parterre, ligesom de over 200 år har rykket lidt ved stier osv. Men lindealleer, det omkringliggende landskab og udsigtspunkter som bakketoppen Phillipsberg med udsigt over det landlige eksisterer fortsat. En del af de mange oprindelige anlæg er væk, men ved siden af Phillipsberg findes stadig resterne af en anlagt dam, hvor der muligvis den dag i dag findes udsatte krebs. En del af vandringen kan også omhandle skovens bestand af varierende arter, som ligeledes kan spores tilbage til hertugen og det oprindelige anlæg.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet kan hente inspiration fra andre historiske vandring og også fra Den Kongelige Køkkenhave, der har benyttet gamle optegnelser til at formidle og genskabe. Projektet kan ligeledes finde inspiration i formidlingen som benyttes ved Kongernes Nordsjælland.

Økonomi og finansiering:

Projektet estimeres til 5.000 - 20.000 kr.

Hertil årlig driftsudgift: 0 - 5.000 kr.

H.6 Byvandring

Projektbeskrivelse:

Byvandring i Hertugernes Augustenborg skal fortælle de gode historier og formidle forskellige temaer eller emner, der relaterer sig til byens historie. Det kan f.eks. være fortællinger om magtens iscenesættelse, hertugen i storpolitik, byens liv, livet ved hoffet og byens enestående arkitektur.

Som udgangspunkt for byvandringerne skal der dels udarbejdes manuskripter for de respektive vandring og dels etableres et "byvandringsskorp", der vil modtage oplæring i formidling og byvandring.

Manuskripterne kan udarbejdes af foreninger, borgere og lokalhistorisk arkiv. Endvidere kan projektet i dette led tilføjes økonomi, hvis der udarbejdes materiale i samarbejde med Museum Sønderjylland.

Byvandringsskorpset kan etableres i samarbejde med frivillige eller alternativt i samarbejde med private udbydere. Byvandring skal koordineres og tilbydes gennem turistkontoret i Sønderborg.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet kan hente inspiration fra byvandring i Christiansfeld. Ligeledes kan der med fordel hentes inspiration hos Den Kongelige Køkkenhave.

Der er i dag en borgergruppe i Augustenborg, der står for mindre byvandring, og som benytter materiale fra lokalhistorisk arkiv i formidlingen.

Økonomi og finansiering:

Der skal udarbejdes materiale, hvilket estimeres til 5.000 - 20.000 kr.

Der forventes en årlig driftsudgift på 0 - 5.000 kr.

H.7 Formidling af hertugelige huse og steder i slotsbyen

Projektbeskrivelse:

Genetableringen af Hertugernes Augustenborg vil genskabe den historiske bymidte i projektets zone 1. Her vil der således ikke være behov for yderligere formidling af, hvordan bymidten har set ud på hertugernes tid.

Men i projektets øvrige zoner forholder det sig anderledes. Her skal der i stedet skabes en stedsspecifik formidling af gader og huse anno 1780'erne. Dette kan gøres ved at placere gennemsigtige skilte ved f.eks. en gade, der viser det oprindelige gadeforløb som et lag oven på, hvordan det ser ud i dag – altså en visualisering af fortiden oven på nutiden. Et eksempel kunne være formidlingen af Stavensbølgade, der har været rammen om slotsbyens håndværkere.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med lokalhistoriske foreninger i Augustenborg. Projektet er tænkt som en visuel stedsspecifik formidling på samme måde som infotavler.

Økonomi og finansiering:

Materiale og grafisk arbejde estimeres til 400.000 - 500.000 kr.

Årlig driftsudgift: 2.500 - 5.000 kr.

H.8 Musikhistorisk event

Projektbeskrivelse:

Det er hensigten at skabe musikhistoriske events, der skal levendegøre og formidle hertugtidens musik i hertugens vante omgivelser. Dette skal ske gennem arrangementer, hvor slottet danner ramme om genopførelsen af musikstykker i kirken og havesalen. Her kan der opføres koncerter af bl.a. Bach, hvor historiske kilder dokumenterer en relation til Augustenborg. Koncerterne kan opføres som mindre kammerkoncerter.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Realisering af projektet kræver adgang til slottet. En alternativ løsning kan være at undersøge hvorvidt Augustiana kan fungere som venue til mindre musikarrangementer. Projektet kan indhente viden og inspiration fra afholdelsen af Den Kongelige Sommerballet. Ansvar for de musikhistoriske events tilfalder aktørerne selv.

Økonomi og finansiering:

Der forventes at kunne søge økonomisk støtte til arrangementet ved Sønderborg Kommune og der forventes at være brugerbetaling.

H.9 Bymodel i bronze som formidler af unik bystruktur

Projektbeskrivelse:

I mange byer med helt særlige byplaner finder man ofte en model af byen, der skaber overblik over og forståelse for den særlige bystruktur. Augustenborgs unikke barokke opbygning, der med de tydelige akser iscenesætter Augustenborg Slot og hertugens magt, er en byplan i særklasse. En bymodel vil tydeligt formidle den unikke historie og byplanlægning og derved gøre det lettere for turister og besøgende at orientere sig i byen og området.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune. Projektet skal sammentænkes med øvrige formidlingstilbud, ligesom en placering af bymodellen bør indtænkes i et af de byrum, der omdannes som en del af genetableringen af Hertugernes Augustenborg.

Økonomi og finansiering:

En bymodel støbt i bronze (2 m²) estimeres til 250.000 - 500.000 kr.

H.10. Genetablering af Kongebroen

Projektbeskrivelse:

I skoven, hvor den nordlige sti møder Første Allé, lå der oprindeligt en lang anløbsbro. Den fik sit navn, Kongebroen, da Frederik 7. besøgte Augustenborg i 1849 efter hertugens flugt. Der har altid været en vej ned til stedet, og broen blev sikkert anlagt af hertugen, fordi den netop her kunne føres næsten helt ud til sejlrenden, hvor der var en passende vanddybde for større skibe.

Siden blev Kongebroen anvendt af lystsejlere og fiskere, men da de efterhånden også fik plads ved havnen, var der kun nogle få både tilbage, og i dag er de fleste spor efter Kongebroen forsvundet.

En ny Kongebro ville give nem adgang for mindre både til bl.a. skulpturparken og Augustiana. En genetablering understøtter desuden en bedre adgang til og oplevelse af naturen og vandet omkring Augustenborg.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med Naturstyrelsen.

Projektet bør indgå i udviklingen af naturområderne omkring Augustenborg.

Det bør overvejes om projektet kan realiseres i sammenhæng med projektet om Tursejlad på Augustenborg Fjord som en landgangsbro for turbåden.

Økonomi og finansiering:

Anlæg af en mindre bro estimeres til 400.000 - 500.000 kr.

SPOR 2 - KULTUR

K.1. Kunsthåndværksfestival i Augustenborg

Projektbeskrivelse:

Udvikling af en tilbagevendende kunsthåndværksfestival i samarbejde med byens kunstneriske institutioner, der skal fremhæve og udforske det særligt unikke ved kunsthåndværket. Det er en festival, der hylder håndværket i kunsten og kunsten i håndværket. Festivalen understøtter to værdifulde miljøer i Augustenborg, nemlig byens særlige kunst og håndværk, der sammen gør kunsthåndværket til et spændingsfelt fyldt med oplevelser. Samtidig kan festivalen udforske og udfolde den kunstneriske forbindelse mellem nutidens kreative kunstmiljø i Augustenborg og hertugernes historiske Augustenborg, hvor hertughoffet var datidens kulturelle og kunstneriske first movere.

Festivalen kan byde på mange oplevelser som f.eks. temaevents, udstillinger, master classes, kreative værksteder, besøg hos kunstnere i åbne værksteder, workshops og lignende tiltag. Projektet kan skaleres op og ned og afhænger i høj grad af markedsføring og ambitionsniveau. Det er dog målet, at festivalen skal være med til at højne Augustenborgs status som områdets kulturelle fyrtårn og henvende sig til såvel turister som kunstmiljøer i Danmark og Nordtyskland.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Kunsthåndværksfestivalen tager udgangspunkt i, at Augustenborg rummer tre kunst- og kulturinstitutioner, der i samspil kan arrangere, markedsføre og invitere til festivalen. Festivalen forudsætter, at der stilles med ressourcer fra samtlige kunst- og kulturinstitutioner, der kan indgå i fælles organisering og projektledelse af festivalen. Ligeledes bør der samarbejdes med Destination Sønderjylland om at nå de ønskede målgrupper, ligesom der skal være en nær dialog med kommunens kultur -og erhvervsforvaltning.

Økonomi og finansiering:

Budget er endnu ikke fastlagt.

Planlægning, markedsføring og eksekvering af en Kunsthåndværksfestival vil foruden bidrag og indsats fra de tre kulturinstitutioner kræve tilskud via evt. fondssamarbejde eller kommunalt tilskud, ligesom der vil være behov for frivillige kræfter til at gennemføre festivalen. En del af udgifterne kan dog forventes at blive dækket via billetsalg o.lign.

K.2 Infotavle for kulturtilbud på dæmningen

Projektbeskrivelse:

Ligesom der i Sønderborg, Nordborg og Gråsten er opsat en lystavle ved ankomsten til byerne, ønskes en tavle ved dæmningen i Augustenborg. Lystavlen skal benyttes til at informere borgere, besøgende og turister om begivenheder, events og andre kulturelle arrangementer, som afholdes i byen

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.
For at realisere projektet skal der gives tilladelse fra relevante myndigheder ift. opsætning af lystavle.

Projektet kræver udover den fysiske etablering af skiltet også en koordinering og forankring bagved, hvor det f.eks. er nødvendigt at sikre lokalt forankret administration af projekt og infotavle.

Økonomi og finansiering:

Opsætning af lystavle estimeres til kr. 100.000.

K.3 Kort og folder over Hertugernes Augustenborg

Projektbeskrivelse:

I dag er det svært for turister at navigere rundt i Augustenborgs historiske bymidte. Dermed er det også svært at finde vej og danne sig et overblik over byen. Hvor de fleste formår at komme frem til slot og park, finder få frem til kunstinstitutionerne i parken. Derfor er der behov for at genbesøge noget af det materiale, der blev lavet i anledning af bystrategien for Augustenborg. Her var hensigten at udarbejde et kunstnerisk kort samt en folder over byen, slottet, parken og skoven.

Disse foldere og kort har været tilgængelige flere steder i byen, men er i dag utidsvarende. Det giver udfordringer for byens aktører, der enten ikke fremgår eller ikke længere eksisterer. Der skal derfor arbejdes med en modernisering af folder-materialet i små oplag, der gør det muligt at bearbejde indholdet. Ligeledes kan der skiftes kort på opsatte skiltestandere, der viser, hvor man befinder sig, og hvor de forskellige oplevelser gemmer sig. En del af denne wayfinding kan betragtes som midlertidig, da byen efter en omdannelse kræver anden form for skiltning.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet kræver et samarbejde med de lokale institutioner, hvor omdrejningspunktet forventes at være kunsten, slottet og parken.

Økonomi og finansiering:

Projektet estimeres til 40.000 kr.

K.4 Opdatering af infoskilte

Projektbeskrivelse:

I Augustenborg er der lidt af en skilteskov med bl.a. infoskilte, der henviser til steder i byen, som ikke længere eksisterer. Endvidere henviser skiltene i dag til oplevelser med ikoner og ikke tekst. Dette er problematisk, da flere ensartede tilbud befinder sig i samme område, hvorfor de ikke nødvendigvis opdages.

Utidssvarende skilte bør derfor nedtages, og i forlængelse heraf skal det afklares, hvordan der skal skiltes med anvisningsskilte til de aktuelle oplevelser i byen. I sammenhæng med projektet skal det ligeledes overvejes, hvordan og hvorledes der henvises til parkering, og hvordan anvisningsskiltning fremadrettet ønskes benyttet i byen.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.
Før projektet kan igangsættes, skal det undersøges, om skiltene er omfattet af vejvisningsloven, eller om der kan opsættes henvisningsskilte af anden karakter.

Økonomi og finansiering:

Projektet estimeres til 20.000 kr.r.

K.5 By-kalender

Projektbeskrivelse:

For at sikre at arrangementer i Augustenborg kommer bredt ud på tværs af foreninger til byens borgere, besøgende og turister, skal der udarbejdes en digital by-kalender, der dels kan samle arrangementer og dels sikre tværgående dialog mellem byens mange aktører.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med foreninger. For at realisere projektet er det nødvendigt at afklare værtskab, brugerrettigheder, vedligehold af kalenderen m.m.

Økonomi og finansiering:

Indarbejdelse af kalender på eksisterende side estimeres til 20.000 kr.

Hertil en årlig driftsudgift på 10.000 - 20.000 kr.

K.6 Lysfestival

Projektbeskrivelse:

Kunsthallen Augustiana og Augustenborg Project arbejder på at afholde en lysfestival i de mørke måneder. Tanken er at opsætte lysskulpturer i parkerne. I den sammenhæng kan der være behov for at underbygge initiativet med et elnet til parken m.m.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med private aktører og evt. foreninger. Opsætningen af lysskulpturer kan kræve tilladelse fra forskellige myndigheder. Indhentning af tilladelser skal igangsættes så snart, rammen for initiativet ligger klar.

Økonomi og finansiering:

Sikring af strøm til lysfestival i parken samt et eller flere skilte til formidlingen af eventet estimeres til 40.000 kr.

Selve lysfestivalen forventes finansieret i et partnerskab. Der kan evt. forventes billet-/entrebetaling afhængigt af hvordan arrangementet løber af stablen.

K.7 Pavillon

Projektbeskrivelse:

En smuk pavillon foran slottet vil have en tydelig historisk reference til hertugens tid. Pavillonen kan genskabes og opføres som et ekstra udstillingssted eller tehus, hvor der kan afholdes selskaber med udsigt over parken og fjorden. Derudover kan pavillonen også benyttes som scene for kunstner-talks, digtoplæsning o.lign. Byens borgere har udvist stor interesse for en pavillon, der kan tilføre nyt liv til parken. Er det ikke muligt at opsætte en pavillon i forbindelse med slottet, kan der findes en alternativ placering i nærhed til Augustiana.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Pavillonen opsættes i forbindelse med Hertugernes Augustenborg og administreres af Augustiana. Opsætningen af en pavillon kræver tilladelse fra relevante myndigheder, herunder Kystdirektoratet. En pavillon skal derfor indgå som en del af den samlede plan for parken.

Økonomi og finansiering:

Pavillonen estimeres til 100.000 - 200.000 kr.

K.8 Formidling af H.C. Andersen i slotsparken

Projektbeskrivelse:

Den historiske reference til H.C. Andersens ophold i Augustenborg er veldokumenteret, og et ganske særligt lindetræ i slotsparken har fået titlen H.C. Andersens Lind. Dette træ væltede dog desværre under en storm i 2021, og der er kun få levende rester tilbage af linden. H.C. Andersens besøg hos og tilknytning til hertugen i Augustenborg er spændende og indeholder mange lag. Derfor bør det undersøges, hvordan dette kan formidles meget synligt, hvad end det drejer sig om en genplantning af linden, eller om det ville give mening at opsætte en skulptur eller lignende.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune. Uanset hvilke formidlingsløsninger der vælges, skal det samstemmes med den samlede plan for parken. Ydermere kan projektet kræve myndighedstilladelse.

Økonomi og finansiering:

Formidlingsprojektet estimeres til 50.000-150.000 kr.

SPOR 3 - NATUR

N.1. Blomsterlaug

Projektbeskrivelse:

Der er fra mange sider ønske om, at Augustenborg igen kan få en blomstrende slotspark, og der er i denne forbindelse også fremkommet ønske om etablering af et blomsterlaug. Indsatsen har derfor til formål at kortlægge, hvordan der igen kan komme blomster i parken og samtidig skabe et stærkt lokalt fællesskab omkring det.

Projektet skal indledes med en event, der kan kick-starte idéen om blomster i parken, hvor byens borgere med grønne fingre får mulighed for at bidrage og deltage i fællesskabet omkring den blomstrende slotspark. Eventen er således en hands-on event. Eventen skal samtidig skabe opmærksomhed om muligheden for etablering af et blomsterlaug som forsøgsordning.

Eventen og på sigt et blomsterlaug er en måde, hvorpå byens borgere kan dyrke et fællesskab og være med til at tage ejerskab for udviklingen af Hertugernes Augustenborg – på samme måde som den oprindelige slotsbys befolkning havde en tæt relation til slottet og slotsparken. Projektet er samtidig en mulighed for at skabe en oplevelse, hvor blomster i parken kan give synlighed og flere besøgende i byen.

Blomsterlauget kan på lang sigt være med til at sikre tilplantning og vedligehold af bede o.lign. i et omfang, der er med til at understøtte en blomstrende slotspark. Dvs. for de forskellige sæsoner enten luge, sætte løg eller trimme beplantning.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune og frivillige borgere.

Projektet tager udgangspunkt i, at der i Augustenborg er lokale frivillige, der ønsker at bidrage til en blomstrende slotspark i Augustenborg. Det er tanken, at et evt. blomsterlaug skal arbejde tæt sammen med kommunen om parken og parkens forskellige sorter og arter enten ud fra en historisk reference eller en nyfortolkning af, hvad der opfattes som hertugeligt.

Stiftes blomsterlauget som lokal forening, der vil søge om kommunalt tilskud, skal der være opmærksomhed på krav til organisering, vedtægter mv. Foreningens medlemmer og bestyrelse er ansvarlige for udviklingen og driften af blomsterlauget.

Økonomi og finansiering:

Event og opstart af blomsterlaug som forsøgsordning estimeres til 50.000 kr.

N.2 Laksebær

Projektbeskrivelse:

Det smukke, spiselige laksebær findes i Augustenborg skov, men er ikke en hjemmehørende art i den danske natur. Det er med stor sandsynlighed en plante, som hertugen har taget med til sin prydhave i slotsparken. Selvom laksebær ikke hører hjemme i de danske skove, vil det give mening at reintroducere bærrerne til parken, hvor planten skal styres og indgå i nye bede. Det skal være med til at illustrere fortællingen om hertugens grønne rum, og hvordan man i datiden brugte sjældne og eksotiske arter for at iscenesætte hertugmagten.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet skal indtænkes i en større sammenhæng omkring parken. Da bærrer ikke er en hjemmehørende art, bekæmpes den som en invasiv art på Naturstyrelsens arealer, der er udpeget som urørt skov. Derfor skal der indgås aftale herom med Naturstyrelsen.

Økonomi og finansiering:

Projektet indarbejdes i en større plan for parken – økonomien for anlæg og drift er derfor en del af projektet for Slotsparken. Udgifter forbundet med at tilføre laksebær i parken anslås til 2.000 - 5.000 kr.

Endvidere anslås driftsudgifter til 0 - 1.000 kr.

N.3 Tydeliggørelse af akser i skoven

Projektbeskrivelse:

I Augustenborg skov er der tre akser, der er et element helt tilbage fra anlæggelsen af den barokke by. Idealet med barokke anlæg var at iscenesætte magten, altså hertugen, og herigennem blev akser brugt som et arkitektonisk element for at underbygge hierarki og rang.

At akserne i dag stadig fremstår i skoven, er væsentlig for forståelsen af byen og områdets struktur. Derfor er det vigtigt, at træerne i skoven stynes og klippes, så akserne fremstår skarpe. Akserne har i dag forskudt sig, og målet er, at akserne rettes op visuelt, så de kan opleves mere retvisende. Akserne og lindealléerne kan evt. bearbejdes til at fremstå med hver deres karakter, der underbygger forskellige oplevelser. Der er stor interesse for og opbakning til projektet blandt byens borgere.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune, borgere og Naturstyrelsen.

Projektet kræver dialog med Naturstyrelsen, der ejer skoven og dermed alléerne, der danner akserne. Da hensigten er at bearbejde akserne og alléerne til forskellige udtryk, kræver de forskellige typer af pleje. Der lægges op til at skabe et lokalt fællesskab om plejen, der f.eks. kan omfatte pasning af lindealléer i skoven og en tilbagevendende begivenhed/tradition omkring klipning af stødsrud.

Økonomi og finansiering:

Realisering af opretningen af akser i skoven estimeres til 500.000 - 700.000 kr.

Der anslås endvidere en årlig driftsudgift på 0 - 10.000 kr.

N.4 . K æ r e s t e - s t i

Projektbeskrivelse:

I overgangen mellem slotsparken og den gamle æblehave nord for, er der en stiforbindelse, som er omhyllet af kratlignende bevoksning. Denne overgang kan være med til at berige oplevelsen af at færdes i området, da den kan stå i kontrast til slotsparkens åbne vidder. For at oplevelsen af stien kan bidrage positivt til området, skal der ryddes op i underskoven, så karakteren bliver mindre kratagtig, og stien derved fremstår tydeligere i sin struktur.

Desuden kan stien bearbejdes til flere oplevelser, hvor den nærmest slottet styres, og desto længere man bevæger sig ud, desto mere åbnes der op for udsyn til henholdsvis den gamle æbleplantage mod nord og vandet mod syd.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet indtænkes i en større sammenhæng omkring parken, men kan også realiseres som et mindre, selvstændigt projekt. Stien ligger i dag placeret nord for slotsparken og afskærmes i sin østlige del af parkanlæggets bølgehæk med mindre niches. Projektet har imidlertid stor betydning for forbindelsen til hertugens gamle æblehave og de senere hospitalsbygninger, der i dag huser Augustenborg Project. Ligeledes fører stien til en af parkens gamle havemure og Augustiana. Projektet bør derfor indgå i tæt dialog med forskellige parter om, hvordan der kan skabes forbindelser på tværs af stiens forløb.

Økonomi og finansiering:

Projektet skal sammentænkes med en større plan for parken, men realiseringen af projektet estimeres til 20.000 kr.

Hertil årlig driftsudgift på 0 - 5.000 kr.

N.5. Fugletårn

Projektbeskrivelse:

Den bynære natur ved Lillehav og Mjang Dam byder på et rigt fugleliv. Der er nyligt etableret en stiforbindelse om den sydlige del af Lillehav. I den forbindelse er der opstået ønske om at udbygge den naturmæssige oplevelse i nærheden af denne rute og samtidig give mulighed for at formidle landskabet i forhold til hertugens virke. Projektet har til hensigt at opføre et fugletårn, der kan give natur- og kulturformidling om stedet og dæmningerne samtidig med, at der skabes et unikt kig til fuglelivet i området.

Et vigtigt aspekt af projektet er, at der skabes et formidlingssted som meroplevelse langs Lillehavstien, som kan inspirere til at opleve naturen og dyrelivet. Ved at samarbejde med borgere og naturforeninger skabes et unikt tilbud for byen.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune, Hertugbyens Udviklingsforum og Dansk Ornitologisk Forening. Projektet er beskrevet, og der pågår dialog med Sønderborg Kommune om mulig placering og tilladelser.

Økonomi og finansiering:

Projektet omkring fugletårnet estimeres til kr. 300.000 kr.

Hertil årlig drift på 0 - 5.000 kr.

N.6 Kanosejlads på Strømmen og i Lillehav

Projektbeskrivelse:

Idéen om kanosejlads omkring Augustenborg er inspireret af kanosejladsen på Gudenåen. Målet er at skabe rammerne for sejlads på Strømmen og i Lillehav. Strømmen strækker sig fra Brovolden ved Krumom til sivskoven ved Mjang Dam. I vikingetiden kunne man sejle helt ind til Brovold og videre til Mjang Dam, som var en bred inderfjord. Lillehav opstod først senere, da hertugerne anlagde to dæmninger. I hertugtiden, og indtil Lillehav blev vildtreservat i 1971, har der været sejlads på Lillehav. Det er i dag muligt at sejle på Strømmen, men det er det ikke på Lillehav.

Projektet skal undersøge og skabe adgang til dette vand for offentligheden. Ved at åbne for sejlads på Lillehav opstår der et større sejlbart område, som inviterer til en helt ny oplevelse af vådområderne omkring Augustenborg. Dette kan f.eks. være i form af endagsture fra Brovold via Strømmen.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet afhænger af, hvorvidt det er muligt igen at opnå tilladelse til kanosejlads på vandene omkring Augustenborg, primært Lillehav, der i mere end 50 år har været vildtreservat.

På den østlige side af Lillehav findes et mindre græsareal, der kan benyttes som slæbested for kanoer. Indkøb og udlejning af kanoer skal løftes af privat initiativ eller en forening.

Økonomi og finansiering:

Et areal med flydebro til håndtering af kanoer eller en lignende løsning estimeres, afhængig af udformning, til 100.000 kr.

Årlige driftsomkostninger estimeres til 1.000 kr.

Det vurderes at koste en privat aktør 75.000 - 100.000 kr. at indkøbe 5 - 8 kanoer. Der ville kunne udstedes tilladelser til sejladsen på Lillehav. Projektet er inspireret af sejladsen der foregår på Gudenåen.

N.7 Forskønnelse af dæmningen

Projektbeskrivelse:

Projektet omfatter udarbejdelse og siden implementering af en plan for gentænkning og forskønnelse af dæmningen med særligt fokus på at sikre oplevelsen af Lillehavstien. Dæmningen skal ydermere anskues som en del af byrummet og ankomstareal for byens besøgende.

Projektet arbejder med flere greb, herunder trafiksikkerhed og forskønnelse af dæmningen. F.eks. vil det omfatte beplantning, der f.eks. kan omfatte en allé med træer som historisk reference for byen. Desværre er der efter etableringen af Lillehavstien opstået en uheldig overgang, da gående skal krydse cykelstien, hvor der køres med høj fart, og der er endvidere dårlige oversigtsforhold. Gentænkning af dæmningen kan være med til at løse dette problem.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Der kan være behov for, at projektet afventer en trafikanalyse for Augustenborg, hvor dæmningen har forskellig anvendelse og indretning.

Økonomi og finansiering:

Omlægning af cykelsti og fortov samt etablering af grønne arealer estimeres til 1.000.000 - 1.300.000 kr.

N.8 Grøn profil

Projektbeskrivelse:

Projektet har til formål at skabe en grøn profil for Hertugernes Augustenborg. Projektet kan bedst beskrives som en designmanual for byens beplantning. Kulturmiljøet og historien er for Augustenborg et vigtigt element i fortællingen om byen og dens historie. Det grønne element i gader, i parken, i skoven, på pladser, i grøfter samt andre små grønne pletter er et væsentligt fundament for, hvordan kulturmiljøet opleves. For at kulturmiljøet opleves sammenhængende, kan der arbejdes med typer af beplantning, der indarbejdes i byens grønne rum. Projektet vil dermed øge den æstetiske værdi samt styrke Augustenborgs profil.

Den grønne profil udarbejdes som et formidlingsdokument, der skaber overblik over, hvordan der kan arbejdes med beplantning i Hertugernes Augustenborg. Den grønne profil kan derfor være med til at pege på en række principper for beplantning, som kan skabe sammenhænge i hele kulturmiljøet.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Den grønne profil og den kommende designmanual for Genetableringen af Hertugernes Augustenborg skal gensidigt forholde sig til hinanden.

Økonomi og finansiering:

Udarbejdelse af den grønne profil estimeres til 80.000 kr.

N.9 Vandrerute på ø-hagen

Projektbeskrivelse:

Projektet har til hensigt at tydeliggøre et mindre stiforløb, der udgår fra Ny Stavensbøl og løber rundt om næsset og ind mod skoven. Gennem projektet formidles en natursti med en unik udsigt over Augustenborg Fjord, som følger strandbredden rundt på hele spidsen af Ny Stavensbøl. Her kan man få adgang til vandet og naturen, der på næsset giver mulighed for at opleve både overdrev og strandeng. Ruten er med sin varierede natur et oplagt sted, hvorfra man kan opleve fuglelivet. Vandet rundt om næsset er flere steder lavt og oplagt til lystfiskeri.

Selve stien tænkes ikke egentligt etableret, men kun formidlet og skiltet, da ruten skal tage mest muligt hensyn til naturen. Projektets primære greb handler således om at sikre formidling og skiltning af stien, hvor den evt. forbindes med Augustenborgstien.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Økonomi og finansiering:

Formidling og skiltning af sti estimeres til 50.000 kr.

N.10 Strandpark

Projektbeskrivelse:

På trods af nærheden til vandet savnes i dag adgang til en badestrand med tilhørende parkeringsmuligheder. Derfor har projektet til hensigt at skabe en strandpark, hvor det primære fokus er at skabe tilgængelighed for alle. En strandpark skal hermed understøtte friluftaktiviteter for f.eks. surfere, kystfolkere og badegæster. Projektet kigger mod den delvist eksisterende vende- og p-plads ved Ny Stavensbøl, hvor der som udgangspunkt er ønske om at anlægge en strandpark og et større p-areal. Strandparken skal konkret sikre tilgængeligheden til vandet for alle, herunder barnevogne og kørestolsbrugere. Biladgangen er særlig vigtig, da den er med til at sikre en mere handicapvenlig adgang til kysten.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Projektet kræver indretning af et større areal med faciliteter som f.eks. grill- og siddeområder og tilhørende parkering. Projektet kræver myndighedstilladelser og muligvis køb/leje af et mindre areal.

Projektet afhænger af tilladelser og brugsret over areal.

Økonomi og finansiering:

Projektet estimeres til 500.000 - 1.500.000 kr.

Hertil årlig driftsudgift på 5.000 - 10.000 kr.

N.11 Aktiviteter på fjorden

Projektbeskrivelse:

Projektet beskæftiger sig med aktiviteter på fjorden og tilgængeligheden til dem. Det skal kortlægge, hvordan faciliteter til vand-adgang kan udvikles og optimeres til gavn for både borgere og turister. I skoven findes der i dag aktiviteter som vandskikklub, roklub samt badehuse og ved havnen er der sejlklub. Som en del af projektet skal muligheden afsøges for sejlads med turbåde til og fra Augustenborg. Det samme gælder bådudlejning i stil med Københavns små el-både eller cykelbåde. Der skal således indtænkes aktiviteter, der kan styrke oplevelsen af Hertugernes Augustenborg fra vandsiden.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Der kan med fordel tages højde for projektet i forbindelse med udviklingen af Augustenborg havn, da projektet kan have stor relevans for denne proces. Det forventes, at den del af projektet, som omhandler bådudlejning og tursejlads, skal løftes af private aktører, initiativer eller foreninger.

Økonomi og finansiering:

Økonomien afhænger af den endelige udformning af projektet og kan f.eks. omfatte broanlæg o.lign., der kan være forudsætning for aktiviteterne til vands.

Projektet forventes at kunne realiseres for 500.000 kr.

N.12 Lillehavstien med kig over Lillehav og oplevelser

Projektbeskrivelse:

Projektet har til hensigt at optimere udsynet og skabe oplevelser rundt om Lillehavstien med kig til vandet og dyrelivet. Områdets dyreliv og varierede natur rummer et stort potentiale for at se mange særlige fugle.

Selve stien er etableret, men der savnes flere steder kig til vandet for at give oplevelse af, at man færdes langs Lillehav. Samtidig kan det undersøges, om det er muligt at anlægge en smule beplantning på dele af stiens sydlige spors sydside, der grænser op til mark og omfartsvej.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune og foreninger.

For at projektet kan realiseres, skal der søges om tilladelser, og muligheder og begrænsninger skal afdækkes, idet området er udpeget som vildtreservat.

Økonomi og finansiering:

Formidling, skiltning samt bearbejdning af beplantning med mindre kig til vandet ved stien estimeres til 5.000 - 20.000 kr.

N.13 Oplevelser i, på og ved Mjang Dam

Projektbeskrivelse:

I de senere år er der gennem et naturprojekt opstået en rigere og vildere natur ved Mjang Dam. Projektets formål er at udbygge Alsstien til også at omfatte Mjang Dam, idet stien allerede går tæt ved dammen. Udbygningen af stien skal sikre offentlighedens adgang til den unikke natur, hvor sivskoven og områdets rige dyreliv kan opleves.

Endvidere er området en del af hertugfortællingen, hvor Mjang Dams østlige ende støder op til Gammelgård, der har været en del af hertugens besiddelser. Projektet har til formål at skabe den unikke oplevelse ved Mjang Dam ved at etablere et stisystem delvist bestående af en træbro, der som en boardwalk gør det muligt at krydse en del af området i den ellers sumpede sivskov. Endvidere kan der etableres madpakkesteder samt mindre fugleskjul.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune og Naturstyrelsen i samarbejde med en eller flere fonde samt øvrige friluftaktører og interesseorganisationer.

Projektet kræver tæt samarbejde med områdets grundejere og Naturstyrelsen. Ligeledes er nærmere beskrivelse nødvendig, før der kan indgås dialog med interessenter.

Økonomi og finansiering:

Projektet estimeres til 2.000.000 - 2.500.000 kr.

N.14 Naturformidling i Augustenborg skov, park og fjord

Projektbeskrivelse:

Projektet har til formål at samarbejde med Sønderborg Kommunes naturvejledere i formidlingen af Augustenborgs natur. Det er således ønsket, at Augustenborg skov, park eller fjord bliver et af de steder, hvor der fremadrettet arbejdes med levende naturformidling på stedet – ganske som det kendes fra andre steder i kommunen, hvor naturvejlederne rykker ud og formidler ved bl.a. strandene. Naturvejledningen kan f.eks. tage udgangspunkt i skoven og parken i Augustenborg, der har rummet et skiftende ideal af tæmmet og utæmmet natur. Også det særlige vand i fjordvigen og betydningen af dæmningen som et miks af det salte og ferske vand egner sig godt til formidling. Det vil være oplagt at afholde familiearrangementer med udgangspunkt i den biodiversitet, der kan ses og opleves i Augustenborg. Der kan både arbejdes med enkeltstående begivenheder og faste formidlingsindsatser i højsæsonen.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet kræver samarbejde med Sønderborg Kommunes naturvejledere, frivillige og øvrige interessenter.

Økonomi og finansiering:

Projektet estimeres til 10.000 kr.

N.15 Egernfremmende initiativer

Projektbeskrivelse:

Det har alle dage heddet sig, at det røde egern ikke findes på Als. Hvorvidt dette er sandt eller blot en skrøne er uvist, hvilket også gælder for fortællingen om, at hertugen skulle have haft eksotiske dyr som f.eks. aber i parken. Dog ved vi med sikkerhed, at parken har haft voliere med påfugle og andre særlige fugle.

Det er også ganske sikkert, at det røde egern i dag kan opleves flere steder på Als, herunder også i Augustenborg skov og park. Også i parken ved Augustiana er der observeret en mindre bestand af egern. Dette er med til at give en naturmæssig oplevelse, som er lidt udover det sædvanlige, og som særligt tiltrækker børnefamilier og naturinteresserede. De egernfremmende initiativer kan f.eks. omfatte etablering af egernvenlige beplantninger, redekasser, foderkasser mv. og kan også være med til at understøtte fortællingen om både dyreliv og tidligere tiders mere eksotiske dyrehold i parken. Som en del af indsatsen udarbejdes mindre formidlingstiltag omhandlende initiativet og generel information om egern i området.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Projektet kan realiseres i samarbejde med lokale spejdere eller Augustenborg Skole. Som et alternativ kan projektet realiseres i samarbejde med Augustiana, hvor opgaven med at skabe levested for egernet kan tilgås som et kunstprojekt.

Planter, der plantes i parken og skoven, skal naturligvis samstemmes med den øvrige plan for parken.

Økonomi og finansiering:

Initiativerne kan skaleres, men vil umiddelbart være forholdsvis små og simple at udføre. Det betyder også at omkostningerne vil være af en beskeden karakter. Estimeret pris for igangsættelsen af initiativerne er 10.000 kr.

N.16 Træplan

Projektbeskrivelse:

Augustenborg kulturmiljø byder på en række særlige træer, hvoraf de fleste er plantet i hertugens tid. I dag er disse træer fuldvoksne og mange er ved at have udlevet deres storhedstid og vil de kommende år blive angrebet af svampe eller på anden vis gå til.

Træerne har stor betydning, da de er plantet og tænkt som en del af et samlet anlæg i Augustenborg. Derfor er det nødvendigt at forholde sig aktivt til træerne på samme måde som den øvrige del af kulturmiljøets arkitektur. Det betyder, at der skal laves en plan for, hvordan træer i Augustenborg by og park fremadrettet skal håndteres ift. vedligehold. Ved at tage udgangspunkt i de enkelte træer eller grupper af beplantning kan det håndteres og tydeliggøres, hvordan det gribes an, når de fuldvoksne træer ikke længere kan stå. I nogle tilfælde vil fældning og genplantning være nødvendigt for, at den levende del af kulturmiljøet kan opretholdes og bevares.

En træplan vil definere, hvordan man håndterer udvalgte betydningsfulde træer, men også en eventuelt kommende træbeplantning i forbindelse med en evt. genetablering af særlige arkitektoniske elementer, som f.eks. alléer langs vejforløb.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Økonomi og finansiering:

Træplanen og den kortlægning, den vil omfatte, estimeres til 50.000 kr.

N.17 Blomstrende lund

Projektbeskrivelse:

Projektet har til formål at skabe en sæsonbetonet oplevelse i form af en lille lund af blomstrende træer i eller i nærheden af slotsparken. Natur- og kulturoplevelsen har delvis reference til træer, der har været plantet i hertugens tid. Projektet bidrager således til en særlig oplevelse af kulturmiljøet. En mulig placering kunne f.eks. være ved færgeløbet syd for slottet eller i nærheden af Augustiana.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Projektets realisering afhænger af en samlet plan for parken eller valg af en alternativ placering.

Økonomi og finansiering:

Lunden af kirsebærtræer estimeres til 100.000 - 150.000 kr.

SPOR 4 - TURISME OG ERHVERVSUDVIKLING

TE.1. Fødevarer-hub for udvikling af lokale fødevarer og gastronomiske oplevelser

Projektbeskrivelse:

Projektet skal samle lokale initiativer og bidrage til en lokalforankret udvikling af et gastronomisk Augustenborg. Målet er at etablere et lokalt fødevarerfællesskab, hvor der både kan arbejdes med lokal branding og terroir-forståelse, tiltrækning af nye fødevareraktiviteter, producenter og restauranter samt produktudvikling.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Der nedsættes en lokal arbejdsgruppe i Augustenborg af lokale interessenter, der kan søge midler til etablering af en forening eller et netværk. Der hentes inspiration i Handleplan for Fødevarer 2019-2021, hvor der er fokus på facilitering af flere fødevarerrelaterede udbud og oplevelser. Foreningen/netværket kan indgå i samarbejde med bl.a. Sønderborg Kommunes forvaltning for kultur og turisme samt venues og turist- og rejsebureauer.

Økonomi og finansiering:

Opstart af netværk: Ca. 50.000 kr.

Udgifter til opstart af netværket forsøges dækket gennem fonde eller kommunalt tilskud.

Efter opstart og realisering forventes ingen yderligere driftstilskud, da fødevarerfællesskabet forventes at blive finansieret gennem medlemskaber, ligesom der kan søges fonde eller anden kommunalt tilskud til større tiltag og efter behov.

TE.2 Tursejlad på fjorden

Projektbeskrivelse:

Augustenborg Fjord går helt ind i hjertet af byen, og oplevelsen af parken, skoven og slottet er unik fra vandet. Samtidig efterspørger turister i Sønderborg generelt muligheden for at opleve området fra vandsiden, f.eks. via mindre bådture. Det vil det være givtigt for Augustenborg og turistpotentialet i byen at sikre turisterne adgang til ture på vandet. Derfor er det ønskeligt, at en eller flere kommercielle aktører vil udvikle bådture og lignende aktiviteter i Augustenborg.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med aktører.

Projektet skal koordinere og facilitere en dialog omkring muligheden for tursejlad på fjorden og evt. sikre indarbejdelse af projektet på havnen.

Økonomi og finansiering:

Projektet afhænger af, hvorvidt der skal ydes tilskud til formidling, driftstilskud eller lign.

Projektet estimeres til 5.000 - 100.000 kr.

TE.3 Bryllupsbyen Augustenborg

Projektbeskrivelse:

Augustenborg by, slottet og parken rummer stort potentiale for at styrke Augustenborgs profil som bryllupsby og lokal go-to destination. Hertugens slot og park fungerer som det perfekte venue for bryllupper, hvor en målrettet indsats kan understøtte nye og eksisterende erhverv i byen. Dette vil både gavne bryllupsturismen, borgere og andre med tilknytning til området, som ønsker at blive viet i Augustenborg.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med aktører.

For at kunne realisere projektet er det vigtigt, at der koordineres og faciliteres dialog mellem aktørerne for at konkretisere mulighederne.

Økonomi og finansiering:

Projektet estimeres til 20.000 - 40.000 kr. .

TE.4 Sammenhængende hertug-vandrerute i landskabet

Projektbeskrivelse:

Projektet har til formål at etablere en hertug-vandrerute ud i landskabet omkring Augustenborg, f.eks. i Dyrehaven, som engang var i hertugens besiddelse. Projektet skal kortlægge de steder, der gør det spændende at ankomme til byen ude fra landskabet. Projektet skal således koble flere af de forskellige oplevelsesmuligheder i området sammen til en større vandrerute.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med private og kommercielle friluftsjaktører.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at området, hvor vandreruten ønskes etableret, flere steder er beskyttet natur.

Økonomi og finansiering:

Formidling, skiltning samt etablering af mindre stisystem til at skabe et netværk af stier, der er forbundet og tilsammen kan udgøre en vandrerute i landskabet estimeres til 260.000 - 520.000 kr.

TE.5 Formidlingsfilm om Augustenborg

Projektbeskrivelse:

Indsatsens formål er at producere film med små kapitler, der belyser både Augustenborgs smukke natur, spændende historie og enestående kulturarv. Filmene skal således fortælle og formidle det unikke, som Augustenborg rummer.

Filmene kan evt. vises på mini-museet, på en digital infotavle eller som formidling og branding af byen på digitale infostandere. Filmene skal kunne fungere på forskellige sprog, så også udenlandske turister kan opleve og forstå dem. Filmene skal ydermere benyttes på sociale medier og i markedsføringen af Augustenborg og Sønderborg.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med turisme-aktører samt interessenter såsom Museum Sønderjylland.

Økonomi og finansiering:

Filmene estimeres til 100.000 kr.

TE.6 Naturlegepladser

Projektbeskrivelse:

Gennem arbejde med hertugfortællingen skal der skabes en serie af mindre legepladser, som hver har sin oplevelsesværdi. Et alternativ kan være et større område til naturlegeplads i nærheden af parken eller skoven. Nogle af de mest naturnære naturlegepladser kan med fordel placeres ved f.eks. et shelter eller en primitiv teltplads for at samle de rekreative oplevelser.

Projektet skal således sikre oplevelser for store og små i naturen – ganske som hertugen selv gjorde med anlæggelsen af både skoven og parken.

Der er stor interesse blandt byens borgere, som ønsker at udnytte området på en måde, hvor hverdagens aktiviteter kan rummes i det bynære område.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med foreninger og friluftsjaktører.

For at projektet kan realiseres, skal det afklares hvilke steder i området, der er beskyttet natur.

Økonomi og finansiering:

Anlæggelsen af naturlegepladserne estimeres til 130.000 - 200.000 kr.

Hertil årlig driftsudgift på 2.500 - 7.200 kr.

TE.7 Faciliteter ved slot, slotspark og skov

Projektbeskrivelse:

Projektets formål er at sikre tilgængelige faciliteter, der kan håndtere et stigende antal besøgende i området. Tilgængelige faciliteter dækker både over permanente faciliteter med offentlig adgang samt midlertidige løsninger ved større arrangementer. Når mange besøgende færdes i området eller samles til en begivenhed, skal der være adgang til at kunne opsætte midlertidige faciliteter, så serviceniveau og faciliteter kan tilpasses, f.eks. i form af adgang til toiletter, rindende drikkevand, strøm m.m.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune.

Økonomi og finansiering:

Projektet estimeres til 200.000 - 300.000 kr.

TE.8 Jeppe i hertugens seng

Projektbeskrivelse:

Augustenborg by, slot og park er en turistattraktion med potentiale til væsentlig stigning i antallet af turismeovernatninger. Projektet har til formål at undersøge koncepter for kommercielle overnatningsmuligheder, der dels differentierer sig fra andre tilbud i kommunen og dels aktivt tapper ind i hertugfortællingen og totaloplevelsen af Hertugernes Augustenborg. Det kan f.eks. være særlige B&B med himmelsenge og hertugelig morgenmad på sengekanten eller lignende

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med private kommercielle aktører
Projektet skal koordinere og facilitere en dialog med aktørerne omkring koncepter, muligheder, formidling og markedsføring. Projektet skal også koordineres med evt. anvendelsesbestemmelser i en kommende lokalplanproces.

Økonomi og finansiering:

Der skal afholdes udgifter i forbindelse med udvikling af et koncept, der kan være med til skabe et større turismegrundlag.

Projektet estimeres til 30.000 - 50.000 kr.

TE.9 Byggeteknik og restaurering

Projektbeskrivelse:

Augustenborg by skal være case for historisk byggeteknik, stilarter, restaurering og udvikling af bygningsarv og kulturmiljøer. Dette skaber mulighed for at blive et læringsmiljø indenfor særlige restaureringsformer samt brugen af originale teknikker og materialer. Byen rummer dermed et stort potentiale for formidling og undervisning i lokale håndværkstraditioner og gamle restaureringsteknikker.

Potentialet ønskes udfoldes i samarbejde med EUC Syd, der er Sønderjyllands største uddannelsesinstitution, samt teknisk skole. Samarbejdet kan f.eks. omfatte speciale-tilrettelagte kurser, undervisning og efteruddannelse, men også etablering af egentlige nye fag indenfor de gamle håndværksmetoder og materialer.

På samme vis arbejdes der tæt sammen med ProjectZero, Unesco Learning Cities samt Center for Verdensmål omkring bæredygtig genetablering af bæredygtig bygningsarv. Målet er, at Augustenborg skal være demonstratorium for bæredygtig renovering.

Realisering, samarbejdspartnere og rollefordeling:

Sønderborg Kommune i samarbejde med relevante uddannelsesinstitutioner og aktører.

Projektet skal sikre dialogen mellem de relevante aktører, der sammen skal belyse projektets potentialer og muligheder. Endvidere skal der iværksættes en fælles udviklingsplan for projekterne inden for byggeteknikker og restaurering. Der hentes inspiration fra bl.a. Raadvad Centeret, som er Center for Bygningsbevaring.

Økonomi og finansiering:

Projektets opstart estimeres til 300.000 - 500.000 kr.

BÆRENDE INDSATSER

	Projekt	Handling	Økonomi
Bl.1	Udarbejdelse af lokalplan med bevarende bestemmelser	1. Udarbejdelse af lokalplan	250.000 kr.
Bl.2	Udarbejdelse af designmanual for Hertugernes Augustenborg	1. Udarbejdelse af designmanual	350.000 kr.
Bl.3	Trafikanalyse	1. Udarbejdelse af trafikanalyse	500.000 kr.
Bl.4	Fondssøgning til istandsættelse af byens private ejendomme	1. Udarbejdelse af fondsstrategi (selvstændigt projekt Bl.11) 2. Ansøgning og dialog 3. Etablering af byfond	100.000.000 - 110.000.000 kr.
Bl.5 Bl.6 Bl.7	Istandsættelse af Storegade, Slotsallé og Palævej	1. Plan for istandsættelse iht. ny lokalplan, designmanual m.m. 2. Istandsættelse af gader i zone 1	Storegade: 15.500.000 - 16.500.000 kr. Slotsallé: 12.000.000 - 13.000.000 kr. Palævej: 9.000.000 - 10.000.000 kr.
Bl.8	Istandsættelse af byrum og pladser	1. Udpegning af byrum og pladser 2. Istandsættelsesplan for udpegede arealer iht. lokalplan, designmanual m.m. 3. Implementering iht. plan	23.000.000 - 24.000.000 kr.
Bl.9	Slotsparken	1. Udarbejdelse af udviklingsplan for slotsparkens omdannelse, herunder detaljetegning, kortlægning af historiske referencer, sikring af overensstemmelse med træplan og grøn profil m.m. 2. Udarbejdelse af faseinddelt implementeringsplan udarbejdes som del af udviklingsplanen 3. Implementering af udviklingsplan i fire faser	Udviklingsplan: 150.000 - 300.000 kr. Estimat for implementering: 15.000.000 - 30.000.000 kr.
Bl.10	Istandsættelse af byens fredede private ejendomme	1. Fondssøgning om midler til istandsættelse 2. Plan for istandsættelse af fredede bygninger i zone 1 3. Implementering	10.000.000 - 11.000.000 kr.
Bl.11	Fondsstrategi	1. Udarbejdelse af fondsstrategi 2. Implementering af fondsstrategi	Fondsstrategi: 50.000 kr.
Bl.12	Nulpunktsanalyse	1. Identifikation af målepunkter 2. Udarbejdelse af nulpunktsanalyse	200.000 kr.

HISTORIE SPORET

	Projekt	Handling	Økonomi
H.1	Påfugle	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udarbejdelse af skitse materiale for voliere med placering 2. Indgåelse af aftale vedr. voliere og påfugle med borgergruppe i forsøgsperiode 3. Opførelse af voliere 	<p>150.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 5.000 kr.</p>
H.2	Turistadgang til Augustenborg Slot	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afdækning af muligheder for offentlig adgang i samarbejde med Bygningsstyrelsen 2. Udarbejdelse af koncept og fastlæggelse af rammer for offentlig adgang på baggrund af evt. tilladelse 	<p>80.000 kr.</p> <p>Driftsudgift: 25.000 - 50.000 kr.</p>
H.3	Vandreforestillinger og fortællinger i Hertugbyen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kortlægning af aktører og muligheder for vandreforestillinger 2. Dialog med aktører 3. Samlet plan for vandreforestillinger og events 4. Implementering 	<p>150.000 - 300.000 kr.</p>
H.4	Museumsformidling på Augustenborg Slot	<ol style="list-style-type: none"> 1. Adgangstilladelse til slottet (selvstændigt projekt H.2) 2. Samarbejde med Museum Sønderjylland om etablering af udstilling 	<p>100.000 - 500.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 5.000 kr</p>
H.5	En unik oplevelse af landskabet: Kildebaseret historisk skov- og landskabsvandring	<ol style="list-style-type: none"> 1. Indhentning af inspiration fra lignende ruter 2. Udvikling af en kildebaseret skov- og landskabsvandring 	<p>20.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 5.000 kr.</p>
H.6	Byvandring	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udarbejdelse af koncepter og manuskripter til byvandring 2. Etablering og uddannelse af byvandningskorps 3. Udarbejdelse af materialer 	<p>20.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 5.000 kr.</p>
H.7	Formidling af hertugelige huse og steder i slotsbyen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Valg af lokationer for stedsspecifik formidling 2. Udvikling og produktion af gennemsigtige visualiseringsskilte 3. Opsætning af skilte 	<p>400.000 - 500.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 5.000 kr.</p>
H.8	Musikhistorisk event	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dialog med aktører 2. Fastlæggelse og koordinering af arrangementer 	<p>30.000 - 100.000 kr.</p>
H.9	Bymodel i bronze som formidler af unik bystruktur	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kravspecifikation til bronzemodel, herunder valg af placering 2. Indhentning af tilbud 3. Implementering og opsætning 	<p>250.000 - 500.000 kr.</p>
H.10	Genetablering af Kongebroen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dialog med Naturstyrelsen samt myndighedsbehandling 2. Udarbejdelse af plan for anlæggelse af bro 3. Implementering 	<p>400.000 - 500.000 kr.</p>

KULTURSPOR ET

	Projekt	Handling	Økonomi
K.1.	Kunsthåndværksfestival	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udvikling af koncept for kunsthåndsværkfestival 2. Dialog med relevante aktører 3. Eksekveringsplan for festival 	Ikke fastlagt
K.2	Infotavle for kulturtilbud på dæmningen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Indhentning af tilladelse hos relevante myndigheder 2. Detailprojekt og retningslinjer for indhold 3. Indgåelse af aftale om lokalt forankret administration og koordinering af indhold og opslag på lystavle 4. Opsætning af lystavler 	100.000 kr.
K.3	Kort og folder over Hertugernes Augustenborg	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dialog med aktører om indhold til kort og folder 2. Plan for udførelse og opsætning af kort 3. Eksekvering og print af nyt materiale 	40.000 kr.
K.4	Opdatering af infoskilte	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dialog med lokale aktører om ønsker til skiltning 2. Detailprojekt for ændring af skiltning 3. Ændring af skiltning 	20.000 kr.
K.5	By-kalender	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afholdelse af arbejdsgruppemøder med fokus på omfang, form og indhold 2. Nedsættelse af arbejdsfora, hvor by-kalender forankres i opstartsperiode 3. Implementering af kalender på evt. eksisterende side 	20.000 kr. Årlig drift: 10.000 kr.
K.6	Lysfestival	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afdække behov i dialog med aktører 2. Søge relevante tilladelser 3. Implementering iht. behov og tilladelser 	40.000 kr.
K.7	Pavillon	<ol style="list-style-type: none"> 1. Valg af ønsket pavillon-løsning på baggrund af kravspecifikation 2. Indhentning af relevante tilladelser 3. anlæggelse af pavillon i overensstemmelse med samlet plan for parken 	100.000 - 200.000 kr.
K.8	Formidling af H.C. Andersen i slotsparken	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afklaring og valg af en eller flere optimale formidlingsformer 2. Implementering af valgte løsninger 	50.000 - 150.000 kr.

TURISME OG ERHVERVSUDVIKLINGSSPØRE

	Projekt	Handling	Økonomi
TE.1.	Fødevarer-hub	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nedsættelse af lokal arbejdsgruppe 2. Indhentning af inspiration fra Handleplan for Fødevarer 3. Udviklingssamarbejde med Sønderborg Kommune 	50.000 kr.
TE.2.	Tursejlads på fjorden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koordinering og facilitering af dialog med kommercielle aktører 2. Afklaring af form og indhold 3. Afklaring af evt. driftstilskud, skiltning, formidling m.m. 4. Implementering iht. endeligt koncept 	100.000 kr.
TE.3.	Bryllupsbyen Augustenborg	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koordinering og facilitering af dialog med relevante kommercielle aktører og interessenter 2. Konzeptudvikling og afklaring af muligheder 	40.000 kr.
TE.4.	Sammenhængende hertugvandrerrute i landskabet	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identifikation af sammenhængende rute 2. Dialog med friluftsktører og andre interessenter 3. Indhentning af tilladelser 4. Etablering af stisystem 5. Formidling og skiltning af rute 	260.000 - 520.000 kr.
TE.5.	Formidlingsfilm om Augustenborg	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dialog med turisme-aktører samt interessenter såsom Museum Sønderjylland 2. Udarbejdelse af manuskripter og drejebøger 3. Produktion af film 	100.000 kr.
TE.6	Naturlegepladser	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dialog med borgere og friluftsktører 2. Udarbejdelse af plan for anlæggelse af naturlegepladser, herunder beliggenhed, indretning og krav om tilladelser m.m. 3. Implementering iht. plan 	400.000 - 500.000 kr. Årlig driftsudgift: 7.200 kr.
TE.7.	Faciliteter ved slot, slotspark og skov	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kortlægning af behov for faciliteter 2. Udarbejdelse af udrulningsplan 3. Implementering iht. plan 	200.000 - 300.000 kr.
TE.8.	Jeppe i hertugens seng	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koordinering og facilitering af dialog med kommercielle aktører 2. Afklaring og udvikling af koncepter 3. Udarbejdelse af plan for formidling og markedsføring af valgte koncepter 	50.000 kr.
TE.9.	Byggeteknik og restaurering	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koordinering og facilitering af dialog med relevante aktører og samarbejdspartnere, herunder bl.a. EUC Syd og ProjectZero 2. Udarbejdelse af fælles udviklingsplan inden for byggeteknik og restaurering - under hensyn til arkitektur og bæredygtighed 3. Implementering iht. endelig plan 	300.000 - 500.000 kr.

NATURSPOR ET

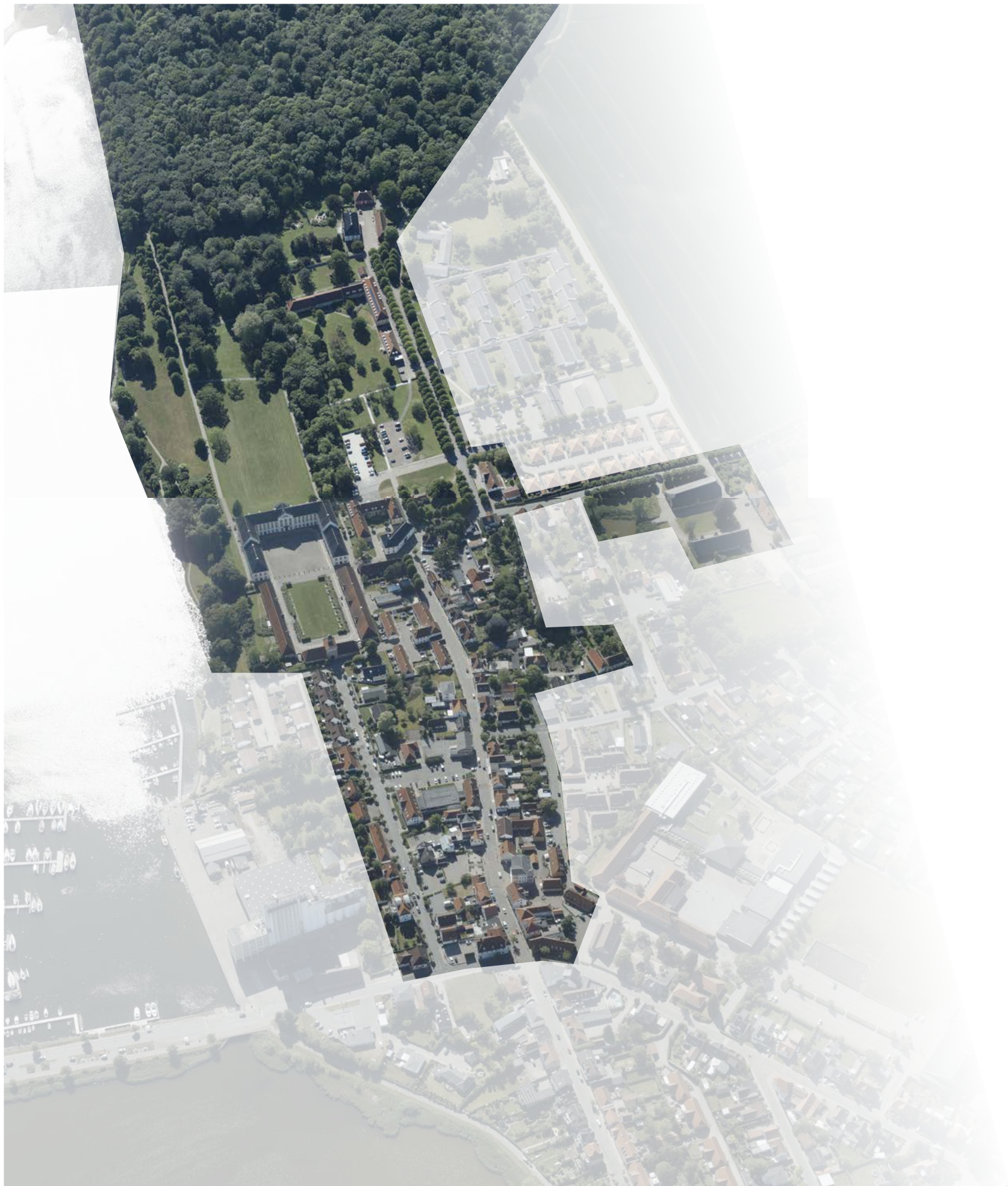
	Projekt	Handling	Økonomi
N.1	Blomsterlaug	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koordinering med aktører 2. Detailplanlægning af udførelse og event 3. Afholdelse af event med fysisk etablering 4. Etablering af blomsterlaug som forsøgsordning 	<p>50.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 5.000 kr.</p>
N.2	Laksebær	<ol style="list-style-type: none"> 1. Laksebær indarbejdes i den samlede plan for slotsparken 2. Laksebær implementeres som en del af beplantningen i Slotsparken 	<p>Beplantning: 5.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 1.000 kr.</p>
N.3	Tydeliggørelse af akser i skoven	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dialog med Naturstyrelsen 2. Bearbejdning af akser 3. Samarbejde med borgere om pasning 	<p>500.000 - 700.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 10.000 kr.</p>
N.4	Kæreste-sti	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dialog med privat aktør 2. Plan for udformning og beplantning 3. Gennemførelse og realisering af projekt 	<p>20.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 5.000 kr.</p>
N.5	Fugletårn	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koordinering med aktører og foreninger om placering og udformning 2. Skitseprojekt og detailprojektering 3. Udførsel af projekt 	<p>300.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 5.000 kr.</p>
N.6	Kanosejlads på Strømmen og i Lillehav	<ol style="list-style-type: none"> 1. Undersøgelse af muligheden for færden på vandene, herunder dialog med Naturstyrelsen 2. Afhængig af tilladelse udarbejdes plan for etablering af kanosejlads 3. Etablering af areal med flydebro eller lign. 	<p>100.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 1.000 kr.</p> <p>Indkøb af kanoer (privat aktør): 75.000 - 100.000 kr.</p>
N.7	Forskønnelse af dæmningen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Projektet sammentænkes med resultater af en trafikanalyse for Augustenborg 2. Udarbejdelse af plan for gentænkning og forskønnelse af dæmningen 3. Implementering iht. endelig plan 	<p>1.000.000 - 1.300.000 kr.</p>
N.8	Grøn profil	<ol style="list-style-type: none"> 1. Arbejdsgruppemøder med relevante fagpersoner og interessenter 2. Udarbejdelse af grøn profil for Augustenborg i form af formidlingsdokument 	<p>80.000 kr.</p>
N.9	Vandrerrute på ø-hagen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Konkretisering af ruten 2. Udarbejdelse af skilte og formidling til ruten 3. Opsætning af skilte 	<p>50.000 kr.</p>

NATURSPOR ET

	Projekt	Handling	Økonomi
N.10	Strandpark	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afklaring af lokation for strandpark med parkering 2. Projektet kræver myndighedstilladelser og muligvis køb/leje af et mindre areal. Projektet afhænger af tilladelser og brugsret over areal. 3. Udarbejdelse af plan for strandpark med parkering, herunder indretning og faciliteter 4. Implementering 	<p>500.000 - 1.500.000 kr.</p> <p>Årlig drift: 10.000 kr.</p>
N.11	Aktiviteter på fjorden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Undersøge muligheder for aktiviteter og vand-adgang, herunder tusejlad, små elbåde m.m. 2. Udarbejde plan for ønskede og mulige aktiviteter på fjorden 3. Dialog med private aktører 4. Etablering af evt. anlæg og faciliteter, der understøtter aktiviteterne 	500.000 kr.
N.12	Lillehavstien med kig over Lillehav og oplevelser	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kortlægning af muligheder ved Lillehavstien 2. Indhentning af relevante tilladelser 3. Evt. beplantning 4. Skiltning og formidling af stien 	20.000 kr.
N.13	Oplevelser i, på og ved Mjang Dam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udarbejdelse af projektbeskrivelse 2. Dialog med grundejere, Naturstyrelsen, Friluftsråd og Dansk Ornitologisk Forening 3. Udarbejdelse af endelig plan for området 4. Implementering iht. endelig plan 	2.000.000 - 2.500.000 kr.
N.14	Naturformidling i Augustenborg skov, park og fjord	<ol style="list-style-type: none"> 1. Konceptudvikling og program for naturformidling i Augustenborg 2. Tæt og løbende dialog med Sønderborg Kommunes naturvejledere 3. Identifikation af lokal samarbejdspartner for koordinering og forankring 	10.000 kr.
N.15	Egernfremmende initiativer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Valg af egnede egernfremmende initiativer og tiltag 2. Samarbejde om initiativer og vedligehold med lokale skoler og foreningsliv 3. Implementering af initiativer 4. Formidling af egern og de valgte initiativer i form af skiltning o.lign. 	10.000 kr.
N.16	Træplan	<ol style="list-style-type: none"> 1. Screening af træer og beplantning 2. Udarbejdelse af træplan 	50.000 kr.
N.17	Blomstrende lund	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afklaring af lokation iht. samlet plan for parken 2. Anlæggelse af lund med blomstrende træer 	150.000 kr.

ANLÆGSOVERSLAG

I forbindelse med forundersøgelsen af projektets omfang er der afsluttende udarbejdet et overslag på anlægsudgifter for istandsættelse af Augustenborgs gader, pladser og grønne rum i zone 1.

Samlet anlægsbudget

Etape	Beskrivelse	
1	Slotsparken	33.100.000 kr.
3	Pladser og byrum	23.700.000 kr.
4	Slotsallé	12.500.000 kr.
5	Palævej	9.300.000 kr.
6.a	Anlæg af trafikoplægninger	ikke fastlagt *
6.b	Storegade	16.000.000 kr.
Samlet anlægsbudget ex. moms		94.800.000 kr.

Note:

Summer oprundet til nærmeste tusind.

Afvanding forudsættes ledt til eks. kloak m. nye stik
Ledningsarbejder for forsyningsselskaber ikke indeholdt i overslag.

Bundopbygninger genbruges i videst muligt omfang
Der er ikke taget højde for bortkørsel af forurenede jord
Der er ikke medtaget udgifter til arkæologiske undersøgelser.

*) afventer trafikanalysen, der skal afklare behovet.

I forbindelse med udviklingsarbejdet i Augustenborg er der en række planer og analyser, der skal støtte op om udviklingen. Derudover vil der være projektledelse, processtyring og generelle administrative opgaver, for selve arbejdet med Hertugernes Augustenborg, der skal håndteres. Der vil derfor være en årlig afledt driftsomkostning for projektet i sig selv.

Projektledelse og administration

Årlig projektledelse og processtyring	2.000.000 kr.
--	----------------------

ØKONOMISK OVERSIGT FOR BYGNINGSPULJE I AUGUSTENBORG

Omkostninger for istandsættelse

På baggrund af handleplaner for de enkelte ejendomme i zone 1 er der udarbejdet et overslag på de samlede omkostninger ved istandsættelse af Augustenborgs bygninger. Da handleplanerne er udarbejdet i 2017-2018, er der medtaget en prisregulering i 2024-tal. Bygningspuljen afhænger af samarbejde med fonde en eller flere fonde.

	Antal bygninger		Pris for istandsættelse	Pris i 2024
Istandsættelse af bygninger i projektområdet	103		Kr. 52.543.500	Kr. 108.252.220
80% istandsættelse tilslutning	82,4		Kr. 42.034.800	Kr. 86.601.776
60% istandsættelse tilslutning	61,8		Kr. 31.526.100	Kr. 64.951.332

Prisredigeringslementer for tal i 2024

2024 faktor i %	12	6.305.220		Kr. 58.848.720
Vinter udgifter i %	12	7.061.846		Kr. 65.910.566
Uforudsete udgifter i %	18	11.863.902		Kr. 77.774.468
Rådgiver udgifter i %	15	8.827.308		Kr. 86.601.776
Moms i %	25	21.650.444		Kr. 108.252.220

Byfornyelse

Under forudsætning af at kommunen i gennemsnit giver 200.000 pr. ejendom i byfornyelsesmidler, vil der kunne hentes statslig refusion.

	100% tilslutning	80% tilslutning	60% tilslutning	SK bidrag til pulje (100)	SK bidrag til pulje (80)	SK bidrag til pulje (60)
Byfornyelses 200.000 kr pr ejendom	Kr. 20.600.000	Kr. 16.480.000	Kr. 12.360.000			
Refusion af byfornyelse fra Staten 2021, 80%	Kr. 16.480.000	Kr. 13.184.000	Kr. 9.888.000	Kr. 4.120.000	Kr. 3.296.000	Kr. 2.472.000
Refusion af byfornyelse fra Staten 2022, 60%	Kr. 12.360.000	Kr. 9.888.000	Kr. 7.416.000	Kr. 8.240.000	Kr. 6.592.000	Kr. 4.944.000
Refusion af byfornyelse fra Staten 2023, ?						

Støttesammensætning

Muligheder og kalkule for støttesammensætning ved oprettelse af en byfond.

	v. 100% tilslutning	v. 80% tilslutning	v. 60% tilslutning			
Det samlede istandsættelse omfang	Kr. 108.252.220	Kr. 86.601.776	Kr. 64.951.332			
med fratæk af byfornyelsesmidler	Kr. 87.652.220	Kr. 70.121.776	Kr. 52.591.332			
Istandsættelses bidrag på 75%	Kr. 65.739.165	Kr. 52.591.332	Kr. 39.443.499			
Istandsættelses bidrag på 50%	Kr. 43.826.110	Kr. 35.060.888	Kr. 26.295.666			
Gennemsnitlig egenbetaling med 75% støtte	Kr. 212.748	Kr. 212.748	Kr. 212.748			
Gennemsnitlig egenbetaling med 50% støtte	Kr. 425.496	Kr. 425.496	Kr. 425.496			

Fortiden løfter fremtiden

HERTUGERNES
AUGUSTENBORG